

Geleneksel Mimar Sinan Gecesi 6 Nisan'da Kuşadası korumar oteldeydi

Mesleğinde 30 yılını dolduran meslektaşlarımıza plaket verildi. Yemeğe TMMOB Mimarlar Odası Genel Sekreteri Arif Şentek de katıldı. Meslekte 30 yılını dolduran meslektaşlarımız: Fuat Kılıcı, Altan Somer, Ergun Gürel, Bekir Tantürk, Yılmaz Morçöl, Egemen Taylan, Nimet Alpay, Beyhan Türer, Mehmet Ali Akdeniz, Gürol Gürkan, Argun Teker, Barlas Hazarhun, Ülkü Vural, Gökçe Köksal, Özcan Atay.

1. Genç Sinan Ödülü Fikir Projesi Yarışması sonuçlandı

9 Nisan Mimar Sinan gününde sonuçları açıklanan yarışmaya 12 öğrenci katıldı. Yarışmada başarılı olan projelere ödülleri 9 Nisan'da Şube lokalimizde düzenlenen bir törenle verildi.

Yarışmanın ödül dağılımı şöyle:
1. ÖDÜL :Selçuk Yelken
Başarı ödülleri: Gülay Anıl - Ali Rıza Eren
Murat Özden
Ufuk Ersoy

Mimar Sinan anıldı

9 Nisan Mimar Sinan Günü, Sinan anıtında yapılan törenle kutlandı. Mimar Sinan'ın ölüm yıldönümü olan 9 Nisan

günü yapılan törene Mimarlık Bölümü öğrencilerinden ve üyelerimizden bazıları katıldı. Meslektaşımız Sayın Vedat Dalokay'ın anısına yapılan saygı duruşu, Şube Başkanımız Sayın Ali Dönmez'in konuşması ve 1. Genç Sinan Ödülü Öğrenci Yarışması sonuçlarının ilanından sonra törene katılanlar ile birlikte Çimentaş A.Ş. Genel Müdürlük binasına gidildi.

Günün ikinci programı, 2. Ulusal Mimarlık Sergisi ödülleri çerçevesinde "Gri Sanatı" başarı ödülü alan üyemiz Sayın Vedat Tokyay'ın eseri, Çimentaş A.Ş. Genel Müdürlük binasına plaket çakılması töreniydi. Müellefinin bina ile ilgili açıklamalarından sonra, plaket çakıldı ve bina gezildi.

Daha sonra Gazbeton üretim tesislerinde inceleme gezisi yapıldı. Burada yenen yemek sonrası gezi tamamlanmış oldu.

Vedat Dalokay'ı kaybettik

Odamız kurucularından değerli meslektaşımız Vedat Dalokay'ı 21 Mart 1991 günü bir trafik kazasında yitirdik. Eşi Ayçe Dalokay ve oğlu Barış Dalokay'ın da öldüğü kaza tüm ülkede büyük üzüntü yarattı.

1927 yılında Elazığ'da doğdu. Mimarlık eğitimini 1949'da İTÜ Mimarlık Fakültesinde tamamladı. 1950-51 yıllarında PTT ve Bayındırlık Bakanlığı'nda çalıştıktan sonra Fransa'ya gitti. Paris'teki Sorbonne Şehirçilik Enstitüsünde lisansüstü çalışması yaparken August Perret ve Le Corbusier'in bürolarında çalıştı. Eskişehir Porsuk Otel'i (bugünkü Orduevi) sınırlı yarışmasını kazanınca

1953'te Türkiye'ye döndü.

1964-68 yılları arasında Mimarlar Sı Ankara Şube Başkanlığı ve Mim Odası Genel Sekreterliği yaptı. 1973 yıllarında Ankara Belediye Başkanlığı revini üstlendi.

Dalokay katıldığı 40 ulusal yarışının 15'inde birincilik ödülünü kazandı. Ayrıca yirminin üzerinde uluslararası yarışma jürisinde yer almıştı. Uygulanmış çalışmaları arasında, A'da Elektrik İşleri Etüt İdaresi G Müdürlüğü, Türk Standartlar Enstitüsü Şekerbank Genel Müdürlüğü binaları, mir SSK hastanesi, İslamabad Camii bulunmaktadır.

BASINDAN...BASINDAN...BASINDAN...

Izmirli mimarlar "protesto gezisi" düzenledi

Ildır'da Erythrai kavgası

Son günlerde yoğun betonlaşma tehdidi altında bulunan Ildır Köyü'ne bir gezi düzenleyen TMMOB İzmir Şubesi yöneticileri, köy yakınlarındaki antik Erythrai kenti kalıntıları üzerine yazık villa yapacak olan kooperatif yöneticilerini ve izin verenleri protesto etti.

Antik kent için gösteri

İzmir-Çeşme Ildır köyü yakınlarındaki Erythrai antik kentinde kooperatif evleri yapılmasına karşı çıkan 250 kişilik bir grup kentte gösteri yaptı. Mimarlar Odası antik kent'in korunmasını istiyor.

MERİH AK - Üstüne yazık villa yapmak isteyen Erythrai antik kentini kurtarmak için girişimler başlatıldı. Çeşme Ildır köyü yakınlarındaki Erythrai'ye gelen çoğunluğu mimar ve öğrenci 250 kişilik bir grup, bu kent'in yok olmasına izin veremeyeceklerini belirterek gösteri düzenledi. Erythrai'yi Kurtarma ve İzleme Komitesi adına yapılan açıklamada, bölgeyi 1. derecede SİT alanından 3. dereceye indirerek kurtarma kararı alındığı, sona alınmazsa idari mahkemeye başvurulacağı bildirildi.

Bügede yazık villa yapacak Yeşil Ildır Yapı Kooperatifi yöneticileri, olası çarpıtları, inşaat alanını Erythrai antik kentine zarar veremeyecekleri vurguladılar. Erythrai antik kentine yapılacak planlanan yazık villaların tepkilerine neden oluyor. Bölgeye yazık konut yapacak kooperatif yöneticileri inşaat alanını Erythrai antik kentine zarar veremeyecekleri vurguladılar. Erythrai antik kentine yapılacak planlanan yazık villaların tepkilerine neden oluyor. Bölgeye yazık konut yapacak kooperatif yöneticileri inşaat alanını Erythrai antik kentine zarar veremeyecekleri vurguladılar.

İon kültürüne mimarlardan destek

İZMİR, GÜNEŞ - İon kültürünün 12 büyük kentinden birisi olan Çeşme Ildır köyü yakınlarındaki antik Erythrai kentini keramik atölyeleri üzerine yazık site yapılırsa İon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun kararı tartışılıyor. Karara karşı çıkan İzmir Mimarlar Odası üyelerinin dün tartışmalı alana düzenledikleri gezi kooperatif yöneticilerinin gelmesini ile ilgili bir görüşme kazandı.

S.S. Yeşil Ildır Kooperatifi Başkanı İnan Hatip Lisesi öğretmenisi Nesimi Türkatalay, arsa 1976 yılında 430 milyon liraya aldıklarını, yetkililer tarafından yapılan raporlara göre arsanın keramik atölyelerinin çok daha alan olduğunu söyledi.

Sıcağı Sıcığına

'Antik kent' üstüne inşaat izni verilen alanda, protesto eylemi yapıldı

İldır'da villalara hayır! - Mimarlar Odası İzmir Şubesi üyesi Nesimi Türkatalay, arsa 1976 yılında 430 milyon liraya aldıklarını, yetkililer tarafından yapılan raporlara göre arsanın keramik atölyelerinin çok daha alan olduğunu söyledi.

Uluslararası dnyaya tanıtıldı - İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 12 büyük kentinden birisi olan Çeşme Ildır köyü yakınlarındaki antik Erythrai kentini keramik atölyeleri üzerine yazık site yapılırsa İon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun kararı tartışılıyor. Karara karşı çıkan İzmir Mimarlar Odası üyelerinin dün tartışmalı alana düzenledikleri gezi kooperatif yöneticilerinin gelmesini ile ilgili bir görüşme kazandı.

İzmir Mimarlar Odası tarafından tarihi Erythrai kentini keramik atölyelerinin bulunduğu arsa üzerindeki inşaatın durdurulması için bir grup mimarlar Odası üyesi tarafından bir protesto eylemi yapıldı.

'Tabelay' dikteleri ve Erythrai'ye yazık oldu - Üçüncü kez düzenlenen Erythrai Antik Kenti Sempozyumu, 27 Mayıs günü Çeşme'de başladı. Buluntuları inceleyen yüksek kurul bir rapor sunarak bölgenin birinci dereceden üçüncü derece siteden indirilmesi için bir tavsiye de bulundu. Kurul da buna karar etti. Ancak İldır alanı kurulun 25 Temmuz 1989 tarihli toplantısından çok önce kooperatifin genel kurulunda (30.6.1989) bölgenin üçüncü dereceye indirilmediği müddetince verilmeyeceği bildirildi. Bir mimarlar Odası üyesi olarak bir müddet önce...

Sıcağı Sıcığına

'Antik kent' üstüne inşaat izni verilen alanda, protesto eylemi yapıldı

İzmir Mimarlar Odası tarafından tarihi Erythrai kentini keramik atölyelerinin bulunduğu arsa üzerindeki inşaatın durdurulması için bir grup mimarlar Odası üyesi tarafından bir protesto eylemi yapıldı.

Uluslararası dnyaya tanıtıldı - İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 12 büyük kentinden birisi olan Çeşme Ildır köyü yakınlarındaki antik Erythrai kentini keramik atölyeleri üzerine yazık site yapılırsa İon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun kararı tartışılıyor. Karara karşı çıkan İzmir Mimarlar Odası üyelerinin dün tartışmalı alana düzenledikleri gezi kooperatif yöneticilerinin gelmesini ile ilgili bir görüşme kazandı.

Erythrai'nin geleceği karantlı

Antik kent villa projesi tepki yarattı - Çeşme Ildır köyü yakınlarındaki antik Erythrai kentinde, yazık villalar yapılacak isteniyor. İzmir Mimarlar Odası tarafından eleştiriliyor. Mimarlar, antik kent'in yok olabileceğini öne sürüyorlar.

İzmir Mimarlar Odası tarafından tarihi Erythrai kentini keramik atölyelerinin bulunduğu arsa üzerindeki inşaatın durdurulması için bir grup mimarlar Odası üyesi tarafından bir protesto eylemi yapıldı.

Sıcağı Sıcığına

'Antik kent' üstüne inşaat izni verilen alanda, protesto eylemi yapıldı

İzmir Mimarlar Odası tarafından tarihi Erythrai kentini keramik atölyelerinin bulunduğu arsa üzerindeki inşaatın durdurulması için bir grup mimarlar Odası üyesi tarafından bir protesto eylemi yapıldı.

Uluslararası dnyaya tanıtıldı - İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 12 büyük kentinden birisi olan Çeşme Ildır köyü yakınlarındaki antik Erythrai kentini keramik atölyeleri üzerine yazık site yapılırsa İon Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun kararı tartışılıyor. Karara karşı çıkan İzmir Mimarlar Odası üyelerinin dün tartışmalı alana düzenledikleri gezi kooperatif yöneticilerinin gelmesini ile ilgili bir görüşme kazandı.

Şubemiz Kent - Çevre komisyonu tarafından hazırlanan alternatif otopark yönetmeliği taslağı Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'na gönderildi

Bir konferans

Philippe Robert

29 Nisan 1991 Pazartesi günü Fransız meslektaşımız Sayın Philippe Robert bir konferans verdi.

Fransız Kültür Merkezi, D.E.Ü. Mühendislik Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü ve Şubemizin birlikte düzenlediği konferans, Fransız Kültür Merkezinde

gerçekleştirildi.

Geniş bir meslektaş topluluğunun ilgiyle izlediği slayt gösterisi ve konferansda, Sayın Robert korumacılık konusunda görüşlerini aktardı.

Binalara yeni fonksiyonlar yükleyerek koruma yöntemini seçen Sayın Robert bu yöntemin, arkeolojik değerlere bile

uygulanabileceğini ileri sürdü.

Konferansın bir bölümünde, Fransa'da yeni yapılaşma için bir çok tarihi çevreyi bilinçsizce yok ettiklerini ve bizim bu hatayı yapmamamızı söylemesi çok anlamlıydı.

Konferans sonrası tartışmalar, bilgi alışverişleri kokteylde devam etti.

Geçtiğimiz Aralık ayından bu yana üç kez değiştirilen ve 20 Mart 1991'de son şeklini alarak 15 Nisan 'dan itibaren yürürlüğe giren otopark yönetmeliği, çeşitli kesimlerce olumsuz bulundu. 29.3.1991'de gerçekleştirilen "Otopark Sorunu ve Çözüm önerileri" panelinde panelistler otopark sorununu yapı bazında ele almanın yanlış olduğunu, otoparkın binaların değil, binek araçlarının sorununu olduğunu belirttiler. Otopark sorununun bina bazında ele alınmasının trafiği felce uğratacağı öne sürüldü. Mimarlar Odası İzmir Şubesi Kent Çevre Komisyonu tarafından hazırlanan alternatif yönetmelik Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'na gönderildi.

Gazbeton Paneli yapıldı

Çimentaş - Gazbeton'un 5 Mart 1991 tarihinde, İzmir Ticaret Odası'nda düzenlediği "Yapılarda Gazbeton Kullanımı" konulu paneli büyük ilgi gördü. 9 Eylül Üni. Müh.Mim. Fak. Dekanı Prof.Dr.Şafak Z.Uzsoy Başkanlığında yapılan panelde, Prof. Dr. Erhan Karaesmen "Hafif Malzemeli Bina Elemanlarının özelliklerine toplu bir bakış ve bu çevrede Hafif Betonun İrdelenmesi" Prof.Dr.Mete Tapan "Mimari Tasarım Gazbeton ilişkisi" Prof.Dr.Macit Toksoy "Duvar Elemanları ve Enerji Tasarrufu", Doç.Dr.Ali Çetin Gürses "Binalarda dinamik Enerji Analizi" İnşaat Mühendisleri Odası İzmir Şubesi Başkanı Orhan Ayber "İnşaat Sektöründe yeni malzemeler ve Ülke Ekonomisine katkıları, Mühendislere Düşen görevler", Mimarlar Odası İzmir Şube Başkanı Ali Dönmez "Tasarımda Gazbetonun rolü ve yönetmelikler Açısından irdelenmesi" konularında görüş bildirdiler.

Gelenekten Geleceğe "Bizim Evimiz" Proje Yarışması sonuçları

- 1) Cezmi Ermiş
- 2) Hüseyin Bütüner
- 3) Ayla Taşke Bilgin Çınar Bilgin
- 4) Ahmet Selim Altunay
- 5) Hülya Turgut Ünügür Mete Ünügür
- 6) Mete Ünal Derya Akşit Ferit Akşit
- 7) Fuat Kınıkoğlu
- 8) Özgül Dişbudak Haydar Dişbudak
- 9) Zeynep Aktüre Ayşen Kırmıt Süleyman Doğan
- 10) Cengiz Eruzun

Bölge toplantılarımız devam ediyor

2 ayda bir gerçekleştirilen bölge toplantılarının dördüncüsü Muğla'daydı. Bölgedeki temsilcilikler, MDG'ler ve İzmir Şube arasındaki iletişimi güçlendirmek, bilgi alışverişini hızlandırmak amacıyla başlayan bölge toplantıları yoğun katılımı sürüyor.

Birimlere yapılan 4. ortak toplantı da: 8 Haziran da bütün birimlerin ve ilgililerin katılımıyla Bodrum Karaada'ya gidilerek, burada bir forum düzenlenmesine, KORUMACILIK SEMPOZYUMU'nun ekim ayı başlarında Bodrum'da yapılmasına karar verildi.

Bir sonraki bölge toplantısı 13 - 14 Temmuz'da Marmaris'te gerçekleştirilecek.

Yeni Birimlerimiz ve Birimlerimizden

Şubemize bağlı Temsilcilik ve Mesleki Denetim Görevlileri sayısı Aliğa ve Salihli Mesleki Denetim Görevlilerinin kurulmasıyla onsekize ulaştı.

Nazilli Mesleki Denetim Görevliliği, Nazilli'li meslektaşlarımızın toplu isteği üzerine temsilcilik olmak üzere Şubemize başvurdu. Merkez Yönetim Kurulu,

Şubemizin olumlu görüşünü de alarak, Nazilli'nin Temsilcilik olması kararını aldı.

Menemen Mesleki Denetim Görevliliğimiz Belediye ile protokol imzalayarak, proje denetimine başladı.

Menemenli meslektaşlarımıza bundan sonraki çalışmalarında başarılar diliyoruz.

Behruz Çinici İzmir'deydi

17.5.1991 günü Fransız Kültür Merkezi'nde "Sinan'ın Kent Mekanlarına Bakışı" konulu bir konferans veren Beh-

ruz Çinici'nin konuyla ilgili görüşleri dergimizin dosya bölümünde yer alıyor.

KISA.KISA.KISA.KISA...

* "KORUMACILIK" adı altında bir sempozyum yapılması düşünülmektedir.

Genel Merkezimiz ve Bodrum Temsilciliğimiz ile birlikte yapılması düşünülen sempozyumun Ekim ayı başlarında Bodrum'da yapılması hedeflenmektedir.

Korumacılık ile ilgili Şube'mizin yapmış olduğu söyleşilerin sonuçlandırılması niteliğinde düşündüğümüz etkinlik üzerinde çalışmalar devam etmektedir. Önümüzdeki günlerde konu ile ilgili daha fazla bilgiyi sizlere aktaracağız.

* 1 Temmuz Dünya Mimarlar gününde mesleğimizi tanıtıcı bir kampanya başlatılacaktır. Şubemize bağlı bütün birimlerde aynı anda başlatılması düşünülen kampanya için çeşitli etkinliklerin yapılmasının yanısıra bir de afiş hazırlanacaktır.

* İzmir Çevre Yolları Bornova Şehir içi geçişi ile ilgili geniş bilgiyi olay bölümünde bulabilirsiniz.

Burada sizlere aktarmak istediğimiz, konuyla ilgili, bir izleme komitesi kurulduğudur.

Kazım Dirik Mahallesinden yüzlerce binayı yıkarak, Ege Üniversitesi Hastanesi'nin dibinden geçecek olan yolla ilgili her türlü gelişmeyi takip edecek olan Komite, konuyla ilgili forum düzenleme kararı almıştır. Forum duyurusu daha sonra yapılacaktır.

* Kentimizin çeşitli sorunlarıyla ilgili bilgi alışverişinde bulunmak, tartışmak üzere Vali Kutlu Aktaş'la bir görüşme yapılmıştır. Şubemizi temsilen Ali Dönmez, Hasan Küçükçakır ve Levent Gedizlioğlu'nun katıldığı görüşmede 1. Kordon'a yapılması düşünülen Kazıklı yol, Konservatuar binası, Alsancak Devlet Hastanesi, İzmir-Aydın-Çeşme otobanları konuları üzerinde durulmuştur.

Son derece olumlu geçen görüşme sonucu Vali Kutlu Aktaş Şube'mize bütün bu konularla ilgili briefing verme önerisinde bulunmuştur.

YARIŞMA

Uluslararası Mimarlar Birliği (UIA), İspanya Mimarlar Örgütü ile birlikte, evsiz ve düşük gelir gruplarının barınma ihtiyaçlarını karşılamak için yapılacak konut projelerinde, çağdaş teknolojilerin kullanımını konu alan uluslararası bir yarışma düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu amaçla, her ülkenin mimarlık meslek örgütü tarafından seçilecek 10 proje, İspanya'nın Zaragosa kentinde toplanacak ve Uluslararası Jürinin değerlendirilmesine sunulacaktır.

CINTUS II adlı bu yarışma, 1987 yılında Birleşmiş Milletler "Barınaksızlara Konut Yılı" dolayısıyla düzenlenmiş, benzeri bir yarışmanın ikincisi olarak yapılmaktadır.

Birleşmiş Milletlerin, UNESCO ve HABİTAT örgütlerince desteklenen ve İspanya Kralı Juan CARLOS'un Onursal Başkanlığını yaptığı yarışmaya katılmak için, son başvuru tarihi 15 Temmuz 1991'dir.

Yarışmaya, kendi adlarına veya diğer uzmanlık gruplarından oluşan ekiplerle katılacak mimarların, bu tarihe kadar İspanya'daki düzenleme komitesine başvurmaları ve 50 ABD Doları katılıma ücretini ödeyerek kaydolmaları gerekmektedir.

DÜZELTMELER

1.yazı : Mim 4 - Ömer İ.Dalman
2.yazı : Mim 3 - Suat Günhan
3.yazı : Mim art adına
4.yazı : Mim 1.
5.yazı : Mim 3.Nilgün Yücesoy
6.yazı : Boygar Özlen
91/1 Sayısının öğrencilerden bölümünde (sayfa 42) teknik bir nedenle istenmeyen bir hata olmuş. Yazılardaki isimler yer değiştirmiştir. Buna göre 2. yazıda Mim 3 Suat Günhan, 4.yazı Mim 1 Sibel Anşin-Sidal Kılıçarslan - Ayşetan Yılmaz - Yonca Taşçı - Berna kaya, 6. yazı Mim 2 Boygar Özlen'in adı olması gerekmektedir.

Murat Erdim'in FORUM bölümünde yer alan "Çarpıtılmış Koruma ve 2. Grup Yapı Uygulamaları" başlıklı yazısının son paragrafı,

"Kurullar, yetersiz kadrolarıyla aldıkları kararlar nedeniyle, hak etmedikleri eleştirilerin hedefi haline geliyorlar. Geriye dönüşü olmayan hatalar karşısında sağduyulu gözlem ve adımların önemi giderek artıyor. Kanımca, İstanbul Taşkılla örneğinde yaşanan ve İzmir Kültür Parkı yarışmasına gösterilen tepki, çevremizde Kültürel bir duyarlılıkta yeniden bakmamıza güç ve ilham verecek bir bütünleşmedir" olarak düzenlenecektir.

İlk sayımızdaki yazım hatalarımızdan dolayı bütün okurlarımızdan özür dileriz.

Efes St.Jean Kilisesi

Antik Dünyanın önemli kentlerinden Efes bir Bizans yerleşme yeri olarak ayrı bir öneme sahiptir. Hz. Meryem'i Efes'e getirdiği inanılan İncil Yazarı aziz St.Jean'ın ölümünden sonra vasiteyi üzerine burada gömüldüğü ve önce buraya bir anıt mezarın yapıldığı, daha sonra MS 4-5. Yüzyılda bu mezarın ahşap çatılı bir bazilika içine alındığı bilinmektedir. Bu yapı 5.Yüzyıl başında yıkılmış olup kalıntıları görülen (Maketi yapılan) kilise İmparator Jüstinianus tarafından (527-565) yaptırılmıştır.

Haç Plânlı ve altı kubbeli kilisenin ana bölümü Nefler ve transeptlerdir. Orta nefler ve transeptlerin üzerini örten kubbeler büyük bir olasılıkla kurşun kaplıdır. Bu kubbeleri mermer ve tuğla ile inşa edilmiş fil ayakları taşımaktadır. Ayaklar arasında nefleri birbirinden ayıran mavi damarlı mermer sütunlar yer almaktadır. Bizans tipi iyonik başlıkların üzerinde İmparator Justinianus ve karısı Teodora'nın monogramları işlenmiştir. Bu monogramlar yapının 6. Yüzyılda İmparator tarafından yaptırıldığını ka-

nıtlamaktadır.

Ortakdaki büyük kubbenin altına rastlayan kısmın zemini altında Aziz St.Jean'ın mezarı bulunmaktadır. Kilisenin merkezi kısmını oluşturan bu kısım diğer kısımlara göre daha yüksek ve belirgindir.

Kilisenin ana girişi Nartex adını taşıyan giriş holüdür. Kuzey güney yönünde ince uzun bir plana sahibolan nartex'in üzeri beş küçük kubbe veya tek eğimli çatı ile örtülmüştü. Nartexten Atrium ve Kilise içine geçişi sağlayan üçer anıtsal kapısı vardı.

Kilisenin batı yanında 34x47 m. ölçülerinde ve üç yanı portiklerle çevrilmiş Atrium (Avlu) yer alır. Atriumu neflerle aynı düzleme getirmek için Atrium çevresine altyapılar ve yüksek duvarlar inşa edilmiştir. Nişlerle süslenmiş olan bu duvarlar oldukça etkileyici bir görünüme sahipti. Ortadaki açık avlunun üç yanında sütunlu ve kemerli portikler genellikle görülen bir plan şeması olup bunların dışında yer alan gezinme yeri kanımızca ilk kez burası için plânlanmış-

tır. Gezinme yerini sınırlayan korkuluk levhaları oldukça süslüdür.

Anıtsal Kilisenin kuzey kısmında son yıllardaki kazılarda ortaya çıkarılan ve ilk Hristiyanlık dönemi kiliseleri için vazgeçilmez sayılan yapılar Vaftizhane (Baptisterium) ve Hazine Dairesi (Skovophylakion) yer alır. Hazine Dairesi Merkezi Plânlı, kubbeli ve iki katlıdır, Merkezi plânlı bütünleşen kollar ve köşe odalarında Kilise Hazinesini ve kutsal eşyalarını saklamaya yarayan çok sayıda nişler vardır. Bu yapının yakın ve tek benzeri İstanbul Ayasofyada bulunmuştur.

Komplex plânlı Vaftizhane'nin merkezi sekizgen plânlı kubbeli kısımda Vaftiz havuzu yer alır. Bunun çevresinde kutsal koridor, köşe odaları ve iki yanda Apsisli salonlar vardır. Bu Vaftizhane Jüstinien Dönemi Kilisesinden önce var olan 5. Yüzyıl Kilisesi ile beraber inşa edilmiştir.

Erken Bizans Mimarisinde önemli bir yere sahibolan Jüstinien dönemi Kubbeli St.Jean Kilisesinin Mimarları bir varsayımına göre Trallesli (Aydın) Antemios

ve Miletli İsoodoros tur. Bu Mimarlar daha Sonra Ayasofya'yı inşa etmişlerdir. Yapı Malzemesi olarak ağırlıkla tuğla ve mermer kullanılmış, iç ve dış görünümün etkili olabilmesi için çaba sarfedilmiştir.

Burada enteresan olan husus, eski plan şeması olan haç planının kubbe ile örtülmüş olmasıdır. Kubbelerin yanlara vereceği ağırlık önceden hesaplanmış, bunu karşılamak üzere özellikle güney yan duvarına destekler (Kontroförler) inşa edilmiştir.

14. Yüzyılda Selçuğu (Ayasuluk) ziyaret eden İbn-i Batuta St.Jean Kilisesini görmüş ancak daha sonra gelen seyahatçılardan hiçbiri görmemiştir. Bu duruma göre Kilise'nin hemen batısındaki yamaca 1375 yılında Aydın Oğlu İsa Bey tarafından yaptırılan Büyük İsbey Camii inşa edilmeden önce Kilisenin şiddetli bir depremle yıkıldığı kabul edilmektedir.

Mustafa BÜYÜKKOLANCI
Arkeolog
Efes Müzesi Uzmanı

Bir Restitüsyon çalışmasının oluşumu

Kamuran ÇİZER
Y.MİMAR (İ.D.G.S.A.Y.M.B)

St.Jean kilisesi İzmir'in Selçuk İlçesinde Arkeolojik kazı ve düzenleme çalışmaları süren, çeşitli evreler geçirmiş bir yapıdır.

Bugün kalıntılarını gördüğümüz kilise M.S.6 yüzyılda yapılmış, Erken Bizans döneminin özelliklerini taşıyan en görkemli yapılardan biridir.

Maket bu evreyi anlatan bir Restitüsyon çalışmasıdır. İşlev olarak tanıtım amacının yanında o dönemdeki durumu ile önceki ve sonraki yapılaşmalarla ilgili bilimsel tartışmalarda bir baz olması da düşünülmüştür.

Bu kompozit yapının elemanları olan; mermer kolon ve kaplamalarını, taş hatıllı tuğla duvarlarını, kemer, tonoz ve kubbelerini yüzey dokularını Karton, Ahşap, Alçı gibi alışılmış malzemeler kullanılarak anlatmak sonuçta varmak istediğimiz, özgün görünüşe uygun oluyacaktı.

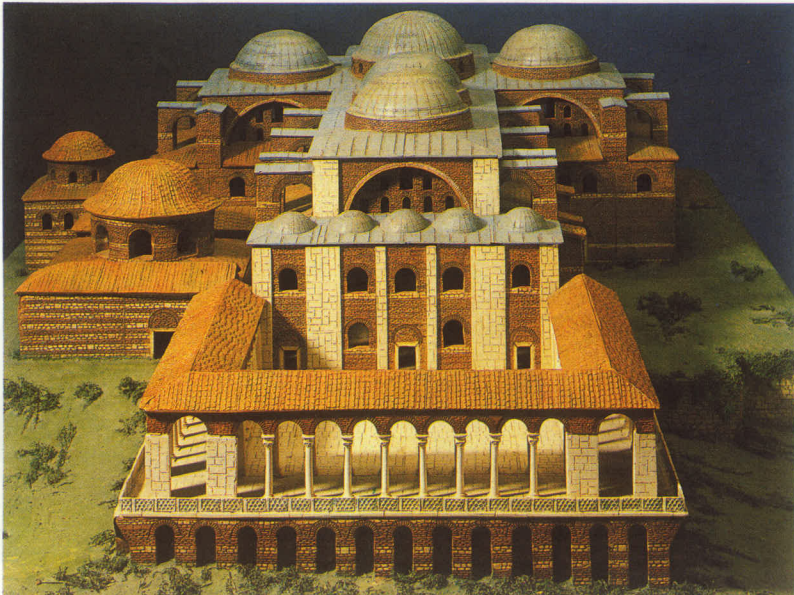
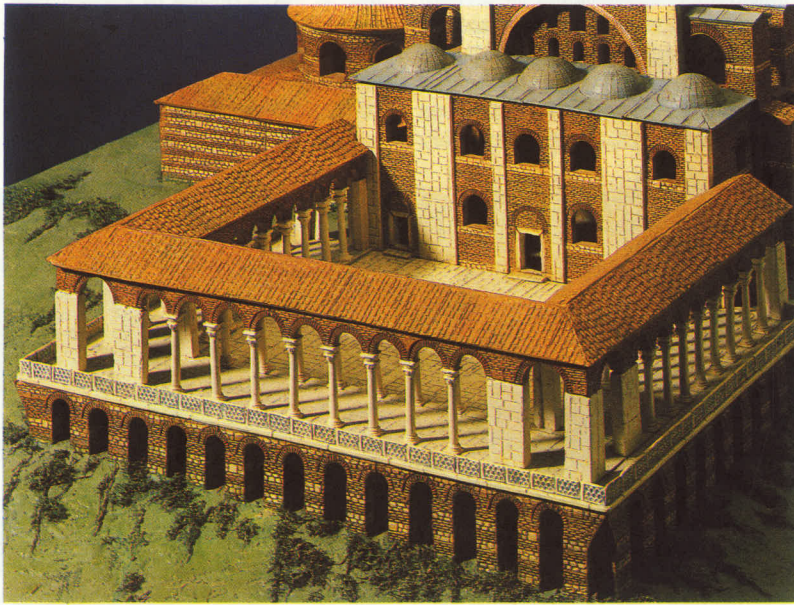
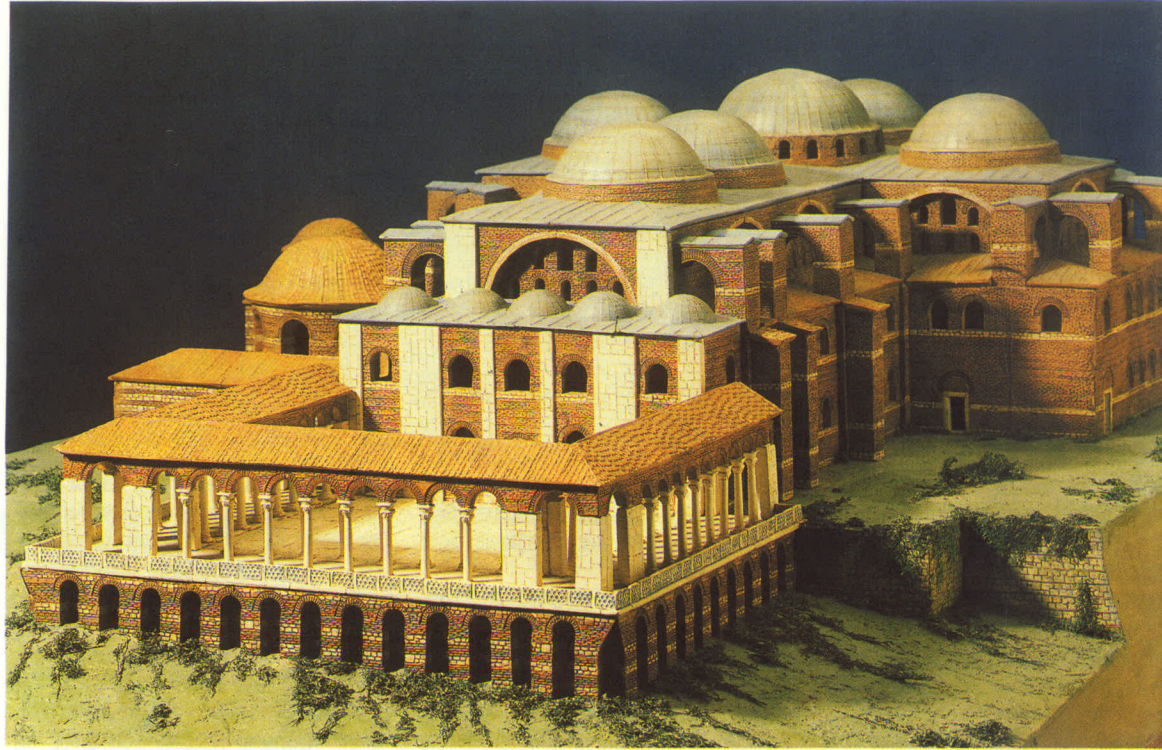
Ayrıca bu malzemeler ısı ve nem gibi fiziki etkenlere dayanıklı değildi. Aslında kullanılacak malzeme Arkeolojinin içinden geliyordu. Kazı yerinde bulunduğu zaman en önemli özelliği olan kalıcılığıyla, tarihleme çalışmalarına ışık tutan, dünyanın teknoloji uygulanmış ilk malzemesi Seramikti.

Biçimlendirme olanakları, fiziki etkilere dayanıklılığı, çalışmanın özüne uygunluğu, tanıdığım ve daha öncede çalışmalar yaptığım bu malzemeyi seçme neden oldu. Çalışma sırasında binlerce yıldır değişmeden kullanılan teknikleri uygulayarak kubbeleri çarkta kolonları kalıplarda kemerleri mühürlerle duvarları baskı yöntemleri ile biçimlendirdim. Bu plastik malzemenin şekillendirme kolaylıkları yanında Seramik hamurunun hazırlanmasından sonra çalışma süresinin sınırlı olması kolay deforme olması, fırınlamadan sonra rotüs olanağının azlığı gibi teknik özellikleri vardır.

Bu nedenlerden dolayı uygulamaya başlamadan önce, detaylı bir iş programının yapılmış olması ve Seramik hamurlarının farklı çekme katsayıları hesaplanarak yapılmış çizimlerin, gerekli kalıp, baskı mühürgibi alçı elemanların, oyma aletlerinin hazırlanmış olması gerekirdi.

Sonuçta çalışmanın bütünlüğünü bozacak detaylardan kaçınarak 1/100 ölçeğinde yeniden oluşturuyormuş duygusu ile çalıştım.

Uygarıklar beşiği Anadolu'da bulunan binlerce Antik kent kalıntısının görülebilenleri arasında dolaşırken yeterince tanıtıcı eleman bulamadığımız göz önüne alınırsa, yıkıntı durumunda olan bu kültür varlıklarının tanıtımında çok boyutlu algılama olanağı sağlayan bu tür çalışmaların yararlı olacağı inancındayım.

1951 yılında İstanbul'da doğdu. 1971 yılında D.G.S.A.Y.Mimarlık Bölümü'den mezun oldu, Seramikçi olan eşi ile çalışmalar yaptı, çevre etkisi ile Arkeoloji ile ilgilenmeğe başladı. İzmir arkeoloji Selçuk Efes Müzelerinde ürünleri bulunmaktadır.

EGEMİMARLIK

Kültürpark

Mimarlar Odası İzmir Şubesi
Ege Mimarlık Dergisi
1440-41 Sokak No.3-2/1
Alsancak/İZMİR

Derginizin 91/1 sayısında yer alan Olay başlığı altında Kültürpark yazısı birincisi olduğumuz yarışma sonuçlarını, yarışma birincisi projeyi çarpıcı niteliktedir. Ayrıca yazının sonunda yer alan ve bütün jüri üyeleri ile yarışmacıları büyük töhmet altında bırakan mesleki şeref ve onurlarını büyük bir mimar kitlesi önünde karalayıcı bir dilekçe örneği yer almaktadır. Bu dilekçe İzmir Şubesi tarafından hazırlanmış olup Mimarlar Odası Genel Merkezinden yarışma jürisi üyelerinin ve yarışmaya katılanların onur kuruluna verilmelerini talep etmektedir. Bundan sonra hepsi saygın, meslek camiamıza pek çok hizmetleri geçen şube başkanlığı yapmış ve hatta odamızın kuruluşunda emeği geçmiş jüri üyelerinin adları yukarıdaki dilekçe ile bağlantılı olarak adeta teşhir edilmek istenmektedir. Bu arada yarışma da tamamlanmış ve bütün kazananlar ile katılanlar da meslek camiasınca malum olduğundan onlar da sanki jüri ile bir-

likte onur kuruluna sevk edilmişler izlenimi yaratılmaktadır. Çünkü yazıda maksatlı olarak bu onur kuruluna verilme isteminin Mimarlar Odası Genel Merkezince uygun görülmediği belirtilmemiştir. İzmir yarışması Mimarlar Odası tarafından düzenlenen Antalya yarışmasından, Beşiktaş yarışmasına kadar düzenlenmiş bütün yarışmalar ile aynı süreci yaşamış, aynı usullere uygun bir yarışmadır. Bu yarışmanın düzenlenmesi, seyri, usullere uygunluğu yönetmeliklerimiz gereği ne merkez yönetimince, ne onur kurulunca, ne mahkemelerce nede şube yönetimlerinde denetlenemez. Tek yetkili bağımsız organımız olan yarışmalar komitemizdir. Bu komite yarışmacılara emir verebilir, onur kuruluna sevkini isteyebilir. Yoksa İzmir Şube yönetimi veya genel başkan dahi bunu talep edemez.

İzmir Şube yönetiminin Yarışma konusundaki tavrı baştan beri olumsuz olmuştur. Bu fikir düzeyinde kaldığı sürece saygındır. Ancak soğukkanlılığını kaybederek kendi yayın organında bütün katılanları ve jüriyi onur kuruluna verilmiş kişiler gibi gösterme çabaları en-

azından tarafsız yayıncılık ilkeleri ile bağdaşmamaktadır.

Ayrıca yarışma sonuçlanmış ve katılan projeler ülkemizin önde gelen mesleki dergilerinde dahi yayınladıktan sonra neşredilen bir yayın organında sonuçlara ve katılan eserlere yer verilmemesi tuhaf bir devekuşu politikası örneği sergilemektedir. Yazının yanında kazanan proje de yayınlanmış olsa idi bu yazıdaki pek çok iddianın geçersiz olduğu kendiliğinden ortaya çıkmış olacaktı. Bu nedenle kazanan projenin ve raporlarının derginizde yer alması gerekmektedir. Böylece okurlar ve meklektaşlarımız kendileri gerçekler ve doğrular üzerinde karar vereceklerdir. Böyle idda edildiği gibi Kültürparkın yapılaşmaya açılmadığı, tam aksine yeşillendiği (yeşil alanlar % 26 dan %70 e çıkmaktadır) görülecektir. Bunun ancak yapılaşmanın kaldırılması yani mevcut yapıların yıkımı ile mümkün olabileceği herkesin malumudur. Refik Saydam bulvarı ise yazıda idda edildiği gibi trafiğe kapatılmıştır, projeye bir göz atmak yeterlidir. Otel ve kongre merkezi alanının bir kısmının otoparka ayrılması gerektiği sanki

projecilerden bu hiç istenmiyormuş, aksi talep ediliyormuş gibi yansıtılmaktadır. Oysa bu alanın zemin altında birbuçuk katı otoparka ayrılmıştır. Bunun için de projeye bir göz atmak yeterlidir. Uluslararası fuarın kent dışına çıkarılması istemi ise çok göreceli bir istemdir. Akademik tartışmalar bu konuda sürmekte, dünyadaki örneklerin ise ekli makalede sunulmuştur. Bu görüşün de yansıtılması tarafsız yayıncılık açısından bir zorunluluktur.

Gereğimizin, projemizin, proje raporlarımızın ve bir adet konuyu aydınlatıcı makalenin derginin bundan sonra çıkacak ilk sayısında söz konusu yazının sunulduğu şekil ve biçimde yayınlanması için gereğini arz ederiz.

Merih KARAASLAN
Şükrü KOCAGÖZ
Mürşit GÜNDAY

Kentlik hakkı, “Dönüşür İşlevlik” ve fuarlar üzerine

Kentlilik hakkı kentlilerin zaman/meکان boyutu içinde kent merkezinden yararlanma hakkıdır. Kent merkezi sanatı, eğlenceyi, alışverişini barındırır. Herkese se yarım saat içinde gidip dönme şansı verdiği için İzmir Devlet Tiyatrosu'nun Şemikler'de olması gerçekçi değildir, kentlilik hakkına terstir. Bu nedenle Fransız kent düşünürü Henri Lefebvre'in tesbit ettiği gibi “Kentin başat özelliği merkezselliktir.” Bu merkezsellik zaman/meکان boyutunda ne kadar demokratik kulanılırsa kentlilik hakkı o kadar gerçekleşmiş olur.

Kentin bu başat özelliğinin düşmanı bir çelişkidir. Bu çelişki kentin “bütünlüycilik” ve “bölücülük” nitelikleri arasındaki çelişkisidir. İşte “dönüşür işlevlilik” bu çelişkiyi dengeliyecek ve/veya ortadan kaldıracak panzehir olarak kentlilerin ve teknokratların imdadına yetişmektedir. Bu çelişkiyi ve panzehiri Lefebvre'in biraz ağıdalı ve çevirisi güç satırlarından aktaralım:

“Önceden belirlenmiş (dialektik), bir çelişkiyi, kent formunun, içeriği olan ilişkisinde, önce çıkarmasını derinleştirmemiz gerekir. Kent mekanında her zaman

birşeyler oluştuğunu söylemiştik; boşluk: eylemin yokluğu yüzeyseldir; etkisizlik uç bir durumdur; boşluk (meydan) çeker; boşluk bu anlama ve bu sona sahiptir. Gücül (potansiyel) olarak herşey her yerde geçebilir. Şurada veya burada bir kalabalık toplanabilir, eşyalar yığılabılır, bir şenlik düzenlenebilir, güzel veya nahoş bir olay medana gelebilir. Bu nedenle kent mekanının büyüleyici karakteri: her zaman merkezselliktir. Cesaretle söylemek gerekirse aynı zamanda bu mekan (kent) boşalabilir, içeriğini dışlayabilir, ender bir yer haline veya en saf hali ile, iktidara dönüşebilir. Artık sabit biçimler içindedir, raflandırılmıştır, hiyerarşiye sokulmuştur, yapıardan kent bütününe kadar görünür ve görünmez sınırlarla, idari karar ve karar-namelerle çevrilmiştir. Parça ve bölümlere, ilksel ve bütünsel nesnelere ayrılabılır. Yararlanırlığı ile çekici ise de, zorunlu parçalarını keyfiliği ile de çekicidir.

(Mahallelerin yapı adaları yanı sıra, bürokratik sınırlar, seçim çevreleri vs.)

Bu çelişkiyi çözmek için (kentin toplayıcılığı ve bütünleyiciliği ile dışlayıcı,

bölücü özellikleri arasındaki çelişkiyi Ç.N.) tam bir seferberlik (hareketlilik) düşünmeliyiz, bu toplumun değil mekanın tam seferberliğidir. “Geçici” fethe dilmelidir. Çok işlevlilik, çok amaçlılık, dönüşür işlevlilik ve işlevlerin bir “turnover” (dönüşümlülüğü, orijinal metinde İngilizce) hali her mekanda olmalı; gruplar sonradan değişecek anlamı eylem ve yapılarla mekana sahip çıkmalıdır. Etken gruplarca toplumsal olarak şekillendirilmiş böylesi bir mekan uyarlamasının hayranlık uyandıran örneği: Büyük sergi alanlarıdır.

Bunların arasında Montréal örneği de vardır. Değiştirilmiş bir çevreden geçici bir kent fıskırır, orada günlük yaşam (Günlük yaşam kavramının açışması ve tanıtımı Lefebvre'in bir kitabının konusunu kapsamaktadır Ç.N.) şenliğin içinde erir ortadan kalkar, orada kent bütün ihtişamı ile belirginleşir.

Yazarın “Kent Devrimi” kitabından yaptığımız bu alıntıyı Beyoğlu ile daha da güncelleştirebiliriz. Çöküntü halindeki bu kent merkezi kentlilik hakkı açısından İstanbul boyutunu aşmış bütün ülkenin hakkı olduğu bir merkezselliktir. Bu

kent merkezi sanat, alışveriş, barınma ve eylemeyi “çok işlevli” olarak bir arada yürüttüğü süreç kimliğini korumuş, bunlardan birisi tek işlev olma eğilimini gösterdikçe bozulmaya uğramıştır. Tiyatroların buraya geri döndürülmesi isteği, burası ile bütünleşmiş Tarla başı konutlarının gerekliliği Fransız filozofun yukarıdaki teorisi ile bir bir aydınlanmaktadır.

Bu açıklama İzmir kent merkezinde bulunacak bir dönüşür işlevli mekanın spor, eğlence, dinlenme, şenlik ve sergi alanının bulunmasının kentlilik hakkını ne denli geliştireceğini de somutlamaktadır. Ayrıca Kültürpark'ın yarım asırdan fazla yürüttüğü bu çok işlevlilik, yetersiz mimari düzenlemeler içinde ve bir kısmı yılın büyük bir bölümü atıl kalarak da olsa İzmir'in kent kimliğinde diğer kentlerimizde olmayan olumlu bir yönü oluşturuyordu. Kimliğinin bu özelliği hepsi bir birine benzeyen yetmiş küsur ilimizden İzmir'i ayırıyordu. Devlet Tiyatrosu için hayır derken dönüşür işlevli bir fuar Şemikler'e taşınınsın diyebiliyor musunuz hala?

Şükrü KOCAGÖZ

Kültürpark mı, Fuar mı?

Orcan GÜNDÜZ

Y.Mimar - P.Mimarı

Yarışmaya çıkarıldığı 1990 yılı başından beri, "Uluslararası İzmir Kültürpark Düzenleme ve Mimari Proje" yarışmasına ilişkin tepkiler, yarışmanın özündeki sağlıksız yaklaşımlar ve ele alınmış biçimindeki belirsizlikler, olumsuzluklar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu tepkilerin temelinde, İzmir kent merkezindeki "tek gerçek yeşil alan" olan Kültürpark'ın İzmir'liler için doğal, kültürel ve tarihi değerleri açısından taşıdığı önem ile bu alanın bir takım oldu bittilerle tüketilmesi kaygıları yatmaktadır.

Kültürpark'ın günümüzdeki sağlıksız durumu; fuar ve eğlence işlevlerindeki büyümenin neden olduğu aşırı yapılaşma ile, yönetimlerin Kültürpark'ı bir gelir kaynağı, politik yatırım alanı olarak görmeleri nedeniyle, tavizkar davranmalarının bir sonucudur. Geçen yerel yönetim döneminde, Kültürpark içerisinde gerçekleştirilmek istenen "İslam Kültür Merkezi" yapısı (pekala Fuar gibi, kamuya yönelik bir kullanım olarak düşünülebilir...), kent halkının ve Mimarlar Odası İzmir Şubesi'nin karşı çıkmaları sonucu son anda önlenebilmiştir. Yarattılan tepki, bugün de olduğu üzere, projenin yetersizliğine değil, Kültürpark içerisine yeni bir yapının getirilmek istenmesine karşı olmuştur. Geçmişte bu tepkiye destek vermiş olan yöneticilerin ve meslektaşlarımızın, günümüzdeki fuar yarışması konusundaki karşıt tutumları ise çok ilginçtir.

İzmir Fuar'ını ve Kültürpark'ı yeniden oluşturmaya yönelik çabalar, İBŞB nin ana hissesine sahip olduğu özel statüdeki İZFAŞ A.Ş. nin 30.1.1990 tarihindeki kuruluşunu izleyen günlerde başlamıştır. Doğal olarak, özel şirket pragmatizmi ile konuya yaklaşılarak; mevcut fuar işlevlerinin (öncelikle de ihtisas fuarının) gerekli teknik donatılarıyla, çağdaş, konforlu sergileme alanları, konferans ve toplantı salonlarına yer verecek biçimde büyük hacimli mekanlarda yeniden oluşturulması amaçlanmıştır. Proje kapsamına, Kültürpark alanı düzenlemesinin katılması, kamuoyunun ve ilgi kuruluşların muhtemel olumsuz tepkileri göz önüne alınarak olmuştur. Proje şartnamesindeki Kültürpark'a ilişkin kullanımların programı çok genel ve kısa verilirken, böyle bir yarışma jürisinde olması gereken, bu konuda deneyim sahibi "kent plancısı", "kent mimarı", "peyzaj mimarı" gibi uzmanlara jüride yer verilmemiştir.

Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulunca "Doğal Sit" alanı olarak tescilli olan Kültürpark'taki hazırlıkları sırasında Bölge Kurulu'na bu konuda hiçbir bil-

Kültürpark'ın günümüzdeki sağlıksız durumu; fuar ve eğlence işlevlerindeki büyümenin neden olduğu aşırı yapılaşma ile, yönetimlerin Kültürpark'ı bir gelir kaynağı, politik yatırım alanı olarak görmeleri nedeniyle, tavizkar davranmalarının bir sonucudur.

gi verilmemiş, görüş alınmamıştır. Kurulun son andaki uyarısı üzerine, Kurul'dan bir üye jüriye katılarak bu sorun aşılmıştır. Aynı şekilde, yarışma şartnamesinde, Kültürpark'ın "doğal sit" alanı olduğu ve uyulması gerekli zorunlu koşulları konusunda hiçbir not, bilgi yoktur. Ancak Oda'nın tepkisinden ve yarışmaya katılanların çelişkiye düşmeleri üzerine, soru/cevaplar ekinde Bölge Kurulu'nun 19.4.1990 tarihli kararı ile Kültürpark içerisindeki yapılaşmanın kuralları saptanmıştır. Yarışma sonuçlanalı dört ay olmasına rağmen bugüne dek yarışmayı kazanan projeye ilgili olarak Bölge Kurulu'nun görüşü sorulup, oluru alınmamıştır.

İzmir Enternasyonel Fuarı, Kültürpark'ın kuruluşundan buyana, günün çağdaş ancak mütevazı yapıları içerisinde kentlinin aydınlanmasına, gelişmesine büyük katkıda bulunmuştur. Ancak, zaman içerisinde sürekli büyüme sonucu bugünkü kişiliğiz hangar yapıları ile Kültürpark'ı tehdit eder duruma gelmiştir. Günümüzde Enternasyonel Fuar artık Kültürpark içerisindeki misyonunu tamamlamıştır ve bundan sonraki varlığı Kültürpark aleyhinedir. Ancak ilgili kişilerin, özel davetiye, randevü veya önemli ücretler ödeyerek girebildikleri İhtisas Fuarları'nın ise Kültürpark içerisinde yeralmalarının hiçbir anlamı yoktur.

Fuar'ın kurucusu rahmetli Dr.Behçet Uz, 1968 yılındaki bir söyleşide, Fuar'daki aşırı yapılaşmalardan yakılarak "...Kültürpark'ta esas gayenin fuar olmadığını" belirtmiştir (Fuar eski müdürü R. İzmirli Diploma Tezi, E.Ü. Ziraat Fak., 1968).

Aynı şekilde pek çok uzman ve sağıduyulu işadamı Fuar'ın kent dışına çıkarılmasının gerekliliğini dile getirmişlerdir;

- İzmir Sanayi Odası Başkanı Sayın Uğur Yüce, 31.5.1990 tarihli panelde, "Fuar'ın kent dışına çıkarılmasının ideal olduğunu belirtmiş, ancak bunun ekonomik yükünün çok ağır olduğunu vurgulamıştır."

- Ege Genç İşadamları Derneği Başkanı Sayın Bülent Şenocak, 20.8.1990 tarihli Yeni Asır gazetesinin Fuar ekindeki demecinde, "Fuar alanının Kültürpark'tan çıkarılarak hava alanına ve ser-

best bölge civarına çıkarılması" zorunluluğunu ifade etmiştir.

Bütün bu açıklamalardan görüldüğü üzere, Fuar'ın Kültürpark içerisinde tutulmasının tek nedeni, Kültürpark'ın Fuar için arsa ve altyapı yatırım gerektirmeyen hazır ve boş bir alan olmasıdır.

420,000 m² lik Kültürpark'ın iç ring yolunun güneyinde kalan, Kültürpark'ın yaklaşık 1/5'lik bölümünü kapsayan alanın, 0.40 emsalle Fuar kullanımlarına tahsis edilmesi gösterilen tepkileri için yeterli nedendir. Böylesine sakıncalı bir imar izini karşısında "proje sonuçlarını/getirilecek çözümleri" beklemeyi kabullenmek mümkün değildir. Nitekim, dereceye giren projelerin çoğunda (yapı yoğunluğunu bitişik parselde tutan öneriler dışında) bu korkulan durum çarpıcı biçimde görülmektedir.

Yürütülmüş olan yarışmaya, yukarıda belirtilen nedenlerle, karşı çıkmış olması meslek topluluğumuzun gelecek kuşaklara yönelik tarihi sorumluluğu niteliğindedir. Ayrıca, açılan tartışmaların, projelerin değerlendirilmesi aşamasında, yöneticileri ve jüri üyelerini de etkilemiş olduğunu görmek bile gösterilen tepkilerin başarısını ve yararını kanıtlamaktadır. Yarışmanın başlangıcında, Fuar alanlarının düzenlemesi ve projelendirilmesi öncelik taşıırken, sonuç değerlendirmede Kültürpark'a yapılacak müdahalenin boyutları ve niteliği önem kazanmıştır.

Yarışmaya ilişkin tartışmaların hedefi olmaması nedeniyle, yarışma projelerinin değerlendirilmesi bu yazının amacı değildir. Ancak şunu da belirtmek gerekirdi, yarışmayı kazanan ekip, karşı görüşleri eleştirileri ve tartışmaları başından itibaren yakinen izlemiş olmanın avantajını çok iyi kullanarak;

- Peyzaj Mimarı Sayın Prof. Dr. Yüksel Öztan'ı ekibe dahil etmiş, Kültürpark alanının düzenlenmesinde başarılı çözümler getirmiştir,

- Dr. Refik Saydam Bulvarını iptal etmeyerek kentiçi ulaşım düzenini korumuştur.

- Profesyonel yarışmacılığın tüm becerilerini kullanarak, yapı m² sini istenenin altında tutmuş; sergi mekanlarını kısmen zemin altına alıp, sergi yapılarını zeminde yaymak yerine 20 Metre yüksekliğe varan (7 katlı apartman ga-

barisi...) bir kütle içerisinde toplayarak, vaziyet planı ve maket üzerinde yapılar değerlendirilmelerde diğer projelere karşı bariz üstünlük sağlamıştır.

Kültürpark içerisinde, 20 metre yüksekliğinde ve 135 metre uzunluğunda bir yapı duvarını olumlu karşılamak olanaksızdır ve bu öneri Kurul'un koyduğu ilke kararlarına aykırıdır. Etaplı gelişeceği belirtilen bu deval kompleksini perdellemek/gizlemek amacıyla önerildiği anlaşılan palmiye korusunda, arzulan boyutları ile hangi sürede ve nasıl gerçekleştirileceği de ayrıca merak konusudur.

SONUÇ

1. Kültürpark, İzmir'in kent merkezindeki, doğal, kültürel ve tarihi değerlere sahip tek gerçek yeşil alanıdır ve bu şekilde korunup, geliştirilmelidir. Kültürpark içerisindeki yapılar bilinçli bir ayıklama ile kaldırılmalıdır, halen boş olan bölümlerin de yeşillendirilmesi amaçlanmalıdır.

Kültürpark içerisinde hangi işlevlere hangi yoğunlukta ve ne şekilde yer verileceği; yönetimin yanısıra, ilgili meslek kuruluşlarının ve de akademik kurumların katkılarıyla bilimsel bir yaklaşımla saptanmalı, öneriler tartışmaya açılmalı, kamuoyunun görüşüne sunulmalıdır.

2. Enternasyonel Fuar, Kültürpark'taki misyonun tamamlanmış olması nedeniyle, gerekli hizmetleri daha iyi verebileceği ve gelişebileceği yeni bir ortama taşınmalıdır. Fuar'ın yeni konumu, İzmir Nazım Plan kararlarıyla bağdaşacak şekilde, ciddi bir çalışma sonucu saptanmalı; önerilecek yeni fuarın kente dinamik, ilginç ortamlar ile yeni yeşil alanlar kazandırması sağlanmalıdır.

3. Kültürpark ve Fuar alanlarının, ayrı ayrı geliştirilmesine yönelik olarak; yeterli kadroları ve maddi olanakları olan planlama, tasarım, uygulama ve işletme aşamalarında sürekli olarak görev yapacak çalışma grupları oluşturulmalı, gerekli yatırımlar için finansman kaynakları oluşturulmalıdır.

4. Kültürpark'ın iyileştirilmesine ilişkin çalışmalara vakit kaybetmeksizin başlanılmalı, usulsüz, izinsiz yapılmış olan yapılar ve eklentiler kaldırılmalı Kültürpark'ın görünümünü ve yaşantı sını bozan çirkinliklere son verilmelidir.

5. Kültürpark içerisinde yeni yapılaşmalara kesinlikle izin verilmemeli, Kültürpark'ın korunması konusunda ilgili meslek dalları ve kamuoyu her zaman kinden daha duyarlı ve de dayanışmalı içerisinde olmalıdır.

Kültürpark üzerine

Bilindiği gibi İzmir Kültürpark alanına yapılmak üzere "Uluslararası İzmir Fuarı Düzenleme ve Mimari Proje" si yarışmaya açılmış ve 1990 yılı boyunca yine muhtelif tartışmalara neden olmuştur. Ancak bu tartışmaların en önemli noktası elde edilecek projenin yeterli olup olmaması konusu değil tam tersine Kültürpark alanının imar parseli haline getirilip getirilemeyeceği ilkesi üzerindedir. Bu açıdan ele alındığında; KÜLTÜRPAK başlığı altında ve yarışma birincilerinin imzası ile dergimize gönderilen yazıdaki suçlamaların hepsi boşa çıkmaktadır. Ancak aynı yazı incelendiğinde sadece yoruma dayalı suçlamaların yine bu temel gerçeği çarpıtarak yarışmanın hala meşruluğunu ispatlamaya çalıştığı görülmektedir.

Yarışma her ne kadar Mimarlar Odası yarışmalar yönetmeliğince çıkartılmış, Jürisi yine Mimarlar Odası'nca atanmış ise de, yine aynı Jürinin Mimarlar Odası'nca görevden çekilmesi istenmiştir. Görevden çekilmesi istenen bir jüri ya-

rışmayı tamamlamıştır. Mimarlar Odası yarışmalar komitesi atamayla gelen bir komitedir. Bu yüzden yazıda belirtildiği gibi seçilerek gelen Oda yönetim kurulunun üzerinde tutulması yine yazının garip ve demokrasi dışı yorumlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazıda başlarda yer alan Mimarlar Odası İzmir Şubesinin ve tüm bölge birimlerinin Oda onur kurulunun konu ile ilgili olarak çalıştırılması talebi yine zamandan kopartılmış biraz da duygusal bir öz katılarak demagogik bir yorumla karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Oda Onur Kurulunun çalıştırılma talebi Oda Merkez Yönetim Kurulu'nun 27.5.1990 tarihli 4 sayılı yönetim kurulu toplantısında;

1. Yarışmanın geçerli olmadığına,
2. Oda'mızca görevlendirilen ve daha önce yarışmanın ertelenmesi konusunda Oda'ca uyarılmış olan Jüri üyelerine bu görevden çekilmelerinin bildirilmesine,
3. Kararın üyeler, yönetim kurulu ka-

rarı doğrultusunda davranmak zorunluğunda oldukları konusunda uyarılarak duyurulmasına, şeklinde alınan kararlardan sonraki tarihlerde ortaya çıkmıştır. Her halde Oda Yönetim Kurulu'nca alınan bu kadar bağlayıcı kararların ihlalinden sonra böyle bir istem doğaldır. Ancak bunu doğal görmeyenlerin nasıl ve hangi örgüt bilincinde oldukları ise merakımız konusudur.

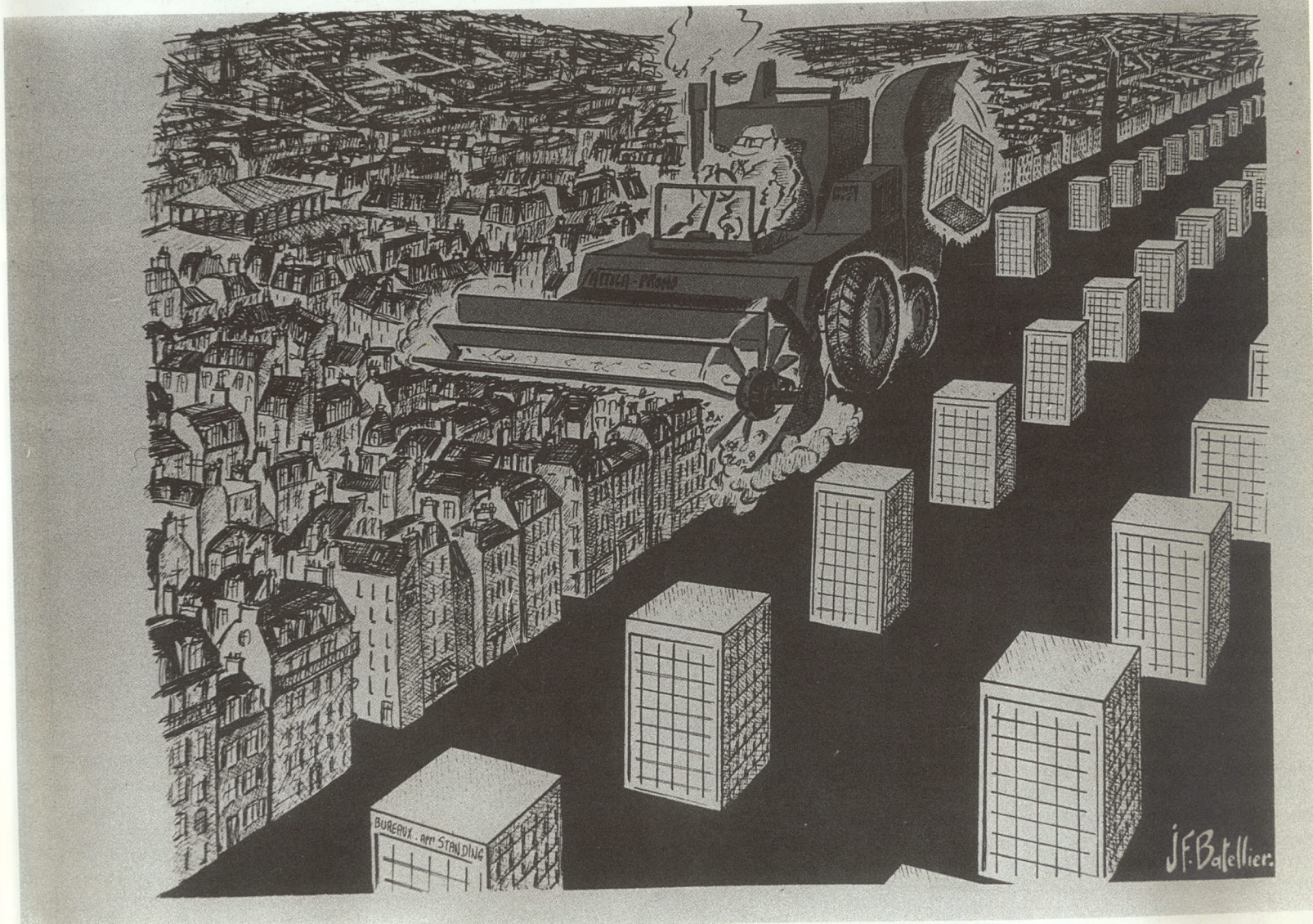
Söz konusu yarışma şartnamesi ilan edildikten sonra tüm tartışmalarda İzmir Şubesi olarak konuya ilkesel açıdan bakıldığı, bu ilkenin de yazımın başında belirtildiği gibi Kültürpark'ın imar parseli haline getirilemeyeceği bu açıdan yarışma sonunda birinci olan projenin kendi içinde başarılı olup olmayacağı'nın bizi ilgilendirmediği şeklindedir. Ayrıca jürisi görevden alınmış, üyelerinin katılmaması konusunda Oda Yönetim Kararı üretilmiş bir projenin Oda yayın organlarından birisi olan dergide yayınlanmasını istemenin hele bunu biraz da

terbiye sınırlarını zorlayarak "Tuhaf bir devekuşu politikası örneği sergilemektedir" şeklinde bir ifadeyle karşımıza getirilmesi bu konudaki bunca gelişmeyi yok varsaymaları ne yazık ki bizde de aynı ifadeyi çağrıştırmaktadır.

SON SÖZ : Bu yazıyı kaleme alan arkadaşlar Kadifekale'ye çıksınlar ve İzmir'e oradan bir göz atsınlar görecekler ki (görmek isterlerse tabii) İzmir'de 2 adet yeşil leke vardır. Bunlardan birisi Atatürk Stadyumun çimenleri, diğeri de Kültürpark'tır.

Kültürpark'ın yeşilinin içine kanser hücaresini atma görevi İzmir Büyükşehir Belediyesine kendilerine verilmiş bulunmaktadır. İzmir'li sizi tarihte hep böyle anacak ve şerefli yerine oturtacaktır. Bize ise, size bu görevinizde başarılar dilemekten ve de projenin uygulamaya başlaması da dahil bu işi engellemek için sonuna kadar uğraşmaktan başka hiçbir şey düşmeyecektir.

Yönetim Kurulu

Behruz Çinici'nin arşivinden

EGEMİMARLIK

ARLİN

Bir Başka Korumama Örneği: Erythrai

Çeşme'nin İldır Köyü yakınlarında bulunan ve 12 İON kentinden biri olan, dünyaca ünlü antik ERYTHRAI kentinin üzerine yazlık villalar yapılmak isteniyor. 1964 yılında, uluslararası büyük bir üne sahip Prof.Dr.Ekrem Akurgal'ın başlatıldığı çalışmalar sonucu ortaya çıkarılmış antik ERYTRAI kenti Mayıs 1989 tarihinde yapılan uluslararası sempozyumla tüm dünyaya tanıtılmıştı.

Tarihsel ve Kültürel zenginliklerle dolu Ülkemizde, son yıllarda insanlığın bu ortak mirasına yönelik çirkin saldırı ve tahribatin arttığına tanık oluyoruz.

Daha önce Phisilis'i tahrip eden, Göcek koylarına ve daha pek çok tarihsel, kültürel ve doğal zenginliğe göz diken bu anlayış bugün de ERYTHRAI'daki binlerce yıllık Anadolu Uygarlıklarının tüm insanlığın ortak malı olan tarihsel ve kültürel mirasının üzerine çörekleniyor, yokluğunu hazırlıyor.

Mimarlar Odası İzmir Şubesi olarak, asıl görevi tarihsel ve kültürel mirası korumak olan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunu ve İzmir 1 Numaralı Koruma Kurulu'nu ANTİK ERYTHRAI Kentinin 1. derece Arkeolojik Sit Alanı olmaktan çıkararak ve yapılaşmaya olanak tanıyan 3. derece Arkeolojik Sit Alanı'na indiren kararları nasıl verdiklerini merak ediyoruz.

Aynı kurullar, içerisinde pek çok tarihçi ve işadamlarının bulunduğu YEŞİL İLDIR KONUT KOOPERATİFİ'ne yüzey tesviyesi ve şantiye binası yapılması iznini nasıl vermiştir?

Şimdi aynı kooperatifin konut projelerini nasıl onaylayacaktır?

Odamız, geçmişte olduğu gibi bugün de tarihsel ve kültürel mirasımızın korunması konusunda mücadelesini kararlılıkla sürdüreceğini birkez daha kamuoyuna ve ilgili tüm kuruluşlara bildirmeyi görev saymaktadır.

Aynı amaçla, 30 Mart 1991 Cumartesi günü pekçok meslektaşımızla birlikte ERYTHRAI'ye gidilmiş ve ortak basın toplantısı yapılmıştır. Bu eylem basında da geniş yer almıştır.

Konu, SHP İzmir Milletvekili Halil Çulhaoğlu tarafından soru önergesi olarak meclise götürülecektir.

Oda'mız, 1.4.1991 tarihinde, İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Başkanlığına yazdığı yazı ile de, ERYTHRAI'de yapılaşmaya yönelik mevzii imar planlarının ve projelerin onaylanmamasını talep etmiştir.

İzmir ili, Çeşme ilçesi, İldırı köyü Erythrai antik kenti 20.6.1981 gün ve A.2273 sayılı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Kararıyla 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescil edilmiştir.

Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulunun 14.9.1984 gün ve 392 sayılı kararı ile İldırı köyü alanı, 1. Dereceden 3. Dereceye indirilmiştir.

Bu tescil kararları sırasında antik kentin hemen kuzeyinde kalan keramik atölyeleri alanı, bilinmediğinden tescil dışı bırakılmıştır. Aynı zamanda aynı kararlarla antik kentin güney bölümündeki nekropol alanları da tescil dışı bırakıldığı için, bu alanlar 1983-1986 yılları arasında yapı kooperatifleri tarafından tümünden talan edilmiştir.

İzmir I Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, keramik atölyeleri alanının 1. derece sit alanı olarak tescili için yapılan başvuru üzerine, adı geçen Kurul, söz konusu alanı 2.6.1988 gün ve 356 sayılı kararıyla 3. Derece Arkeolojik Sit ilân etmiştir.

Söz konusu keramik atölyeleri alanında, bir yapı kooperatifinin yapılanma isteği üzerine 1988 yılının temmuz ve ağustos aylarında İzmir Müzesi tarafından ve Ege Üniversitesinin ilgili bölümünden bir öğretim üyesinin gözlemci olarak katılmasıyla sondaj çalışmaları yapılmıştır.

Sondaj kazıları sonucunda ortaya çıkarılan yoğun arkeolojik malzeme ve mimari ile mezarlar karşısında, İzmir I Numaralı Kurulu, bu alanı 15.9.1988 gün ve 513 sayılı kararıyla 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescil etmiştir.

Daha sonra alışılmamış bir kararla, Yüksek Kurul 6.12.1988 gün ve 58 sayılı kararıyla buranın yeniden incelenmesi için beş kişilik bir komisyon oluşturmuştur. Mayıs 1989 tarihinde Antalya'da yapılan Kazılar Sempozyumunda bu konu anlatılmış ve daha sonra bildiri metni önrapor olarak basılmıştır.

Bu arada beş kişilik komisyonun üç üyesi, 27.5.1989 günü İldırı'ya gitmiş ve buradan çıkan ve İzmir Müzesinde bulunan yaklaşık bir kamyon arkeolojik malzemeyi görme lüzumunu duymuştur.

Yüksek Kurulun toplanmasından (25.7.1989) çok önce, 30.6.1989'da kooperatifin yapılan genel kurulunda, buranın 1. dereceden çıkartılarak 3. dereceye indirildiği müjdesi üyelere verilmiş ve bu haber yine Yüksek Kurulun toplanmasından önce gazetelerde çıkmıştır.

25.7.1989 tarihinde toplanan Yüksek Kurul, 86 no.lu kararıyla bu alanın 3. dereceye indirilmesini, İzmir I Numaralı Kurula tavsiyeye karar vermiştir. Oysa Yüksek Kurulun bu kararında gözlenen

bir gerçek vardır: Komisyon beş kişiden oluşmasına rağmen, üç kişinin raporu yalnız Yüksek Kurul toplantısına sokulmuştur. Prof.Dr. Taner Tarhan'ın 1. Derece Sit görüşünü taşıyan raporu, Yüksek Kurul toplantısına sokulmamış, Prof.Dr. Fahri Işık'ın raporu ise,bütün komisyon üç kişiden (Prof.Dr. Coşkun Özgünel, Prof.Dr. Haluk Abbasoğlu, Prof.Dr. Ramazan Özgan) oluşmuş gibi karar vererek bilmeden yanlışlığa düşmüşlerdir.

Yüksek Kurulun bu kararını çok kolay benimseyen İzmir I Numaralı Kurulu, 7.9.1989 gün ve 1250 sayılı kararıyla bu alan yeniden 3. Derece Arkeolojik Sit Alanına indirilmiştir.

Bu gelişmelerden önce, Erythrai Keramik Atölyeleri Alanı 1. Derece Sit alanı olarak belirlenince, Yeşil İldır Konut Yapı Kooperatifi, 22.11.1988 günü İzmir 2. İdare Mahkemesine avukatları Prof.Dr. Bilge Umar ile başvurmuştur.

Söz konusu dava, bu alanın başka yoldan 3. dereceye düşürülmesiyle mahkemeye verilen bilgi üzerine 13.12.1989 günü sonaermiş ve kooperatife de 6.3.1990 günü tebliğ edilmiştir. Burada Yüksek Kurulun 4.3.1988 gün ve 21 sayılı ilke kararına ters düşen bir uygulama bulunmaktadır. Buna göre, İdare Mahkemelerinde iptal davası açılan Ku-

rul Kararlarının, İdare Mahkemesinde görüşülmesi sonuçlanmadan, Koruma Kurullarınca ele alınmasının yargı organının henüz kararını ortaya koymaması nedeniyle uygun bulunmadığına ve bu tutumun bir yerde yargı organını etkileme anlamını taşıyabileceğine, isteklerin gündeme alınmasının İdare Mahkemesinin Kararı alınıncaya kadar ertelenmesine karar verilmiştir. Bu ilke kararına karşın, mahkeme devam ederken, söz konusu alan, yeni kararlarla ilgili kooperatifin isteği olan 3. derece sit alanına dönüştürülmüştür.

İzmir I Numaralı Kurulu, 1.11.1990 gün ve 2369 sayılı kararıyla bu alanda şantiye binası ve yüzey tesviyesi yapılmasında sakınca olmadığına karar vermiştir. Ocak 1991 tarihinde düzenlenen İzmir Müzesi raporunda Kurulun bu kararının Yüksek Kurulun 4.3.1988 gün ve 6 sayılı ilke kararına aykırı olduğunu bildirmiştir. Bunun üzerine İzmir Kurulu, ocak 1991 de yeni bir karar üreterek önce projelerin kuruldan geçmesine karar vermiştir. İzmir I Numaralı Kurulu, bu alanda inşaat yaptıрма ön fikrine sahip bulunduğu izlenimini yaratmaktadır. Oysa, 3. Derece Sit alanlarında yapı yapılması şart değildir. Gerekirse yapılabilir. Kurul uygulamaları sürekli olarak 3. Derece Sit alanları için bir katliama dönüşmektedir...

İzmir 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Başkanlığına,

Tarihin babası olarak bilinen ünlü tarihçi Herodot'un sözünü ettiği 12 lon kentinden biri olan Erythrai, İzmir ili Çeşme ilçesinin 20 Km. kadar kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Erythrai antik kenti, Türkiye'nin arkeoloji bilim alanında en büyük ismi olan Dünyaca ünlü Ord.Prof.Dr.Ekrem Akurgal Başkanlığında 1964 - 1983 yılları arasında kazılmıştır.

Erythrai antik kentinin seramik atölyeleri, Ildırı köyünün kuzeyindeki sur duvarlarına bitişik vadide bulunmaktadır. Seramik atölyelerinin sayısı azdır. Türkiye'de bilenenler ise, Yunanistan'da bulunanlar kadar önemlidir. Ne varki arkeoloji ve bilim tarihi için önemleri son derece büyük seramik atölyeleri, ülkemizde yok edilmekte ve yok edilmek istenmektedir. Nitekim Erythrai'ın seramik atölyeleri alanında Yeşil Ildırı Yapı Kooperatifi yapılanmak için Kurulunuz 1988 yılında başvurmuştur. 3.Derece Arkeolojik Sit Alanı olan bu yerde, İzmir Müzesi tarafından 1988 yılının temmuz ve ağustos aylarında sondaj kazıları yapılmıştır. Bu sondajların sonucunda Kurulunuz 15.9.1988 gün ve 513 sayılı kararı almıştır.

Buna göre Kurulunuz,

a) "Yapılan sondaj neticesinde bulunan çeşitli devirlere ait yoğun arkeolojik malzeme ve kültür tabakalarının varlığı nedeniyle bu alandaki tahribatları engellemek ve korumasını sağlamak amacıyla Kurulunuzun aldığı 2.6.1988 gün 356 sayılı karar eki 25.000 ölçekli haritada sınırları belirlenen 3.Derece Arkeolojik Sit Alanının 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescil edilmesine,"

b) "1.Derece Arkeolojik Sit Alanı çevresinde ve köy yerleşik alanı (3.Derece Arkeolojik Sit Alanı) dışında 100 metre genişliğinde koruma bandı oluşturulmasına,

c) "1. Derece Arkeolojik Sit Alanında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 4.3.1988 gün ve 6 sayılı ilke kararı gereğince yapılaşmanın mümkün olmadığına karar vermiştir."

Daha sonra Yüksek kurul, alışılmamış bir biçimde 6.12.1988 gün ve 50 sayılı kararıyla buranın yeniden incelenmesi için beş kişilik bir komisyon oluşturmuştur. Bu beş kişilik komisyonun üç üyesi, 27.5.1989 günü Yeşil Ildırı Kooperatifi yönetim kurulu üyeleriyle Ildırı'ya gitmiş ve burada yapılan sondaj kazılarında ortaya çıkarılan ve İzmir Müzesinde bulunan yaklaşık bir kamyon arkeolojik malzemeyle inceleme ve görme gereğini duymadan raporunu düzenlemiştir.

Yüksek kurulun 25.7.1989 günün Ankara'da yapılan toplantısına bu alanın 1.Dereceden 3.Dereceye indirilmesi görüşünü taşıyan bu üç kişinin ortak raporu sokulmuş, beş kişilik komisyonun 1.Derece sit görüşünü taşıyan diğer iki üyesinin raporları sokulmamış ve beklenmemiştir. Yüksek kurul bütün komisyon üç kişiden oluşmuş gibi karar ve-

rerek, 6.12.1988 gün ve 50 sayılı kararına aykırı bir karar oluşturmuştur. Sonuçta Yüksek Kurul 25.7.1989 gün ve 88 sayılı kararıyla bu alanın 3.derecede Arkeolojik Sit Alanına indirilmesini İzmir 1 Numaralı Kurulunuz tavsiyeye karar vermiştir.

Kurulunuz, Yüksek Kurulun bu tavsiye kararını çok kolay benimseyerek, 7.9.1989 gün ve 1250 sayılı kararla bu alanı yapılanmalara açmak amacıyla 3.Derece Arkeolojik Sit Alanına indirmiştir. Bu kararda dikkatimizi çeken noktalar şunlardır :

1) Kurulunuz, 45.9.1988 gün ve 513 sayılı gerekçeli olarak aldığınız ve kazı sonuçlarına dayanan 1.derece Arkeolojik Sit kararını, yeniden bir kazı yapma gereğini duymaksızın, Yüksek kurulun uyulması zorunlu olmayan tavsiye kararına uyarak niçin kolayca bozma gereğini duymuştur? 15.9.1988 gün ve 513 sayılı kararınızı aldirtan bu alandaki çeşitli devirlere ait yoğun arkeolojik malzeme ve kültür tabakaları birdenbire yok mu olmuştur?

2) Kurulunuz, 15.9.1988 gün ve 513 sayılı 1.derece Sit kararına karşı Yeşil Ildırı Yapı Kooperatifi tarafından idare mahkemesine açılan dava sürerken, Yüksek Kurulun 4.3.1988 gün ve 21 sayılı ilke kararına aykırı olarak 7.9.1989 gün ve 1250 sayılı kararı niçin almıştır?

3) Kurulunuzun söz konusu alanı 3.Derece Arkeolojik Sit Alanına indirgenen Erythrai'ın seramik atölyelerinin bulunduğu arazi, kazı yapılmayan yerlerinde bile yoğun arkeolojik materyal içermektedir. Arazide mimari parçalar, çanak çömlekler, yazıtlar gibi antik çağa ait malzemeler çok

mında 100 (yüz metre koruma bandı olarak belirlenmesine, belirlenen bu bant içinde her hangi bir yapılaşmaya gidilemeyeceğine, ancak yol, yeşil alan gibi açık düzenlemeler yapılabileceğinden söz edilmekle ne demek istenmiştir. Kesinlikle hiç bir uygulama yapılmaması gereken ve kooperatif arazisi içerisinde kalan koruma bandında açık düzenlemeler yapılabileceğinden söz edilmesi, kooperatifin Kurulunuz tarafından korunduğu anlamına gelmektedir.

4) Kurulunuz, söz konusu alanı 3. derece Arkeolojik Sit Alanına indirgeme kararına alırken, Erythrai'da uzun yıllar kazılar yapan ve bu antik kenti dünyaya tanıtan, uluslararası büyük üne sahip ve Türkiye'nin yetiştirdiği en büyük arkeoloji bilim adamı olarak bilinen Ord.Prof.Dr.Ekrem Akurgal'ın bu konudaki görüşlerine başvurma gereği niçin öğren yer üzerine karar alırken, ilgili bilim adamlarına zaman zaman danışmakta olduğu bilinmektedir.

Daha sonra, Kurulunuz 1.11.1990 gün ve 2369 sayılı kararla bu alanda 3.şantiye binası ve yüzey tesviyesi yapılmasında sakınca olmadığına karar vererek, bu kez de Yüksek kurul'un 4.3.1988 gün ve 6 sayılı ilke kararına aykırı davranışta bulunmuştur.

Kurulunuz tarafından 3.Derece Arkeolojik Sit alanına indirgenen Erythrai'ın seramik atölyelerinin bulunduğu arazi, kazı yapılmayan yerlerinde bile yoğun arkeolojik materyal içermektedir. Arazide mimari parçalar, çanak çömlekler, yazıtlar gibi antik çağa ait malzemeler çok

sayıda olup, açıkça görülmektedir. Bu alanda 3.Derece Arkeolojik Sit alanlarında yapılanmaya yol açacak temel kazısı değil, büyük ve bilimsel nitelikli kazılar gereklidir. Ters durum, bir katliam doğuracaktır. Bu alanda yapılmak istenen inşaatlar, yazlık inşaatlardır. Kesinlikle kamu yararına değildir. Doğu Anadolu'da uygulanan Keban, Atatürk Barajı, Aşağı Fırat Projeleri gibi kamu yararına olan bir durum Erythrai de bulunmaktadır.

Böyle büyük projelerin sonucunda söz konusu arkeolojik sitlerde kurtarma kazıları ve tarihi anıtları taşıma işlemleri yapılmaktadır. Oysa Erythrai da kişisel çıkarlar söz konusudur; bu nedenle büyük önemli arkeolojik sit ve aynı zamanda doğal sit niteliği taşıyan bu alan yöre edilerek kamuya onarılmaz zararlar vermektedir. Oysa takas yasası ve yönetmeliği ile kişilerin mağduriyetten kurtarılması bilmeleri olanaklıdır.

Yukarıda açıkladığımız gerekçelerde dolayı Kurulumuzun 15.9.1988 gün ve 513 sayılı kararıyla 3.derece Arkeolojik Sit Alanından 1.derece Arkeolojik Sit Alanına dönüştürdüğü alanın, aynı zamanda ek krokide de sınırlarını gösterdiğimiz alanın yerlerin yeniden 1.derece Arkeolojik Sit Alanına alınmasını ve çevresinde 100 metrelik koruma bandının oluşturulmasını, ayrıca bu alan içinde kalan Yeşil Ildırı Yapı Kooperatifine ait tapunun 1 parça, 30, 58, 392, 477 parselleri de 1. Derece Arkeolojik sit niteliğinde olması nedeniyle yapılaşmaya yönelik mevzuat planlarının ve projelerin de onaylanmasını talep ederiz.

Bornova'dan geçen otoyol

Bu sayımızda birinci olarak, İzmir'in kent ve ulaşım planlamasını büyük oranda etkileyecek olan ve 1986 yılından beri gündemde olup, Bayındırlık Bakanlığı ve Büyükşehir Belediyesi arasında, halka kapalı bir şekilde yürütülen çalışmaları ve yöre halkının yürüttüğü mücadeleyi ele aldığımız, İzmir-Aydın otoyolunun Bornova geçişini inceliyoruz.

Son günlerde, her alanda, Merkezi idarenin yerel yönetimleri merkeze bağlı hale getirme çabalarını örneklerini yaşıyoruz. Belediye gelirlerinin kısılması, yeni imar kanunu çalışmaları, otopark yönetmeliği, özel çevre koruma yasaları vb. bunun en son yaşadığımız örnekleridir.

Kentlerin sorunlarının çözümü için geliştirilmiş bütünlüklü planları bulunmayan merkezi idarenin karar organları, tek tek ve genellikle belli çevrelerin politik çıkarları gözetilerek alınan kararlarıyla, uzun vadede doğuracağı sorunları düşünmeden hareket etmektedirler. Ele aldığımız konu da bu şekilde gündeme gelmiş, kentte mevcut imar planı yok farzedilerek, Karayolları tarafından bir yol planı yapılmış, işin en ilginç yanı Büyükşehir Belediyesince, önerilen imar planı tadilatı tereddüt edilmeden onaylanmıştır.

T.C. Karayollarının, ihale ettiği İzmir-Aydın otoyolunun Gümüşpala-Çiğli, Bornova-Işıkkent, Bornova-Salihli güzergahına ait imar planı tadilatı, İzmir Büyükşehir Belediye Meclisinin 21.4.1986 tarihli toplantısında görüşülerek, "İzmir otoyolunun T.C.Karayolları 2. Bölge Müdürlüğüne hazırlanan Gümüşpala-Çiğli, Bornova-Işıkkent, Bornova-Salihli (İzmir otoyol güzergahı) imar planı tadilatı Bayındırlık Komisyonunda incelenip, verilen rapor müzakere edildi. İzmir otoyolunun şehrin ekonomik ve toplumsal yaşantısına kazandıracığı etkinlikler dikkate alınarak yapımına hız kazandırılmasının önemi vurgulanmış ve yapılan oylama sonucu komisyon raporundaki öneriler kabul edilerek T.C.Karayollarının hazırladığı yol güzergahı imar planı tadilatı oy çokluğu ile kabul edildi." şeklinde karara bağlanmıştır.

Söz konusu otoyolun geçeceği bölge, Bornova'nın gelişmiş konut alanı olup, çoğunluk yapılar blok nizam 4 katlı, ana yollar boyunca daha fazla katlıdır. Bu bölgede 1980 yılı imar planına göre yapılaşma gerçekleşmiş ve Büyükşehir Belediyesinin 1986 yılında yaptığı imar planı tadilatından sonrada Bornova belediyesince inşaat ruhsatı verilmeye devam edilmiştir. Yani plan değişikliğinin kabulü ile yıkımı öngörülen yapıların en yaşlısı 5-10 yıllıktır. Otoyol için yer yer 100 metreye varan kamulaştırmaların yapılacağı düşünülürse, yüzlerce konut yıkılacak ve bir o kadar da konut arsası yok olacaktır.

Yapılması planlanan otoyolla ilgili olarak, mahalle halkının Belediye aleyhine açmış olduğu plan tadilatı iptal davasına esas olmak üzere oluşturulan bilirkişi raporunda şu hususlara yer verilmiştir:(1)

"Gerçekte mesele 200 yada 300 konut biriminin veya bir yapı adasının yıkılması meselesi değildir. Gerekirse, bu bile yapılabilir. Ancak böylesi bir yatırımı haklı çıkartacak ciddi ve bilimsel araştırmaların yapılması gerekirdi. Öte yandan, bilirkişi kurulumuzun mahkeme keşfi dışında, yerinde yeniden yaptığı inceleme ve araştırma çalışmalarında söz konusu otoyolun potansiyel uyuşmazlıklar içerdiği, başka meskun bölgelerde de yıkımlara neden olacağı, ve dolayısıyla şimdiki dışarıda daha birçok yeni davaları doğuracağı tespit edilmiştir. Çünkü otoyol örneğin Çay mahallesi civarında yine meskun bölgeden geçecektir. Bunun da ötesinde, T.C.K. 2. Bölge Müdürlüğü'nün ve İzmir Büyükşehir Belediyesinin tanımadığı biçimiyle İzmir çevre otoyolu yükü ağır olan Altinyola bir alternatif olamaz, çünkü nitelikleri farklıdır. Aksine Altinyola asıl alternatif olacak olan, otoyol güzergahının altında kalan ve imar planında yer alan 25 m.lik kent içi yoldur. Diğer bir deyişle, alternatif yol Bornova İmar Planında 25 m.lik profili ile mevcuttur. Bu nedenle bir çevre oto yolu olarak söz konusu olan ulaşım bağlantısının yapılaşmış çevre dışına çıkartılmasında büyük yararlar vardır. Çünkü ileri bir tarihte yine böyle bir yol gerekecektir. Güzergahın yapılaşmış çevre dışına alınması sonucu uzamasının getireceği maliyet, belki de kamulaştırma ve özel önlemlerin yaratacağı ek maliyetlerden çok daha az olacaktır. Hatta onaylanan güzergah, yolun gerçekleştirilmesini engeller niteliktedir.

Oysa, planlama mesleğinin bir saygınlığı vardır. Bu, idareye duyulan güvenle bir bütünlük taşıır. Belki önemle yatırımların bazı çevreleri mağdur etmesi kaçınılmaz olabilir. Ancak yatırımların planlama süreci ile birlikte düşünülmesi gerekir..."

"...otoyal güzergahına ilişkin imar planı değişikliğinin davaya esas yer ile ilgili bölümünün;

1. Plan öncesi gerekli etüdlerin onaylanan güzergahı ve yatırımı haklı çıkartacak ayrıntılı analizlerin yapılmaması nedeniyle planlama esaslarına,
2. Bir dizi mekansal (kirlilik, gürültü, ters/zıt arazi kullanış çelişmeleri) ve mekan-

sal olmayan (sosyolojik psikolojik, mali, vs.) olumsuzluklar getirmesinin mümkün olması nedeniyle şehircilik ilkelerine,

3. Geçtiği güzergahın mevcut yapılaşma durumu gözönünde tutulduğunda olası başka imar uyuşmazlıklarına yol açabileceği ve büyük kamulaştırma masrafları ile idareye aşırı mali külfet yükleyebileceği nedeniyle de kamu yararına, uygun olmadığı kanaatine varılmıştır."

Söz konusu plan tadilatı ile otoyol Ege Üniversitesi kampüsünden, intaniye servisinin 16 m. yakınından geçirilmektedir. Ancak Üniversite yetkilileri ve sağlık uzmanları bu duruma ses çıkarmamakta, dünyanın hiçbir yerinde görülmeyen böyle bir uygulamaya seyirci kalmaktadırlar. Kampüste herhangi bir yıkıma sebep olunmayışı onlar için yeterli olmaktadır.

Mahalle halkı, olayın gündeme geldiği ilk günlerden itibaren, haklarını korumak ve yapılmakta olan hatalı bir çalışmayı önleyebilmek amacıyla yoğun bir mücadele yürütmüşlerdir. Büyükşehir Belediyesi ve Karayolları 2. Bölge Müdürlüğüne birçok defalar başvurarak durumun önemini belirtmişler ve yol güzergahının değiştirilmesini istemişlerdir. Bu isteklere tüm idareler olumsuz yanıtlar vermişlerdir. Bu idarelerden alınan iki yazı şöyledir:

Karayolları 2. Bölge Müdürlüğü'nün 13.4.1988 gün 675/8157 sayılı,
Hasan MUTLU Nurettin ÖZBAY 195 Sokak No:29
Hamdi ÖZBAY Fahrettin ÜNKÖSE Kazım Dirik Mahallesi
Süleyman ALTINSAL Hüseyin YILMAZ Bornova-İZMİR

İLGİ: 9.2.1988 tarihli 195 Sokak No:29 Kazım Dirik Mahallesi sakinlerinin İzmir Valiliğine yazmış oldukları dilekçe.

İlgide söz konusu İzmir Çevre Otoyolunun güzergahı, Çiğli'den başlayıp Bayraklı sirtlarından Bornova'dan geçerek Işıkkent, Tahtalıçay'a kadar uzanan 34 km.lik güzergah olup Karayolları 2. Bölge Müdürlüğüne etüt edilerek çizilmiş, Karayolları Genel Müdürlüğüne onaylanmış, Büyükşehir Belediye Başkanlığınca 22.5.1986 gün ve 35.4.1.02/895-90 sayı ile onaylanarak 1/5000 ölçekli nazım imar planına işlenmiş, otoyol standardına uygunluğu, şehire hizmet vermesinin kolaylığı, boyunun kısalığı ve ekonomik olması sonucu seçilmiş yol güzergahıdır.

İlgide belirtilen anılan otoyolun mahzur ve sakıncalarına yapılan açıklama aşağıda sıralanmıştır.

1. İzmir Çevre Otoyolunun Bornova içinden geçirilmesi ile şehri ikiye bölmesi, söz konusu değildir. Geçitler sayesinde karşılıklı bütün yollar irtibatlanacak ve iletişim sağlanabilecektir.

2. Anılan otoyol ile meydana gelebilecek hava kirliliğinin ve sesin önlenmesi için enson teknolojinin gerektirdiği şekilde her türlü önlemler alınacaktır (ses bariyerleri.....vs.)

3. İlgide mahzur ve sakıncalarının belirtildiği 5. maddede konu edilen M.Kemal Caddesi, Fatih Caddesi ve Yzb.İbrahim Hakkı Caddelerinin ve diğer sokakların karşılıklı irtibatları, alt veya üst geçitlerle sağlanacaktır.

İlgide belirtilen alternatif güzergahlar ile ilgili açıklama:

1. Eski imar planındaki güzergah, denize uzanmakta, denizde yol yapımının zorluğu ve maliyetinin yüksek oluşu; ayrıca Otoyolun Turan Kavşağından önce İzmir Kent Geçisi Ekspresyoluna bağlanarak son bulması nedeni ile çözüm olmamaktadır.

2. Büyük Çiğli'den gelen Bayraklı Deresinden itibaren Bornova Atatürk Mahallesi'nin kuzeyinden, Bornova Çayı üzerinden Askeri Garnizonun kuzeyinden geçen güzergah şehre hizmet vermeyeceği gibi hem km.yi (N 5 km. daha) uzatmakta hem de günlük araziden geçtiği için (N 1.5 km. tünel, N 0.500 km. viyadük) yol yapım maliyetini yükseltmektedir.

3. Ayrıca 2. maddede bahsedilen Askeri Garnizonun kuzeyinden geçen güzergahın yıllık taşıt işletme giderleri, seçilen proje güzergahına göre N 4.000.000.000.-TL. daha fazla çıkmaktadır.

Bilgilerinizi rica ederim.

İzmir Belediyesi Pl.Pg.Koo.ve pj.şb.Müdürlüğü'nün 26.4.1988 gün ve 786/1049 sayılı

Sayın; Cevdet YILMAZ

211 Sok. No.20 D.8

İlg: 1) Sn.Hatice Yılmaz'ın 11.NİS.1988 gün, 1050/788 no. ile kayda alınan dilekçesi.

2) Sn.Cevdet Yılmaz'ın 11.NİS.1988 gün 1049/786 no. ile kayda alınan dilekçesi.

3) 24.MAR.1988 gün, 665 sayılı yazımız.

22.5.1986 gün, 35.04.1.02/895-90 sayılı plan no ile onaylanan; Çiğli-Bornova-Işıkkent-Salihli otoyoluna yapılan itirazlar hakkında alınan Meclis Kararları T.C. Ka-

rayolları 2. Bölge Müdürlüğüne iletilmiştir.

Konu hakkında T.C. Karayolları Genel Müdürlüğünden alınan 14.1.1988 gün, 1-084 sayılı yazıda; "İzmir Çevre yolu güzergahının, kent içi trafiğe hizmeti itibariyle en uygun, mevcut yerleşimlere en az zarar veren optimum bir güzergah olduğu görülmüş olup, söz konusu güzergahta, değişiklik yapmaya imkan bulunmamaktadır." denilmektedir.

Konu, 3194 Sayılı İmar Kanunu'nun 8/b maddesi uyarınca, Belediye Meclisimizin 14.3.1988 gün, 28 sayılı toplantısında görüşülmüş, teklif Karayolları görüşü doğrultusunda uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi rica ederim.

BÜYÜK ŞEHİR BELEDİYE BAŞKANI Y.
Engin GÜREL

Mahalle halkının, Belediye aleyhine açtıkları dava da 28.12.1988 tarihinde sonuçlanmış, Mahkeme, Belediye Meclisinin imar planı tadilatı kararının İPTALİ kararını almıştır. Belediye Başkanlığı mahkeme kararının bozulması istemiyle Danıştay'a başvurmuşsa da 12.12.1989 tarihinde isteminden vazgeçmiştir.

Mahkemenin bu kararına rağmen, sözkonusu plan tadilatı 8.2.1991 günlü Büyükşehir Belediye Meclisi toplantısında yeniden görüşülmüş ve kabul edilmiştir.

İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ MECLİS TOPLANTI TUTANAĞI

BAŞKAN: Teşekkür ederim. Yeterlik önergesi ile son sözü Ahmet Bozkurt'a veriyorum. Yeterlik önergesini oylarınıza sunuyorum. Kabul edildi.

AHMET BOZKURT: Sayın Başkanım, değerli meclis üyesi arkadaşlarım, Türkiye'de şu gerçeği herkezin kabul etmesi lazım, bu planlama olayları gündeme geldiği zaman acaba birilerinin menfaati var mı, arazi sahiplerinin çıkarları nedir diye büyükşehirlerde imara açılacak yer kalmamıştır. Fakat sizin imara açmadığınız yerleri gecekondular doldurmuştur. Lütfen bundan sonra bu gibi konularda şüpheli olmaktan çok açık tartışmayı yeğlememiz uygun olacaktır görüşümdedir. Şehircilik açısından, rantlarını hesap ederken olayın kanunu cephesi, istismak olayının doğruluğu bedellere itiraz sadece arazinin değil üzerindeki değerlerinde bedellerini bilirlirkiye yaptırarak, böyle bir olaya girmek Ramazan Bey istedi diye işi sürüncemeye sokmak olur. Böyle bir kurulda yoktur. Bu gün gündemimizde olan bir plan var planın ana hatları burada belirlensin, arkadaşlarımızın dediği gibi detay çalışmaları için İlçe Belediyelerine gidecek ve neticede tekrar Büyükşehir Meclisine gelecektir, onaylanmak üzere. Hal böyle iken bundan rahatsız olmanın bir gereği yok yani bugün Türkiye'de böyle ana yolları açmak pek kolay değil işte biraz sonra gündeme gelecek olan Bornova Çevre yolu kaç yıldır üzerinde uğraşılıyor çok zor bir olay, yapılaşmış bir bölgeden yol geçirmek kadar zor bir olay yok. İstimlakları zor tebliğleri zor, değer artış davaları yıllar alır, bu planın yeteri kadar tartışıldığı kanaatindeyim. Önergede olduğu için oylanmasını arz ederim. Teşekkür ederim.

BAŞKAN: Değerli arkadaşlarım, plan üzerinde görüşmeler bitti, aydınlatma oldu oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler, etmeyenler, oy çokluğu ile kabul edildi. Saygıdeğer arkadaşlarım, Bornova otoyol güzergahının belirlenmesi konusu gündemimizin kalan son maddesidir. Önergeyi okutuyorum: Meclis sayın heyetine otoyol İzmir kent içi geçişi TC. Karayolları 2. Bölge Müdürlüğü tarafından düzenlenmesi istenmiş 3194 sayılı imar yasanın uygulanmasına ilişkin yönetmeliğin 23/5 inci maddesinde imar planı içinde kalan karayolu kent içi geçişinin değiştirilmesi durumunda karayolları Genel Müdürlüğünden alınacak görüşe uyulur denildiğinden konu Belediye Meclisimizin 21.4.1986 gün, 101 sayılı kararında uygun görülmüş 22.5.1986 gün 35.04.1.02/895-90 sayılı plan no ile onaylanmıştır.

3194 sayılı imar yasa gereği, otoyol İzmir Kent içi geçişinin Bornova geçişine yapılan itirazlar hakkında alınan Meclis kararları TC. Karayolları Genel Müdürlüğüne iletilmiş alınan 14.1.1988 gün 1084 sayılı yazıda "İzmir Çevre Yolu güzergahının kent içi trafiğine hizmeti itibariyle en uygun, mevcut yerleşimlere en az zarar veren optimum bir güzergah olduğu görülmüş olup, söz konusu güzergahtan, değişiklik yapmaya imkan bulunmamaktadır." denildiği için konu 3194 sayılı yasanın 8/b maddesi uyarınca Meclisimizin 14.3.1990 gün, 28 sayılı toplantısında tekrar görüşülmüş teklif TC. Karayolları görüşü doğrultusunda uygun görülmüştür.

Kazım Dirik Mahallesi sakinleri tarafından otoyol güzergahının Bornova geçişinin iptali ile, Belediyemize İzmir 1.ve 2. İdare Mahkemelerinde açılan davalardan, 1. İdare mahkemesinde dava Belediyemiz lehine, 2. İdare Mahkemesinde açılan dava ise Belediyemiz aleyhine sonuçlanmıştır. 2. İdare Mahkemesinin aldığı bu karar Karayolları 2. Bölge Müdürlüğüne bildirilmiş konunun mahkeme kararları kapsamında incelenmesi ve gereğinin yapılması istenmiştir.

Söz konusu bölgede güzergahın kesinleşmemesinden oluşan belirsizlik nedeni ile vatandaş maduriyetlerinin önlenmesi ve TC. Karayollarının kente hizmet verecek optimum çözümü biran evvel bulması amacıyla Belediyemizce aleyhe sonuçlanan davanın temyizinden feragat edilmiş ve konu TC. Karayolları 2. Bölge Müdürlüğüne bildirilmiştir.

T.C. Karayolları 2. Bölge Müdürlüğünden alınan ilgi yazılar ekinde Belediyemize gönderilen otoyol Bornova geçişi, bölüm 1.3 ve 1.4 ün yol projelerinin Nazım İmar

Planı değişikliği olarak onaylanması istenmektedir. Ancak öneri 3194 sayılı yasa ile ilgili yönetmeliklerin kapsamında Nazım imar planı değişikliği yada revizyon niteliğinde olmayıp yürürlükteki imar planı kararlarını dikkate almadan hazırlanmış yol projesidir. Bu sebeple TC. Karayolları 2. Bölge Müdürlüğüne önerilen otoyol Bornova geçişinin anayasanın 138. maddesi, İzmir 1. ve 2. İdare Mahkemeleri kararları, 3194 sayılı İmar Yasası ve ilgili yönetmelikleri kapsamında meclisçe incelenerek 3030 sayılı yasanın 6. maddesi kapsamında karar alınmasını sayın Meclis üyelerimize arz ederim. denilmekle konu müzakereye açıldı.

BAŞKAN: Bu konuda görüş belirtmek isteyen meclis üyesi varmı diye sordum. Üye Elçin Pınar'a söz verdi.

ELÇİN PINAR: Sayın Başkan değerli Meclis Üyesi arkadaşlarım, burada anlayamadığım bir nokta var bu önerge ile yol güzergahı kesinleşiyormu kesinleşmiyormu. Başkandan önce bunu öğrenmek istiyorum.

BAŞKAN: Değerli arkadaşlarım, buyol güzergahı bu günlerin sorunu değil yılların sorunu, çok uzun süreçten beri Bornovanın By-pas yolu olması sorunudur, konuyu hiç saptırmadan izah etmek gerekirse yolun ilk projesi 100 metre genişlikte idi tabii ki çok geniş bir alanın istismakla gerekiyor idi biz bu istimlakları kısmen kurtarmak için büyük bir çaba harcıyarak yol genişliğini 50 mt. ye düşürdük. Biz üzerimize düşen görevi tam anlamıyla sürdürdük. Karayolları bizim bu ısrarlı tutumumuz karşısında birçok alanı istimlaktan kurtarmak için viyadüklü geçişler yapmaya göze aldı. Tabii bu yolun maliyetini de birkaç misli yükseltmek demektir. Bu yoldan burdanda geçme başka bir yerdende geçse istismaksız geçmesi mümkün görünmez bu yolda çok geniş incelemeler ve etütler yapılmıştır. Bazı arkadaşlarımız halkın baskısı karşısında güç durumda kalmışlardır. Nerden geçerse geçsin bazı evlere istismak edilecektir. Çünkü kentin gelişmesi çevre yolu bağlantısı zamanında düşünülmemiştir. Esasında bu bir çevre yolu olmaktan öte kent içi çevre yoluna bağlayan bir yol olacaktır. Bornova trafiğinin giriş ve çıkışını rahatlatacaktır. Bornova ve K.Yaka ilçelerimiz artık büyük bir kent olmuşlardır. Kentin içinden geçen bu yol bu yıl yapmazsanız seneye yapmazsanız bunu birkaç yıl sonra misli ile harcamanız yaparaksız yapmak zorunda kalırsınız. Ve bunu artık Karayolları da yapmaz kent içi geçişidir deyip Belediyeye bırakabilir. Sayın Elçin Pınar Bornova dan geçecek bu yolu a b c noktalarından geçirmek zorundayız bu bir by-pas geçişi olacaktır aksi halde şehir trafiği kilitlenmekten kurtulamaz. Bugün K.Yakadan Bornovadan sabahları İzmir'e gitmek 45 dakikadan önce mümkün olmuyor. Eğer K.Yaka Naldöken'e karayolları üst geçişi bir kavşak yapmazsa Büyükşehir Belediyesi olarak biz yapmamız zorunda kalacağız diye Planlamaya götürüyordum. Ve K.Yaka ilçesine yapılacak büyük iyilik budur. Bu yolları Karayolları yapmazsa Belediye yapmak zorunda kalacaktır. Bu ilçelerin büyük kentle bağlantısı için bu yollar üst geçiş geçitli kavşakla artık zaruret olmuştur. Ya şimdi Karayolları yada daha sonra belediyemiz bunu yapmak zorundadır.

ELÇİN PINAR: Şimdi konuyu gayet güzel izah ettiniz. Burada katılmadığım bir konu var bir şehrin içinden ne olursa olsun otopanın geçmesi. Burada gidenler değil kalanlara acıyorum. İstimlak edilenler nasıl olsa başka bir yere evlerini yapacaklar ama geride kalan insanlar o gürültülü ortamda nasıl yaşayacaklardır. Benim bu noktada itirazım var bu yol Bornovanın dışından geçip Aydın yoluna bağlanmazdı. Gece gündüz bu yolda işleyecek bilhassa ağır vasıtalar çevre için ne kadar gürültü yaratacağıdır. Teşekkür ederim.

BAŞKAN: Sayın Elçin Türkiye'nin konut sorunu ve şehirlerimizin çarpık gelişmesi bizleri bu günlere getirmiştir. Şehrin neresinde olursa olsun trafiği rahatlatmak için açtığımız yollar elbette çevre için rahatsızlık vermektedir. Eski Mithatpaşa caddesini düşünün önünde M.Kemal Sahil Bulvarını açtık İzmir'in Kordonları artık rahat oturabilecek yerler olmaktan çıkmıştır. 15 yıl önce İnönü caddesinin bulunduğu arazi yemyeşil idi bugün oradaki yoğun konutlaşmanın getirdiği yol sorunu çözüldükten elbette çevrede oturanlar için bir gürültü riski getirmiştir. Gürültüden şehir halkı gerçekten bun alıyor. Kentsel gelişmenin çarpıklığını bizim kuşak çekmektedir. Bugün Buca'nın çevre yolu geçecek arazisi üzerinde gecekondulaşma başlıyor. Biz bu durumda en az kötüyü yapmak zorundayız. Biz bugün bunu yapıyoruz. Şehrin gelişim planları 25 yıl 50 yıl önce yapılsaydı gece kondu alanları yerine uydu kentler düşünülseydi bu kuşakla bu ızdırabı çekmezdi. Biz üzüntüyü azaltmak için elimizden geleni yaptık. Bundan sonrası Bornova Halkına karşı sorumluluğumuzun gereği olarak yapılacaktır. Çünkü biryanda kent yaşayacak mülk sahipleri laka yapacaksınız bu yolu.

Çok teşekkür ederim Sayın Pınar.

ELÇİN PINAR: Sayın Başkanım o zaman bir tavsiye kararı alalım en azından Bornovadan geçecek bu yolun ileride tali yol olarak kalabilmesi kaydıyla dışından otopanın bağlanması düşünülemezmi. İçerdeki kent ihtiyacını karşıyalımda Aydın Çanakkale trafiğini Bornova içinden geçirmeyelim. Zaten yapacak bir şey kalmadığını anlamış bulunmaktayım.

BAŞKAN: Teşekkür ederim Sayın Elçin Pınar bildiğiniz gibi bu yol planı ve inşaatı Karayolları tarafından yapılıyor bizim tarafımızdan yapılmış birşey yok. Karayolları bu projeyi yürütüyor bizde en az zararlı geçişi sağlamaya çalışıyoruz. Başka söz isteyen varmı efendim. Olmadığına göre oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler kabul etmeyenler oybirliği ile önerge kabul edilmiştir.

BAŞKAN: Gündemimiz bitmiştir. Oturumda bulunmayan arkadaşlarımızdan mazeret bildirenlerin mazeretlerini oylarınıza sunuyorum. Hasan Özdemir, Haluk İrtegin, Fevzi Kahraman, Güven Yalçın, Reştan Baykal, Kemal Balkanlı mazeret bildirmişlerdir. Oya sunuldu. Oy birliği ile kabul edildi. Gelecek toplantı için grup başkanlarından öneri istendi. 14 Şubat 1991 perşembe günü saat 18.00 önerildi. ve oybirliği ile kabul edilmesi üzerine Başkan üyelere çalışmalarına katkılarından ötürü teşekkür ederek oturumu kapattı.

YÜKSEL ÇAKMUR ALI GÜZEL GÜVEN YALÇIN HÜSEYİN CAN
Başkan Katip Katip Katip (bulunmadı)

İzmir Çevre Otoyolu'nun Bornova'dan geçirilmek istenen bölümünün bugünkü idari ve hukuki durumu

Konumuz,

Beş yıl gibi uzun bir süredenberi gündemde olan ve değişik safhalar geçirerek bu günkü hale gelen İzmir Çevre Otoyolu'nun Bornova'dan geçen kısmı ile ilgili olarak yapılan idari işlemlerin yargı kararları, yasa ve Anayasa hükümleri karşısındaki durumudur.

Konuya geçmeden evvel, İzmir Çevre otoyolunun Bornova'dan geçirilmek istenen bölümü ile ilgili olarak yapılan işlemler nelerdir.

Türkiye'nin 1980 li yıllardan itibaren güncellik kazanan konularından birisi de otoyol yapımıdır. 1985 yılından sonra bu konu hız kazanmıştır.

Yapılması planlanan otoyollardan birisi de Trakya'daki giriş kapılarından başlayıp, Çanakkale-İzmir-Aydın-Denizli ve devamını teşkil eden, diğeri ise İzmir-Salihli ve devamını teşkil eden kısımlardır.

Bu otoyolların yapımı sırasında İzmir'i kuzeyden güneye, batıdan doğuya bağlayacak otoyolların İzmir bağlantısını sağlamak için İzmir Çevre otoyolunun yapılması da gerekmektedir.

İzmir Çevre otoyolu'nun yapılabilmesi için de öncelikle İzmir Büyükşehir ve Bornova İmar planlarında değişiklik yapılması zoruridir.

Bu zaruret sebebiyle T.C.Karayolları şehir planında değişiklik öngören çevre yoluna ait imar planı değişiklik teklifini Büyükşehir Belediyesinden talep etmiş, Olay Büyükşehir Belediye meclisi bayındırlık komisyonunda incelenerek, Çevre otoyolunun Bornova'dan geçirilmesinin bir çok mahzurlarının bulunması nedeni ile kabul edilmemesini önermiştir. Büyükşehir Belediye meclisi Bayındırlık komisyonu Raporunun-aksine 21 Nisan 1986 tarihindeki 101 sayılı oturumunda İzmir Çevre otoyolu güzergahının Bornova'dan geçirilmesine ilişkin plan değişikliğini kabul etmiştir.

İzmir Çevre Otoyolu Güzergahının büyük bir kısmı, BALATÇIK-B.ÇİĞLİ-SOĞUKKUYU-GÜMÜŞPALA-

NALDÖKEN-BAYRAKLI-

ÇAYMAHALLESİ-BORNOVA-IŞIKKENT-TAHTALIÇAY güzergahı olup, bu güzergahın çok büyük bölümü hazineye ait boş ve hali arazi ile kişi veya kuruluşlara ait arazi ve arsalarından geçmesine rağmen, Bornova Belediye sınırları ve imar planı içinde kalan kısmı her türlü yapılaşması tamamlanmış meskun alanlardan geçmektedir.

Bu alan 1980 yılında imara açılmış ve bugün Bornovanın tam ortasını teşkil eden bölümdür. (KAZIM DİRİK MAHALLESİ'dir.)

21 Nisan 1986 tarihinde alınan imar planı tadilat kararına göre İzmir Çevre Otoyolunun Bornovadan geçirecek bölümünün Sosyal, psikoloji, ekonomik, mali, çevre sağlığı ve kirliliği yönünden getireceği sakinlerin yanında daha birçok problemleri de beraberinde taşıyacağı gerçeği ile hareket eden biz mahalle sakinleri, yasal itiraz haklarımızı Büyükşehir Belediyesi nezdinde kullanmış, itirazımızın reddi üzerine olay ve konu yargı organları nezdinde dava edilmiştir.

İmar planı değişikliğinin:

T.C.nin Sosyal bir hukuk Devleti olması ilkesine,

Hukuka, hukukun üstünlüğüne,

Planlama esaslarına,

Şehircilik ilkelerine,

İnsan sağlığına,

Kamunun menfaatine olmayıp zararına,

Anayasamızın 10, 11, 56 ve 57'inci maddelerine, aykırı olması nedeni ile iptalinin gerektiği, belirtilmiş, Planlama ilkeleri, bölge planlaması ve şehircilik planlaması ve ilkeleri konusunda öğretim yapan teknik üniversitelerden seçilecek bilirkişilerin konuyu incelemesi istenmiştir.

İzmir Dokuz Eylül Üniversitesinin İlgili Fakültelerinden ayrı ayrı seçilen 2 bilirkişi heyeti olayı her yönü ile ve detaylı şekilde incelemiş, Çevre otoyolunun BORNOVA'nın tam ortasından geçirilmesinin sayılmayacak kadar çok olan mahzurları yanında,

- Planlama esaslarına

- Şehircilik ilkelerine, aykırı olduğunu,

- Kamu yararının değil, zararının bulunduğunu, ifade ederek plan değişikliğine ait Belediye Meclisi kararının iptal edilmesini yargı mercilerine bildirmiştir.

İzmir İdare mahkemeleri de konuyu bilirkişi raporu ışığında inceleyerek Borno-

va'nın tam ortasından geçirilmesi öngörülen otoyol güzergahına ait imar planı değişikliği kararını iptal etmiştir.

Mahkemeler tarafından verilen onlarca karar Büyükşehir Belediye Başkanlığınca daniştay nezdinde temyiz edilmişse, Mahkeme kararları Daniştay tarafından onaylanmış ve kanun yollarına müracaat hakkı kalmadığından Dava MUHKEM KAZIYE olarak bitmiştir.

Otoyolun Bornova'dan geçen kısmı ile ilgili olarak bundan sonra hiç bir idari işlemin ve hukuki tasarrufun yapılamayacağı kesinlik kazanmasına rağmen,

Hukuk ve Hukukun üstünlüğü, bilim otoritelerinin raporları, yargı kararları, anayasamızın 10 ve 11 nci maddeleri hükümlerini ve bilhassa 56, 57 ve 138 inci maddelerinin bağlayıcı hükümlerini hiçe sayan T.C. Karayolları Genel Müdürlüğü, eski güzergahtan hiç bir farkı olmayan ve BORNOVA'da aynı yerden otoyol geçirilmesine ait imar planı değişikliğine ait teklifi İzmir Büyükşehir Belediye Meclisinin 8 Şubat 1991 tarihli oturumunda kabul edilmiştir.

İzmir Çevre otoyolunun Bornova'dan geçirilmek istenen güzergahının geçirilmesi halinde yaratacağı sayılmayacak kadar çok olan sosyo-ekonomik, psikolojik, mali, idari, çevre sağlığı ve kirliliği sakinleri kamuya mal olmuştur. Konunun uzmanları bu konuları uzun zamandan beri tartışmışlar ve halen tartışmaktadır.

Biz konunun şu anda kazandığı hukuki boyutları özetledik.

Diyoruzki:

Hiç bir hukuki ve yasal dayanağı olmayan T.C. Karayolları Genel Müdürlüğü'nün imar planı değişiklik teklifini karara bağlayan İzmir Büyükşehir Belediye Meclisinin 8 Şubat 1991 tarihli kararı;

- Hukuka ve hukukun üstünlüğüne,

- Yüksek yargının kararlarına,

- Anayasamızın Sosyal bir Hukuk Devleti olarak Kabul ettiği T.C.nin bu ilkelerine,

- Anayasamızın 56 ve 57 inci maddesi hükümleri ile 138 inci maddesinin bağlayıcı hükümlerine,

- Planlama esaslarına, şehircilik, ilkelerine aykırı olup,

- Kamu zararına sebebiyet vereceği gibi, anayasamızın 138 inci maddesinin de açık ihlalidir.

"Yasama ve Yürütme Organları ile İdarenin mahkeme kararlarına uymak zorunda olduğu, bu organlar ve idarenin mahkeme kararlarını hiçbir suretle değiştiremeyeceği ve bunların yerine getirilmesini geçiktiremeyeceği" 138 inci madde de açıkça belirtilmiş ve bağlayıcı hüküm olarak sevk edilmiştir.

Demokratik ülkelerde kişilerin her türlü hak ve özgürlükleri yasalarla teminat altına alınmıştır.

Bu günkü Anayasal düzen muvacehesinde Türkiye Cumhuriyeti bütün kurumları ile demokratik bir ülkedir. Her türlü haklar ve özgürlükler ve yükümlülükler yasalarla ve yargı kararları ile verildiğine göre, Yargının anayasa ve yasalar çerçevesinde teslim ettiği bir hakkı idarenin hiçe sayarak gasp etmesi, anayasamızın 138 inci maddesinin bağlayıcı hükümlerini ihlal olup maddi ve manevi sorumluluğu yanında cezai sorumluluğu da vardır.

Konu ve Olayla ilgili tüm idari mercileri ileride telafisi mümkün olmayacak bir hatayı işlemekten vaz geçmeye, yasalara, hukuka ve yargı kararlarına uymaya ve saygılı olmaya davet ediyorum.

BORNOVA KAZIMDIRİK MAHALLESİ
SAKİNLERİNDEN

CEVDET YILMAZ

Bu kararla onaylanan imar planı tadilatı ise kanuni süresi içerisinde askıya çıkarılmamış, büyük bir gizlilik içerisinde tutularak bilgi verilmekten bile kaçınılmıştır. Büyükşehir Belediyesi bu tutumuyla 3194 sayılı kanunun 8.maddesine aykırı davranmakta, kamuya karşı suç işlemektedir. Ayrıca mahalle sakinlerinin 28.2.1991 tarihinde Belediye'ye verdikleri dilekçede, bu kararın gözden geçirilerek iptali istenmiş, bu isteme de kanuni süresi içerisinde cevap verilmemiştir. Bu defa 6.3.1991 tarihinde, kararın iptali istemiyle mahalle sakinleri yeniden mahkemeye başvurmuş olup, dava henüz devam etmektedir. Mahkeme ara bir kararla, muhatap olarak Büyükşehir Belediye Başkanlığı ve Karayolları Genel Müdürlüğü'nü kabul ederek, söz konusu idarelerden, Bornovanın otoyol güzergahı geçirilmezden önceki ve son güzergahın işlendiği imar planlarını mahkemeye iletmelerini istemiştir.

Odamız, mahalle halkının bu olaydaki haklı mücadelesini desteklemek ve Karayolları Genel Müdürlüğü'nün ve Büyükşehir Belediye Başkanlığının, bilimsel ve sosyal olumsuzluklara, halkın mücadelesine ve hukuka rağmen, sözkonusu yolun Bornovanın ortasından geçirilmesi ile ilgili çabalarını tüm açıklığı ile ortaya koyarak, tüm İzmir halkının bu konuda bilgilendirilmesini sağlamak amacıyla tüm ilgili kuruluşların, tüm meslek odalarının ve tüm İzmir halkının katılacağı bir FORUM düzenleyerek, İzmir'in bütününe yakından ilgilendiren bu sorunun en doğru bir şekilde çözümüne yönelik faydalı görüşlerin ortaya koyulmasına çalışacaktır.

1) Doç.Dr.Cemal ARKON, Doç.Dr.İyayun TANER, Yrd.Doç.Dr.Sezai GÖKSU

Sinan'ı anlayabilecek ölçüde çağdaş mıyız?

Cengiz BEKTAŞ

İlkokuldayken evimiz Şehzadebaşındaydı. Şehzade Camisinin bahçe duvarının güney-doğu köşesine yerleştirilmiş bir sütun vardı. Biçimiyle olduğunca, alacasıyla da, bahçe duvarının açık renk taşlarından hemen ayrılırdı.

Onun, İstanbul'un tam ortasını gösterdiğini söylerlerdi. Gider el sürerdim.

Bu sütun sanki buraya eski çağlardan armağan yollanmıştı. Onun için düzenlenmiş köşesine ne de güzel bir özenle yerleştirilmişti... Az daha büyüünce, soracaktım kendi kendime: "Sinan'ın, İstanbul'daki ilk büyük yapıtına, en çok önünden geçilen köşesine, geçmiş kül

türün ürünü böyle bir taşı özenle yerleştirmesi nedendir ki?"

Yıllar sonra, mimarlık üzerine okuduğum ilk kitaplardan biri olan Sedat Çetintaş'ın "Türk Mimari Anıtları. Osmanlı Devri. Bursa'da ilk eserler (1946)" yapıtında bu sorunun bir karşılığını bulacaktım. S.Çetintaş, yapıtının 10. sayfasında, Sinan'ın Edirne'deki Selimiye Camii koruma duvarının köşesine başlığı ile birlikte yerleştirdiği Bizans Sütununun fotoğrafını yayınlamıştı. Sinan'ın bu davranışını da şöyle yorumluyordu:

"Bütün Türk anıtlarında görülen çeşitli Bizans mimari motiflerinin kulanı-

lış sebeplerini, yanlış tafsirlere uğratmadan onların dini ve siyasi mülahazalar önünde belirilmiş, gelenek halinde birer galilik ve kuvvet sembolü olduğu kanaatinde olduğumuzu belirtmek isteriz."

Böyle olabilir miydi gerçekten? Sinan da böyle bir gelenekle mi yerleştirmişti, en sevdiği yapıların birer köşesine o sütunları?

İşte ik kez bu kuşku beni Sinan üzerinde bir başka türlü düşünmeğe götürdü.

Nasıl bir insandı Sinan?

Ben ne mimarlık tarihçisiyim, ne de sanat tarihçisi... Tarihçi de değilim elbette...

Tasarlayan, tasarımının uygulanmasını denetlemeğe çalışan bir mimar olarak soruyordum kendime: Böyle bir kolonu ne gibi bir düşünceyle koyardım, hem de en sevdiğim yapımin köşesine?..

Bir çiçeğin, sevgilinin masasının üzerine konması gibi konmuştu bu kolon oraya...

Ya da evin bir duvarına sevilen bir büyüün resminin asılması gibi....

Özenle, sevgiyle, saygıyla... Yeri önceden tasarlanarak...

Ne gibi duygularla yapardı bir mimar böyle bir işi?

Bundan on küsur yıl kadar önce bir Kültür Bakanımız vardı. Efes'i gezerken, "bu taşları gemilere doldurup Yunanistan'a yollayıp kurtulalım" demişti. Yirminci yüzyıl Türkiye'sinde Kültür Bakanı olabilen bu kişi mimar olsaydı, geçmiş kültürün bir taşını bir yapısının bir yerine özel bir köşe açıp yerleştirir miydi?

Belki de tersine o taşı, yaptığı bir duvarda ucuz bulunduğu gereç olarak, hırslılığı da belli olmasın diye ters yüz kullanırdı. Selçuk'da Saint Jean Bazilikasını yapan Bizanslılar böyle yapmışlar mıydı? Efes'ten, örneğin Stadyum'dan söktükleri taşları koruma duvarlarında ters yüz kullanmamışlar mıydı?

Bodrum (Halikarnassos) kalesini yaptıran şövalyeler de, Moselcum'un en güzel kabartmalarını, duvar taşları olarak ters yüz kullanmamışlar mıydı? Efes'teki taşları yaratıldıkları vatanlarından sokup atmayı önerebilen yirminci yüzyılın kültür bakanıyla 16. yüzyılın Sinan'ı besbelliki kültür yorumunda taban tabana zıttılar.

Bakin Sinan çağında Eğriboz Beyine gönderilen bir buyrultuda neler yazıyor:

*Eğriboz Beyine hüküm ki,
Mektub gönderip Kale-i Eğriboz'da
vaki olan yukarı kapu demekle maruf
Kaleye çıkan merdivenin ayağında bırakılan
mermer olub muhakeme naibi olan Galatalı
Mehmed ihraç idüp kendi kapısı eşiğine
koyduğunu bildirmişsin. Buyurdum ki vusul
buldukça tehir eylemeyüp zikr olunan mermeri
kendi eski yerine getirdüb koyasın.*

Belgenin bugünün diline çevirisi:

Eğriboz Beyine Hüküm ki,

Eğriboz kalesinde "Yukarı Kapı" denilen kuleye çıkan merdivenin ayağında bırakılmış olan mermeri, Muhakeme Naibi Galatalı Mehmed'in yerinden çıkarıp, kendi kapısının eşiğine yerleştirdiğini bildirmişsin. Şimdi bu buyruğun sana ulaştığında zaman geçirmeden adı geçen mermeri eski yerine koydurasın.

Bilmiyorum yoruma gerek var mı?

(Fatih'in, Ayasofya'ya girdikten sonra tapınağa zarar vermek isteyen bir askeri bizzat önlediği biliniyor.

İlk yaptığı işlerden biri de Ayasofya'nın bakımı ve korunması için tarihimizin en büyük vakıflarından birini kurmaktır.**)

Mimar Sinan'ın kimi koruma önlemleri-onarımları, kültür yorumunu açıklıkla gösterir. Ayasofya'nın durumunu saptamak için oluşturulan kurulda görevlendirildiğinde de onur duyar Sinan...

Bu konuyla ilgili bir belgeyi, gene yorum yapmadan aktaracağım: "İstanbul Kadısına ve Ayasofya Mütevellisine hüküm ki, Tamiri mesacid ve termimi maabid emri hudaıy vahidü vacid olub Sarayı Amirem önünde vaki olan Ayasofya nam camii şerifin tamire muhtağ bazı yerleri olduğu ilam olunmağın görülmek için saadet ve ikbal ile bizzat camii mezburaya varıldıkda Hassa mimarların başı olan kıdvetül emacid velekarim Sinan zide mecdehu ve binanın ehli vukufu olanlar cem olub camii şerifin sağ ve sol caniblerinde otuz beşer arşun yer hali olmak ve medresesinin etrafında üç zira yol kalmak ve minarın bozulub ref olunmak ve nim kubbe üzerinde olan minare ref olunub önünde olan payenin üstünde minare binna olunmak ve etrafında hali kalınacak otuz beşer arşun yerde payeler ve ka-

Sinan'ın kültür yorumunun bir simgesi:

Geçmiş kültürün kolonuna, Şehzade Camisi çevre duvarı köşesinde oluşturduğu özel köşede yer vermesi...

Şimdi yarı beline dek kaldırıma gömmüşüz onu...

Üst ayrıntısı (dönmesini sağlayan) en az Selçuktan beri biliniyor.

Ama artık dönemez ki...

rizler bina olunmak ve camii mezburun içerisinde ve taşrasında umire muhtaç olan yerleri meremmet ve tahir olunmak ve hududunda olan zayid yapıları yıkılıb taş ve tuğlasıyla lazım olan yerleri tamir ve örtüyle muhtaç olan yerleri kurşun ile örtülmek lazım olduğun ihbar ve tahmin ve işa'r ve tayin eylediklerinden maada camii mezburun hududu dahilinde belki camiin kendü payeleri arasında bazı kimesne cüzi mukataa ile sakin olub kadimi binaları bozub ahar binalar vaz'idüb ve bazı payelerin kesüb kubbeleri ve tonozları tasarrufa tecavüz eyledikleri baiseden emri hümayunumla hakimmüşşeri ve müşarünileyh mimarbaşı ve sair ehli hibreler üzerine varub gördüklerinde camii şerif etrafında vaki olan damlar birbiri üzerine ve birbirine muttasıl olub camii şerife payendan ve istihkam için olan kemerler kesilüb yol idilüb ve bazı payenin temellerin kal'idüb kemerleri ve kalafatları oyub ocaklar ve pencereler ve dolaplar eyleyüb kendü muradları üzere evler ve odalar ihdas eyleyüb ve camii şerif civarında ve payeler dibinde haşa helalar ve sofyeler ihdas eyledikleri zatis oldukta ahli ibra bilittifak bu tafenin camii şerif binasına külli zararları olup hasabe müşrif olmuştur şöyle ki camii şerifin etrafı tahliye olunub tedarik olunmaya enüzibillah an karib camii şerif harab olmak mukarrerdir dedikleri acilden camii şerife bu makule zarar idenlere şeran ne lazım gelir diyu şeyhulislam müftüyülenam edamallahü teala fezailühu ila yevmil kıyamdan istifa oldukda taziri sedidten sonra itdükleri zararları bi kusur tazmin olunub ol asıl kal eyledikleri payelerin taşlarını bey'eyleyüb zik olunan kemerleri yıkıb kendü muradları üzere toprakdan ve ağaçdan yabdıkları evleri yıkdıkları mukabelesinde alınmak kifayetlerimi ve yahud aldıkları icareleri ve yıkdıkları bina tazmin olunmak lazım gelür mü ve bazılarının biz böyle bulduk didükleri cevab olur mu diyu istifta olundukda bi-kusur tazmin lazımdır diyu ve mezkurlar muktezayı şeri şerif üzere ihraç olunduklarında bazıları inad eyleyüb "Bize Zulümdür Çıkamaz" diseler ve bazı kimesneler dahi ol muannidlere takviyet eyleyüb "Kafir Binasıdır Yıkılacak Ne Lazım Gelir" diyu şerişerife zulümdür dini kafir ve avradı baisedir darbı şedit ile çıkarılmak lazımdır yıkılacak nice olur denildiğin islam olan salate bazıları için dirler ise kafürlerdir katilleri mubahdır diyu cevab vermeğın muktezayı emri şerikavim her ne ise icra ve mezkur hadis binalar külliye ref olunub tamir ve ihya olunmasın emr idüb buyurdum ki vusul buldukda sabıka şeyhülislam olan Mevlana Muhiddin hududu tayin eyleyüb yazdığı deftere nazar idüb dahi bir an ve bir saat tehir ve aram eylemeyüb bu babda gereği gibi mukayyed olub camii mezbur etrafında vakif üzerinde olan evleri ve yapıları bilkülliye ref idüb dahi mütevellisine zabt'u kabz itdürüb dahi tahmin olunduğu üz-

Sinan'ın Selimiye'nin dış duvarı köşesine açtığı özel nişe yerleştirdiği kolonun önüne 50cm. ötesine dikilen posta direği... Kim daha kültürlü? Sinan mı, dörtüyz yıl sonraki sözüm ona teknik adam mı?...

re sağ ve sol caniblerinde otuz beşer arşun yerlerini hali koyub dahi müşarünileyh mimarların başı vecih ve münasib gördüğü üzere hali kalıcak yerden bi tevakkuf payeler ve karizler bina idüb ve medresesi etrafında yol için üçer zira 'yeri hali koyub ve miri anbarı dahi ref idüb ve nim kubbesi üzerinde olan minaresini ref idüb önünde olan payenin üzerinde bir minare itdürüb ve bilcümle camii mezburun içerüsünde ve taşrasında tamire muhtaç olan yerlerini gereği gibi istihdam üzere tamir itdürüb ve lazım olan örtüsünü kurşun ile örtüb harabe müşrif sebep olur bir nesne komiyub tamir ve termiminde dakika fevt itmeyüb gereği gibi mucid ve sai mimarbaşı münasib gördüğü üzere mukayyed olub ve fetvayı münif mucibince bilhasbeşşer 'işşerif lazım geleni icra idüb şeri' mutahhara muhalif kimesne inad ve muhalefet itdürmeyüb lazımmül arz olanları yazub bildiresin badennazar bu hükmü şerifimi evkafı camii şerif mütevellisi elinde ibka idüb mazmunı hümayun ile amel ittüresin.

Belgenin bugünün diline çevirisi:
İstanbul Kadısına ve Ayasofya Mütevellesine

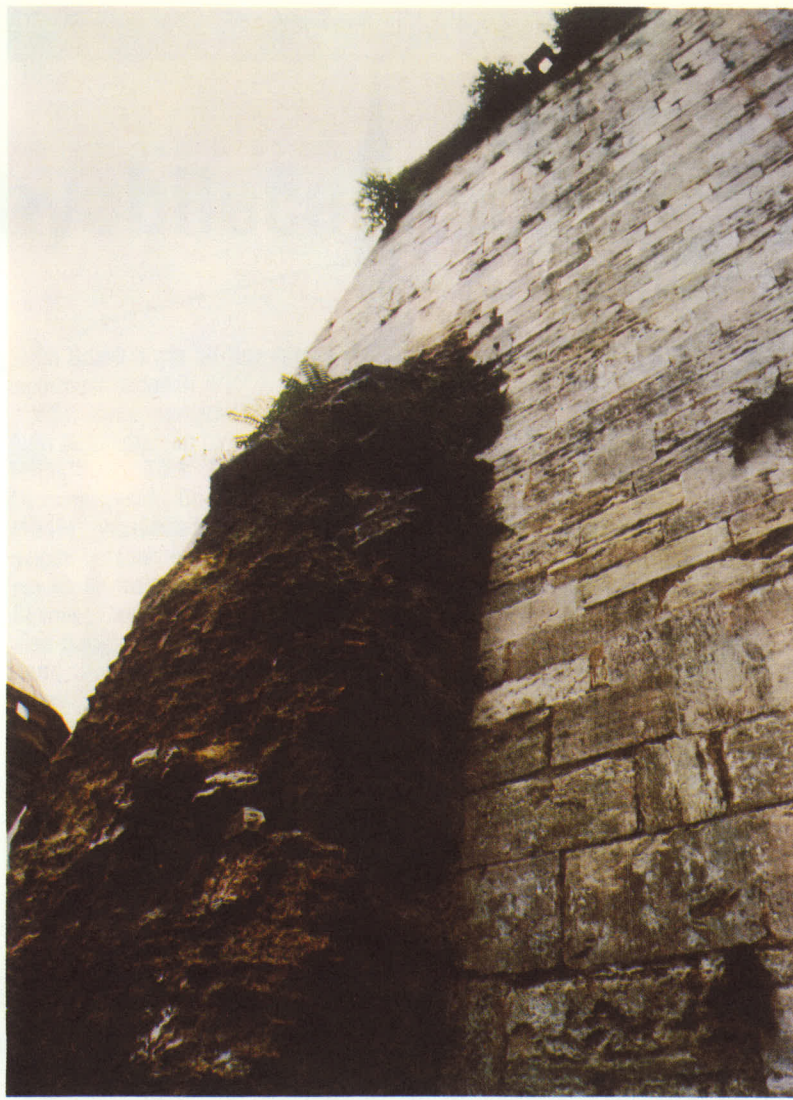
Hüküm ki, Mescidlerin ve mabetlerin onarımı için emir verilmiştir. Topkapı Sarayının önünde olan Ayasofya Camiinin onarıma gereksinimi olduğu haber alınmıştır. İncelemek için bizzat Hassa Mimarbaşı Sinan istek ve mutlulukla, bilirkişilerle birlikte camiye gitmiştir. Mimarbaşı ve bilirkişiler camide yaptıkları toplantıda, caminin sağında ve solunda 35'şer arşın (26.60 m.) yer boşluk kalmasına, medresenin çevresinde ise 3 zirâ (2.70 m.) yer boşluk kalmasına karar vermişlerdir. Ayrıca Miri (devlete ait) ambarın yıkılmasına ve yarım kubbe üzerindeki minarenin yıkılarak önünde olan payenin üstüne yeni bir minare yapılmasına karar vermişlerdir.

Yine caminin 35'şer arşın boş bırakılan yanlarına payeler ve karizler yapılması gerektiği ile, binanın iç ve dış bölümlerinde gerek duyulan yerlerin onarılması kararlaştırılmıştır.

Bunun için camiye bitişik olan binaların yıkılıp, taş ve tuğla ile, yıkılan yerlerin onarımı yapıp çatılarının kurşun ile örtülmesi gerektiğini belirtmişler, bu konuda gerekli uyarı ve tahminleri yapmışlardır.

Bundan başka bazı kişilerin cami sınırında ve caminin payeleri arasında ucuz kira ile oturup eski yapıları bozup başka binalar yaptıkları ve bazı payeleri kesip kubbeleri ve tonozları kullandıkları görülmüştür. Mimar Sinan ve bilirkişiler ayrıca, caminin çevresindeki evlerin birbirine bitişik olarak yapıldığını, dayanak ve korumak için yapılan payandaların yol yapmak için kesildiğini incelemelerinde görmüşlerdir.

Yine görülmüştür ki, bazı kişiler payandaların temellerini oyup ocaklar, dolaplar ve pencereler yapmışlardır. Sonra

Sinan'ın geçmiş dönemin duvarını yok etmemesi... Koruması... İzsilmemesi...

bunları oturacak ev haline getirip payelerin altında Allah esirgesin helâlar ve sofalar yapmışlardır.

Bütün bu incelemelerin sonucunda Mimarbaşı ve bilirkişiler, bu kişilerin ve yapıların camiye çok zararlı olduğu kararına varmışlardır. Eğer caminin çevresindeki çirkinliklere en kısa zamanda çözüm getirilmezse caminin ne yazık ki tümüyle harabe durumuna geleceğinin kaçınılmaz olduğunu bildirmişlerdir.

Bu yüzden camiye zarar verenlere şeran ne yapabilir diye Şeyhülislama danışılmıştır. O şöyle cevap vermiştir: Şiddetli azardan sonra bu kişilerin yaptıkları zararlar eksiksiz olarak ödettilmeli ve bu kötülükleri yapanlar hemen caminin çevresinden uzaklaştırılmalıdır. Yine Şeyhülislâma, konuyla ilgili olarak şu sorular yöneltilmiştir.

- Payelerin taşlarını oyup, kemerleri yikanlardan, yapılan evleri karşılık olarak almak yeterli mi?

- Ödedikleri kira ya da yıkılacak binaları, ödemeyi karşılar mı?

- Bazılarının biz böyle bulduk demeleri onları sorumluluktan kurtarırmı?

Buna karşılık olarak Şeyhülislâm şunu söylemiştir:

- Ne olursa olsun bu kişiler eksiksiz ödeme yapmalıdır...

Bundan sonra Şeyhülislâma şu soruların da sorulması gereği duyulmuştur:

- Çıkarılan kişiler inat edip bize zulümdür biz çıkmayız derlerse ve bazı kişiler onlara arka çıkıp "Hıristiyan binasıdır yıkılsa ne olur?" dediklerinde ne yapılmalıdır?

Şeyhülislâm şöyle yanıtlamıştır:

- Böyle kişileri zorla çıkarmak gerekir. Hıristiyan binası yıkılsa ne olur diyenler kâfirdir ve katledilmeleri mübahdır (uygundur)...

Bu görüşlerin doğrultusunda kanuna aykırı bu binaların hepsinin ortadan kaldırılmasını ve onarılmasını emredip buyurdum ki:

Eski Şeyhülislâm Mevlâna Muhiddin, sınırı belirleyen bir defter tutmuştur. Bu defterin doğrultusunda bir dakika ve saat geçirmeden gereği gibi olaya sahip çıkıp caminin çevresindeki zararlı yapıları tümüyle ortadan kaldırdın. Bu yıkım işinin saptanmasını ve sorumluluğunu caminin mütevellisi üstüne alsın. Keşif yapıldığı gibi binanın sağ ve sol yanlarında 35'şer arşun yer boş bırakılsın. Mimar Sinan'ın önerdiği ve uygun gördüğü üzere boş kalacak yerlerde süre yitirmeden payeler ve karizler yapılsın. Medresenin çevresinde 3 arşun yer boş bırakılıp miri anbar yıkılsın ve yarım

kubbe üzerindeki minare yıkılıp önünde olan payenin üzerine yeni bir minare yapılsın. Ayrıca caminin içinde ve dışındaki gerekli onarımlar yapılarak, çatı kurşun ile örtülsün. Camiyi harap edebilecek tek bir şey bırakılmadan ve onarıma dakika yitirmeden mimarbaşının uygun gördüğü üzere başlansın.

Şeyhülislâmın fetvası doğrultusunda kutsal kitabın kurallarına karşı kimseye muhalefet ettirmeden gerekli olan şeyleri bana bildirin. Gayretli ve özenli çalışarak bu hükmü mütevellinin sorumluluğunda saklayın.

Sinan, Ayasofya'yı yıkılmaktan koruyan en önemli onarımlardan birini yaparken kendinden önceki izleri silmekten de kaçınmıştır. Bu belgelerden sonra ben kendi adıma inandım ki,

Sinan, Selimiye'nin koruma duvarı köşesine eski kültürün kolonunu özenle yerleştirirken kültür yorumunu belgeliyordu.

Ferhat'tan Şirin'den, şiirden, tüm sanatlardan haberli olduğu gibi geçmiş kültürlerden elbette haberliydi.

Bu ülkede benim yaşamıma giren herşey, insan elinden çıkan herşey, elbette dil, din ayrımı gözetmeksizin benim kültürümdür, diyordu besbelli...

Bu sözcüklerle, tam böyle demese de, bu saygı, onun kültür yorumunu, dünyaya görüşünü ortaya koymuyor mu?

Bence evet!

Demek ki Sinan, yirminci yüzyılın kültür bakanı olabilmüş kişisinden çok daha çağdaş, çok daha kültürlü bir kişiydi...

O, Bizans kolonuna gösterilen saygı, genç mimarlara verilebilecek en güzel ders değil miydi?

Daha doğrusu Cumhuriyetin genç mimarlarının Sinan'dan alacakları ilk ve en önemli ders bu olmamalı mıydı?

Sinan'ın dört yüz yıl önceki bu kültür yorumundan bugün bile söz edebileşimin ne yazık ki başka nedenleri de var...

Bundan bir buçuk yıl önce yerli yabancı kimi öğrencilerimi bu kolonun önüne götürdüğümde 50 cm. önüne dikilmiş bir posta direği ile karşılaştım. Demek ki yirminci yüzyılın teknik adamları da Sinan'ın geçmişi duyduğu saygıyı Sinan'a karşı duymuyorlardı.

Bir Sinan kenti olan İstanbul'da bile bu böyleydi.

(Sinan'ın 84 cami, 57 medrese, 51 mescit 7 kuran okulu, 22 türbe, 17 halk mutfağı, 3 hastahane, 5 su yolu ve su kemerleri, 8 köprü, 18 kervansaray, 35 saray, 8 mahzen, 46 hamam, sayısız çeşme ve sebilden oluşan yaratısının neredeyse %80'e varan bölümü İstanbul ve çevresindedir. Bu nedenle Sinan kenti diyorum İstanbul'a...)

Eskilerden söz etmiyorum, Sinan'ın 400. Anma Yılında yol yapmak için, park yapmak için Sinan yapıları yıkılmadı mı İstanbul'da?

Üstüne üstlük yıkım yerinin az ötesine onun heykeli de dikilerek...

Demek ki toplumun tüm kesimlerinin dört yüz yıl sonra da Sinan'dan kültür

dersi alma gereksinimleri var...
Bugün bile hayranlıkla "Ne kültürü adam?" diyebileceğimiz Sinan, kendine dek yaratılmış olan bir sentezin içinde yetişmiş... Onun bir ürünü olarak, bu senteze içtenlikle inanmış ve kendi yanında ona en önemli katkıda bulunmuş kişi...

Sistemin yetiştirdiği bir sistem adamı... Ama böyle büyük sistemler içinde düşülebilecek bağınazlığa hiç düşmemiş... Büyük sistemin yanında bireyi hiç göz ardı etmemiş...

Bu da bana çok önemli geliyor!

Sinan, yaratıcı, düzenleyici, örgütleyici nitelikleriyle büyük yapılar, yapılar bütünü yaratıyor. Örneğin koskoca Süleymaniye Külliyesini... Ama o koskoca çevreyi yaratırken, külliyeinin medresesinin müderrisinin, medresenin bir köşesine yerleştirdiği konutunun yatak odasında, sabah yatağından az doğrulup açtığında, minaredeki müezzinin okuduğu ezanı duyup görebileceği, küçücük pencereyi unutmuyor.

Ya da Ayasofya'nın içine eklediği müezzin mahfeline çıkan merdivenin mermer korkuluğu üzerinde kayan insan elinin sıcaklığını duyabiliyor elin takılmadan dönüşünü kolaylaştıran ayrıntıda...

Hiç de önemli değil mi bu ayrıntılar? Ama tasarlayan uygulayan biri olarak onun ne için, kimin için çalıştığını göstermiyor mu?

İnsan için, en küçük ayrıntıda bile onun mutluluğu için çalışmıyor mu? İnsan için insancillaştırmıyor mu yarattısını?...

Onun-bunun gösterişi için değil de, kullanıcı için çalışmak daha insanca değil mi?

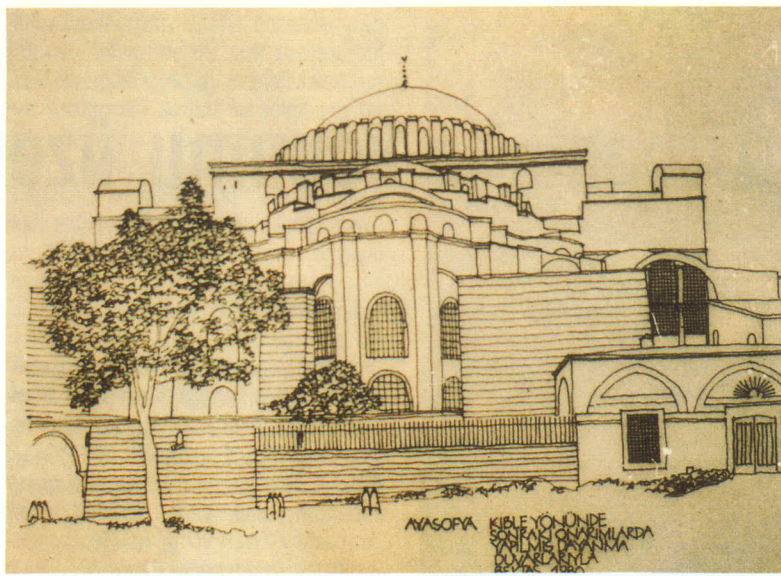
Yaşlıların, sakatların, çocukların hiç düşünülmediği toplumlara, bu küçücük ayrıntıların sundukları bildiriler önemli değil mi?

Başbakanlık Osmanlı Arşivinden bir başka belgeden söz etmek istiyorum.* İstanbul kadısına ve mimarbaşına (Sinan'ın öğrencisi, ondan sonraki mimarbaşı Davut'a) yazılmış bir hüküm bu belge... İstanbul'da eski büyük cadde üzerinde bazı yahudi evlerinin kapıları önünde yaya kaldırım üzerine taş rıhtım ve merdivenler yapılmış.

Bu yüzden körlerin ve yaşlıların geçmeleri güçleşmiş bu kişiler huzursuz olmuştur. Saray bu setlerin kaldırılmasını istiyor bu hükümle... Oysa ben bugün sorabiliyorum: Kimin bu sokaklar, bu alanlar, bu kent? Çocukların, yaşlıların, sakatların değil. Bencil, sevgisiz sağlam insanların değil mi bugün kentlerimiz bile.

Süleymaniye'nin Halic'e bakan medreseleri her odada bir adım yüksekliğinde aşağıya iner... Her odada bir öğrenci... Her öğrenci odasının önünde kendi açık oturma yeri... O koskoca külliyeinin medresesi bile kentin silüetine böylece insan insan uyur...

Bütün Süleymaniye böylelerdir. O koskoca kitle bir bulut yeğniliginde oturmamış mıdır İstanbul'un yedi tepesi...

Sinan'ın Ayasofya'yı ayakta tutan destek duvarları.

sinden birinin üstüne... O koca kitle bulutlardan usul usul inip insan ölçüğüne varmış mı? Hem de her şeyi ile apaçık ve yalansız... Taşınan belli taşıyan belli... Kimin ne işi gördüğü apaçık ortalıkta... Özle biçim tam uyusurluk içinde...

Ama asıl başarılan çok daha önemli, her şeyden önemli... Yaratılan iç oylunun niteliği, kimliği...

Sinan, Peygamberin evinden, sonsuz plana, sonsuz plandan Üçşerefeli Camiye, Özdeksel oyluma doğru çizilen yolu izleyip gelmiştir bir yandan... Bir yandan da Sto'a'dan bazilikaya, bazilikadan kubbeli bazilikaya çizilen yolu.

Milletli İsidorus sözüm ona yalnızca Justinian için yaratmıştır Ayasofya'yı ama, onun gerçekte ne demek istediğini Osmanlı mimarı Sinan anlamaktadır. İki yandan gelen yolu o bir amaca bağlar... Ayasofya'nın, iki dünyayı da yönetenden başkasının giremediği mekânını bu kez insanlar için yaratır Sinan... İnsancillaştırır...

İsidorus, yattığı yerde, ancak bin yıl sonra sanırım mutlulukla, bir mimarın onu anlayışını, insanca anlayışını, onun neyi yapıp neyi yapamayacağını bilerek anlayışını duyumsamıştır.

Diyor ki Sinan,

Ehl-i insafın kulunuz hâsılı
Kamil anlar yine kadri kâmilî,
Sinan, işini bütün köşe bucaklarıyla bilerek boşluksuz yaşamıştır. Elbette orkestra şefidir ama zora gelirse kemani da çalar, flütü de... İşleri kime nasıl yaptıracağını neresinden ne zaman başlatacağını bilir... bu nedenle, kimini yönmeyeli çalıştırır kimini götürü...

Ülkenin her taşını bildiği gibi, her mimarını, her ustasını da bilir. Düzenli defterler tutar, kimseye kimsenin hakkını yedirmes... Çalıştırdığı ustanın hakkı olan bir akçesinin ardından koşar... İş aşkıdır, yaşlarına yaş ekler ama gönlünü genç tutar. Demirli asası elinde bir pergelin ayağı gibi Süleymaniye'nin kubbesini de fır dönerken altmışını aşmıştır ama sanki delikanlısıdır mimarlığın... Der ki Süleymaniyesi için

Bilür ehl-i hünerler evvel ahir
Ne sanatlar olubdur anda zâhir.
Başarılarıyla kıskanılır, zora sokulur... Ama o da kendi kendisiyle yarışır durmadan...

Selimiye'ye vardığında yolu, en yetkin boşluğu bulmuş, özeği insan olan özekselle oyluma varmıştır.

Tek bir kubbeye, her yönüyle insanca anlaşılır olarak...

Bu noktaya gelirken kendinden yüzyıllar sonra daha iyi anlaşılacak ilkelere de yapılarıyla saptayıp gelmiştir.

- İçten dışı davranış (önce işlev ama yalnız o değil)

- içle dışın tam uyuşması (içi dışı bir, bir insan gibi)

- yapısal açıklık (yük akışı gözle görülürcesine)

- ekonomiklik (yalınlık en azla en çok...)

- çevreye, doğaya saygı (insanca) v.b.

Bu kadar mı?
Hayır!

Bütün bunlar yüzyılımızın ikinci çeyreğinde iyice belirginleşen modern mimar-

lık akımının da ilkeleriydi... Ama Sinan'da bunlardan daha fazla bir şey daha vardı...

O bütün bu ilkelerden ödün vermeden bir başka yere ulaşıyordu...

Şehzadebaşında kapıları, pencereleri, taşı demiri, kurşunu, her şeyiyle mimarlık vardır; ama ondan başka bir de hüznü vardır.

Süleymaniye'de Kanuni vardır... Mihriman'da bir kadının aşkı...

Kısacası, "kişilik"i simgeleştirmiş Sinan, hem de biçimleri yardıma çağırarak değil, doğrudan bütünü doğallığı içinde... Bütünle... Sinan her gerçek saratçı gibi, yeryüzü kültürünün her gerçek çocuğu gibi geleceğe inanır... Geleceğe inancı öyle somuttur ki, ondan hoşgörü bekler.

"Dünya durdukça bunları görecek zevk sahiplerinin çabamın ciddiyetini gözönünde bulundurarak insaf ile bakacaklarını ve hayırlı dualarla ana-caklarını umarım inşallah." (El fakir-ül Hakir Sinan)

Sinan'ı anlayabilecek denli çağdaş mıyız? Diye sorarak başladım bu yazıya... Yersiz mi sorum?

Sinan dörtüzyıl sonra yeniden yaşasaydı, kendini hiç kopya etmemiş bir mimar olarak, bizi çoktan aşmış olacaktı.

*Sedat Çetintaş (1889-1965) Özellikle Türk Mimarlık Yapıtlarının relövelerini yapıp onların tanıtılmasına verdiği emekle ünlü Türk Mimarıdır.

*Başbakanlık Osmanlı Arşivi Mühimme Tasnifi Defter No: 19, Sayfa 21.

*Şahabettin Tekindağ "Fatih ve Ayasofya" Fethin 511. yıldönümü Konferans.

**Sheyl Ünver "İstanbul Fethinden Sonra İlim ve Sanat" "Fethin 511. yıldönümü konferansları. 1964.

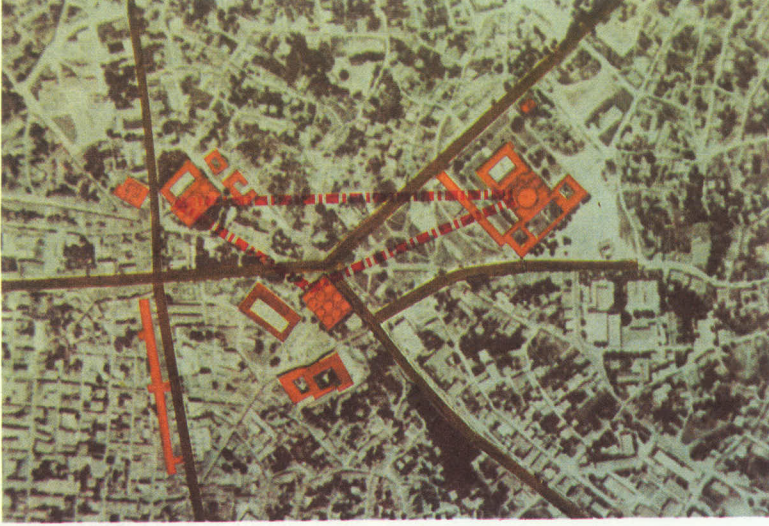
***Defter 22, Sayfa 82, Sıra No: 171, Tarih 21. Safer.981 (22 Haziran 1573)

*Başbakanlık Osmanlı Arşivi Mühimme Tasnifi Defter 73, Sayfa 239, Tarih 18 Muharrem. 1003 (27 Mayıs 1595)

Sinan'ın 400'üncü anma yılında Sokollu Camisi yapıtının çevresi... Sinan'ın 29 dükkanlık arastası yıkılıyor az öteye Sinan'ın heykeli (?) dikiliyor.

Selimiye'nin Ürbanistik konumu üzerine düşünceler

Roma Üniversitesi Mimarlık ve Şehir-
cilik Fakültesine bağlı İslam Çevre Plan-
laması Araştırma Merkezince düzenle-
nen "ÇEVRE PLANLAYICISI MİMAR
SİNAN" konulu sempozyuma sunulan
bildiridir. Sempozyum 1.3.1988 tarihleri
arasında GENZANO di ROMA kasaba-
sında gerçekleştirilmiştir.

Sayın Yüksek Mimar Behruz Çinici'nin
Yapı Dergisi'nde (Ekim, 1988,
No:83) yayınlanan yazısı güncel ve ge-
lecek açısından önemli nedeniyle ken-
disinden izin alınarak dergide tekrar ya-
yınlanmaktadır.

Seminerin asıl amacında, Sinan'ın
kent'e bakışı, O'nun kentsel ölçekteki
yaklaşım ve tutumlarının incelenmesi
vardı. Acaba Sinan arsa sınırları dışın-
da çevre'nin bütünü de ele alıyor
muydu ve acaba kent ölçeği mimarisini
ayrılmaz bir parçası mıydı? Yine
amacı açıklayan yazılarında Sinan'ın tek
yapılar ve anıtlarının bugüne kadar san-
at tarihçilerince yeterince değerlendiril-
miş olduğu da vurgulanıyordu...

İşte ben burada; seminer konusunun
çerçevesi içinde Sinan'ın kentsel ölçek-
teki davranışlarını, seçtiğim bir örnekle,
Edirne'deki Selimiye'nin Ürbanistik
konumu üzerinde yaptığım araştırmalarla
açıklamaya çalışacağım.

M.S. II. yüzyıl Edirne'deki ilk kuruluş
-Hadrianapolis- ... Bu içkale'den baş-
layarak, İstanbul'un fethine kadar Edirne
yerleşimleri ve bilahare Selimiye'nin
bu yörede yerini alması... ve bundan
sonraki Edirne gelişmeleri içinde...

Bunun için, öncelikle yerinde incelemeler
yaptım. Gerçek eski Edirne'lileri
buldum. (Başta Sn. Onur ve Mazlum-
lar gibi.) Bazı eski eserleri incelemek fırsatını
buldum. (Dayezade Mustafa Ef...
vs.) Ve bunlar üzerinde kişisel yorum-
lamalar yaptım. Çizimlerimle de bugün
zaman ve kültür'ün tahribine uğrayarak
yozlaşmış çevre'nin geleceğe nasıl çağ-
daş mekânlar olarak dönüştürülebileceği
üzerinde de düşündüm. Benim buradaki
düşünce ve önerilerime bir yönüyle de
geçmiş uygarlık ve değerlerden yeni bir
gelecek arama - yaratma da diyebiliriz.

Çünkü bana göre, geçmiş - gelecek
içindedir. Bugün de geleceğin bir geçmi-
şidir. Güzel ve değerler; ancak kullan-
makla saklanabilir ve zaman kullanmayı
bilmekle üretilir. Zaman bir kumaştır
(Yaşayış ipliği ile dokunmuş bir kumaştır).
Zaman'ı iyi kullanmak gerekir.

İşte, Sinan zamanı çok iyi kullanmış
ve değerlendirmiş bir Usta'dır. O aslında
büyük bir uygarlık, güçlü bir Devlet Os-
manlı'nın sosyal ve kültürel ortamının
bir ifadesidir. Kendinden 130-140 yıl önce
yaratılmış eserlerle, usta ve mimar-
larının da farkındadır ve onları yakından
izlemiştir.

Yine kendisinden yıllar önce İslâm Sa-
natında özel ve kişilikli ürünler vermiş
bir Selçuklu dönemiyle Anadolu bozkır
sanatçılarının yerel ve çevre özellik-
lerine uygun olarak yarattıkları bir üslup
vardır...Ve bu ustaların malzemeyi kul-
lanmadaki hünerleri...

Konya, Sivas - Niğde kentleri, bugün
bunun yaşayan belirgin örnekleridir. Hiç
kuşkusuz Sinan, geçmişin böylesine eri-
gin deney ve birikimlerini ustaca süz-
gecinden geçirerek yeni sentez'ler
ulaşmıştır. Osmanlı devletinin en güç-
lü döneminde kendisine adeta bir İmar
Bakanlığı kadar tanınan yetkiler içinde
yetiştirdiği mimarlarla da güçlü bir ek-
oluşturmuş ve bu sayede kilometrele-
ce uzaklarda şantiyeler yönetebilmiş
Geliştirdiği yöntemlerle de o dönemi
pek çok batılı mimarlarına örnek olmu-
ştur. (Karl Fredric Skinkel. vb.)

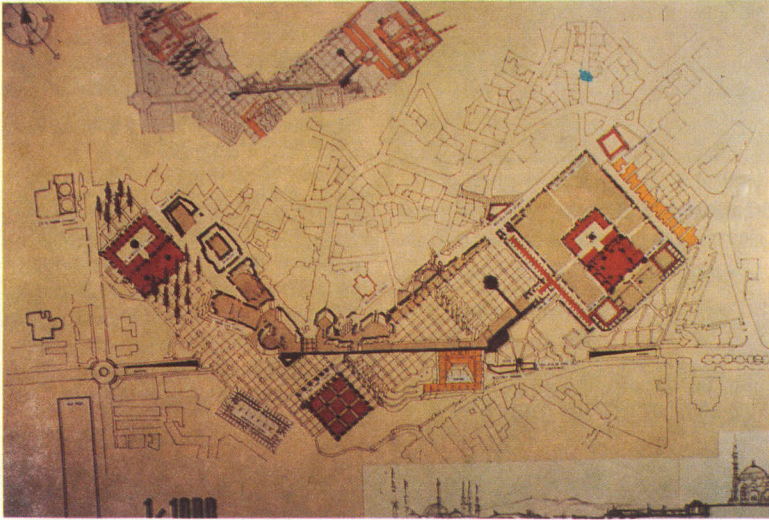
1. Edirne'de Merkezde anıtların yoğunlaşması... 5 km.lik bir çember içinde
de 29 anıtsal yapı. Camiler - Türbe-
Han - Hamam - Medrese - Arastalar v.
Böylesine bir örnek yeryüzünde ender-
dir. Burası adeta açık bir müzedir. E-
bölgede: Eski Cami (1414) - Üç şeref-
li (1448) ve Selimiye (1575) başta ge-
mek üzere, bu üçlüleşmeyi Venedik'de
San Marco - San Giorgio ve La salu-
triptiğine benzetebiliriz.

2. Selimiye'nin yapımı sırasında bu-
rada düşümlenen otantik unsurlarla z-
man içerisinde bu üçlüye eklenenleri
tarihi sürekliliğin gerçek halkaları olarak
değerlendiriyoruz.

3. Tarihçe I

125 yılı; Hadrianapolis kentinin kur-
ması (Kral Hadrian) 395 yılı Kent'in İ-
zans İmparatorluğuna geçişi. 9 ve
yüzyıllar Bizans-Bulgaristan arası sava-
lar (kent bu savaşlardan büyük zarar
görmüştür).

1361 yıllarında Çanakkale üzerinden
Trakya'ya geçen Osmanlılar şehri fethet-
tiler (Sultan Murat I). 1368'de C-
manlıların başşehri Bursa'dan Hadri-
apolis'e alındı. I. Murat'dan sonra
Yıldırım Bayazıt ve daha sonra bir ka-
şıklık devresi yaşanmıştır. II. Murat
Edirne'nin kurucusu olarak kabul edil-

Fatih S. Mehmet - Cem Sultan ve II. Bayazıt burada doğmuştur. Kanuni S. Süleyman önemli Kanunlarını burada yazmıştır. Bu kule ve pek çok saray kalıntıları bugün yine o muhteşem peyzaj içinde görülebilmektedir. 1453'te İstanbul'un kuşatılması ile Osmanlıların başşehri İstanbul oldu. Ancak Edirne her zaman Sultanların yazlık ve av köşkle-
rinin bulunduğu bir şehir olma ayrıcalığı-
nı korudu. Ayrıca İmparatorluğun ikinci büyük şehri olarak Avrupa'ya yaptığı savaşlarda Ordunun toplandığı ve savaş planlarının yapıldığı odak şehir olarak kullanıldı. Yabancı elçilerin ağır-
lanması ve karşılanması burada yapı-
lırdı. Kent önemini 1800'lere kadar sürdürdü.

1912-13 yıllarında Balkan savaşına sahne olan Edirne 1913'ten beri Türkiye'ye aittir. Bugün, eski Hadrianapolis'ten çok az görülecek şey kalmıştır. Ancak eskiden Burg (Kale) diye adlandırılan çarşı caddesinin dört tarafında antik şehrin kale duvarlarının kalıntılarına rastlamak mümkündür.

Kaleiçi Edirne'nin ilk merkezidir. İkinci merkez eski cami önü olmuştur. Üçüncü merkez de Taşhan - üç şerefeli cami meydanıdır. Birinci merkez; ticaret, ikinci merkez; Türk ve İslam kentlerindeki sosyal ve kültürel alan "Şahristandır"

Tarihçe II

(Sinan Dönemine Ait Dökümanlar)
Kendi adına yapacağı cami için Sultan Selim II'nin o zamanın başşehri İstanbul yerine Edirne'yi seçmesini Sultan'ın Tunca Sarayını çok sevmesine ve bu şehirde ava çıkmaktan büyük zevk almasına bağlayabiliriz.

Selimiye Camisi: Yer seçimi hakkında çeşitli gezgin yazar ve romantik tarihçilerin Sultan'ın rüyalarına -Peygamberlere- kadar efsanevi tasvirleri vardır. Fakat gerçek; bu noktanın tayininde Sinan'ın aylarca Edirne'de inceleme yaptığıdır.

Eski Saray'ın (Murat I) bulunduğu bu alandan (Kavak meydanı) 1,5 km. güneydoğudaki bir tepe bu noktadan daha yüksek ve gösterişlidir (Kıyak veya Buçuk tepe). Ancak Sinan Selimiye'nin yapımından 50 yıl önce (1530), Kanuni S. Süleyman zamanında Edirne'nin su yollarını islah ederek 30-40 km. uzaktaki çeşitli pınar ve kaynaklardan topladığı suları getirerek eteklerine su deposunu kurduğu 105 kotundaki tepeyi ve O'nun toprağını da çok iyi bilmektedir.

Zira burada sağlam zemine 20 m. derinlikte ulaşılabilir. Ve üstelik Edirne 1.ci derece zelzele bölgesinde ve önemli bir fay hattı üzerindedir. Sonuçta: 72 kotundaki sarı tepeyi seçerek Sultan'a bildirir.

Çünkü burası; iskân edilmiş ova içinde en hakim tepedir. 5 km.lik çember içinde kendisinden önce yapılmış anıtsal yapılarla en olumlu mekân ilişkileri burada sağlanabilecek ve kendi tabiriyle anıt kent (Şehir tacı) böylelikle teşek-

kül edebilecektir. Üstelik buradaki -sarı toprak- böylesine bir anıt yapımı için çok elverişlidir. Kolay kazılan fakat hava şartlarında derhal sertleşebilen bir özelliğe sahiptir. Kuzeyi Saraylar bölgesidir ve bu arazi sadece eski Saray'a ait baltacılar kışlasının yıkılması ile kolaylıkla sağlanabilecektir. -Bu yıkım Sinan'ın teklifi üzerine Sultan'ın emriyle yapılmıştır.

Üstelik: Bu bölge içinde kendisinden 130-140 yıl önce yapılmış iki cami Sinan için çok değerli unsurlar taşımaktadır. Eski Cami (mimarî: Alaaddin) ve özellikle Üç Şerefeli Cami (mimarî üzerine çeşitli rivayetler vardır. Hacı İvaz veya Muslihittin mimar...) Üç Şerefeli Cami Osmanlı mimarisinin bir dönüm noktasıdır.

Bursa'daki ilk eserlerdeki ters T planı 3 şerefeli dikdörtgen plana dönüşmüş ve ibadette tek bir mekâna toplama isteği ilk kez burada görülmüştür.

67 m. yükseklikte (kendisinden önce yapılanların en yüksek) ve üç şerefesine ayrı merdivenlerle çıkılan minare sistemi daha sonra Sinan tarafından Selimiye'de uygulanmıştır.

Osmanlı uygarlığının Sinan öncesi pek çok usta mimar ve yapı adamı yetiştirdiği de bir gerçek...Eski Sinan (İstanbul 1.ci Fatih Camisi mimarı) Kemalettin - Hayrettin - Alaaddin - Rüstem Ağa - Hacı İvaz - Acem Ali - Muslihittin mimar bunlardan bazılarıdır. Sinan bu ustaları dikkatle izlemiştir.

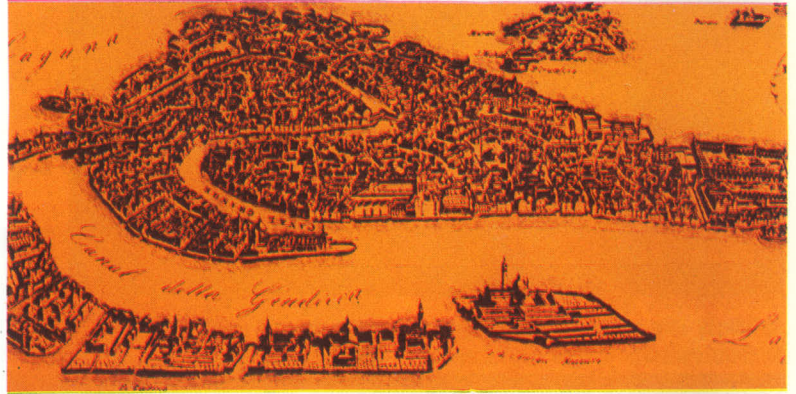
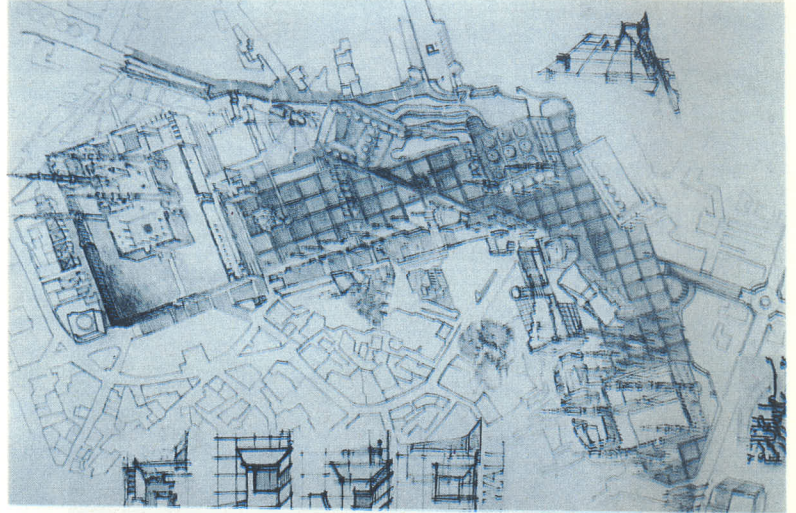
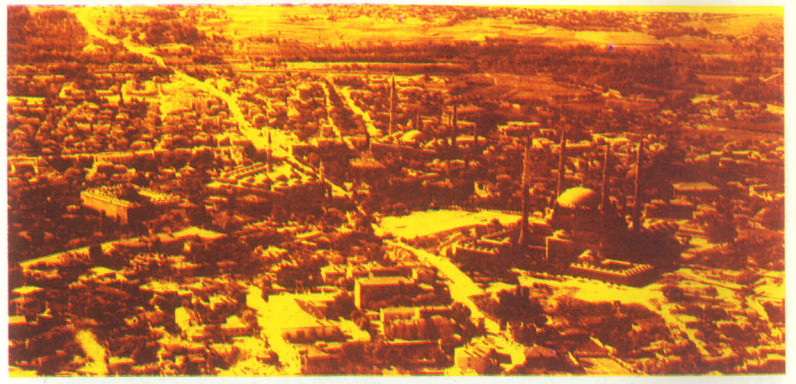
Araştırmalarımızda; Sinan'ın Selimiye'yi yerleştirirken özellikle yakınındaki bu eski cami ve üç şerefeli ile tıpkı Venedik'teki La Salute gibi bir dialog kurarak güçlü mekânın bu üçlü arasında yaratılmasını amaçladığı anlaşılmaktadır.

Hatta: İstanbul Süleymaniye'deki gibi bir komplekse gitmeyişi de buna dayalı olabilir. Zira burada: Eski cami -yanında kendi eseri Rüstem Paşa Kervansarayı - Bedesten - sonra üç şerefeli yanındaki II. Murat devri saatli Medrese - Fatih devri Peykler Medreseleri varlığında bunlarla Külliye'lerden de büyük ölçekte önemli bir kentsel merkez yaratılmış olmaktadır.

Üstelik: Bu üçlünün 10 minaresinin gökyüzünde çizdiği bir üst meydan...

Sinan; Cami'nin bitimine yakın Selim'e bir yazı ile; (Sinan - Selim yazışması çok ilginç vesikalardır ve bu tür yazışmalar Sinan'ın ayrı bir özelliğini teşkil eder.)

Çevrede çok boşlukların kaldığını, ara mekânların yaratılması gereğini savunarak ne yapması gerektiğini sorar. Sultan verdiği cevapla; O'na güneyde bir kapan (ticaret merkezi) yapmasını, kuzeyi ise 10 adet taş evlerle tutmasını ister. Bunlar Sinan'ın eskizleriyle gerçekleşir. Tamamlanmasını ölümünden sonra baş yardımcı Mimar Davut Ağa sağlar. Ne yazık ki cami ve alana ölçek kazandıran bu kapan 40 yıl önce yıkılmıştır. Şimdi yerinde duvar kalıntıları ile varlıklarını sürdürmeye çalışan

Mezit Bey Hamamı (1443), bir sebil ve Han bulunmaktadır. Taş evlerden de geriye harabeler kalmıştır.

Şimdi bu alan ölçeğini kaybederek anlamsız bir yeşil alana dönüşmüş ve İmar Planlarının çözüm getiremediği trafik sorunları ile de tam bir karmaşa içindedir. Eski Cami karşısına yapılan dükkanları da kabullenmek mümkün değildir.

4. Buradaki sentezin ana hedefini: Bu üçlünün çağdaş mekân düzeninin araştırılması teşkil etmektedir. -Yeni bir spasyal artikülasyon-

Bu çerçeve içinde: Tarihsel açıdan Selimiye'den sonra İmparatorluk sonuna kadar yapılmış -eklenmiş- unsurları da tarihi realite ürünleri olarak değerlendiriyoruz.

Teşekkürlerim,
Araştırmalarıma yardım ve katkıları

için Sayın Prof. Dr. Bülent Özer ile çok değerli Edirneli dostlarım,
Gazeteci Yazar Sayın Oral Onur Sayın Güngör Mazlum (Eski Belediye Bşk.)

Ressam Tayyip Yılmaz
Mimar Özcan Topsef'e
teşekkürlerimi sunuyorum.

KAYNAKLAR

- Başta Sayın Oral Vural'ın engin kitaplığı ve sohbetleri.
- Edirne 600. Armağan kitabı, Türk Tarih Kurumu.
- Risale-i Selimiye, Daye-Zace Mustafa.
- Edirne İl Halk Kütüphanesi yayını 1988.
- Edirne Su kültürü (Oral Onur)
- Edirne'de Osmanlı Devri Eserleri (Prof. Aslanapa)
- Reclams Kunst Fuhrer (Van Marcell Restle)

Mekân sorunu

Prof.Dr.Ayda AREL

Anadolu Selçuk mimârisinde, yapısı düzen içinde vurgulanması gereken mihrab, mezar ya da eksen gibi maha ve makamları belirleyen, medrese ve tekke sofalarında yapımsal bir öge olarak kullanıldığında bile bir simge olarak işlevi strüktürel işlevinin önüne geçebilen kubbe, 14. Yüzyıldan itibaren daha yaygın bir uygulama alanına kavuşturulmuş, özellikle Osmanlı mimârisinde temel örtü ögesi olarak benimsenmiş, Anadolu Türk Mimârisinde ise, bir nitelik değişmesi olarak tanımlanabilecek yeni bir çığır açılmıştır. Selçuklular'ın kitlesel düzenlemeye ve dekoratif anlatıma olan eğilimlerini sürdürmeyen Osmanlılar, ilgilerini önceleri kubbenin örtüğü hacimler arasındaki yapısal ilişkiye yöneltecekler, daha sonraları da mekân/strüktür bütünleşmesinde odaklanan bir tasarım mantığının kurallarını geliştireceklerdir. Böylece, kubbenin egemenliği ilkesinden yola çıkan ve Sinan'ın etkin olduğu dönemde uç noktalarına varırılan bir mimârlık anlayışı ve bu anlayışı sergileyen binaların arkitonik düzeni, Sinan'ı izleyen yüzyılda aşılıp yinelenmekle yetinildiği için, Osmanlı mimârisinde klâsisizmin ölçütü olarak yer edeceklerdir.

Bu evrimleşmede ilk önemli adımın, küresel binginin (pandantif) kullanılmaya başlamasıyla atıldığı yadsınamaz: gerçekten de, ara kuşaklara yer verilmeksizin kubbenin takkesiyle taşıyıcılarını dolaysız olarak birbirine kenetleyen ve onları hem yapımsal hem de biçimsel olan bir süreklilik içinde bütünleştiren küresel bingi, kubbeli yapı birimini strüktürel esnekliği ve mekânsal akışkanlığı olan bir sayvana (baldakine) dönüştürür, böylece yapı birimleri arasındaki bağlantıyı "bitişik"likten "birleşik"liğe kaydırır.

Strüktürel düzendeki bu homojenleşme, İstanbul'un alınmasından sonra yoğun biçime uygulanan kubbe/yarım kubbe birleşimiyle daha da pekişir. Bunda, küresel bingilere oturan merkez kubbenin aski kemerlerine kesitleriyle eklenen yarım kubbeler, kubbe çapından çok daha büyük bir taban alanının, kesintisiz ve sürekli bir örtü sistemine kavuşturulmasına olanak sağlar.

Bununla birlikte, Sinan'a kadar olan sürede, yapım alanındaki yeniliklerin plan ile örtü arasındaki oldukça yalın ilişkiyi zorladığı söylenemez. İlk dönemlerde, alt yapının küpü ile kubbenin yarı-küresinin bir ara kuşakla birleştirilmesinden başka bir şey olmayan bu ilişki, daha II.Murat döneminde, kubbenin ağır

bastığı değişik bir dengeye zorlandığı halde, bu zorlama mimâri biçimdeki katıksız geometriyi temelden değiştirmeye yetmemiştir. Edirne'deki II.Bayezit Camii'nin tek kubbeli kübik hacimini köşeleri, küresel bingilerle yok edilmiştir. Buna rağmen, geleneksel biçim kâğıtları içinde tutulan dış kitle, içtek strüktürel düzeni gizlemiş ve ona uyum sağlamamıştır. Bu görece -ve geçici tutuculukta, küp-kuşak-yarıküre'den oluşan temel mimâri biçimin Türk Mimârisi'ni derinden derine etkilemiş olan köklü bir geleneği temsil etmesinin payı vardır. Nitekim, Osmanlı mimârisinin yeni bir görünüm veremeyi başarmış olan Sinan'ın bile, örneğin Üsküdar'daki Şemsi Paşa ya da İzmit'teki Pertev Paşa Camileri örneklerinde olduğu gibi, zaman zaman bu geleneksel izleğe el attığı ve kendi yorumu içinde yeniden uyguladığı görülür.

Alt yapıyı oluşturan hacimlerin dikey açıla düzlemlerle sınırlandırıldığı, planimetrideki rasyonel ve orantısız bölümlenmenin doğrudan hacimlere yansıtıldığı, taşınanla taşınan arasındaki yapısal karışıklığın mimârideki biçimlerle vurgulanmadığı Sinan öncesi Osmanlı mimârisi'nde düşey öğelerin sınırlandırma ve taşıma işlevlerinin yeterince ayrışmamış olması, taşıyıcı olma özelliğini yitirmemiş olan kuşatıcı duvarların kitleselliklerinin korumalarının başlıca nedenidir. Bu dönemde, mekân sorunu gitgide daha büyük yük tutulmak istenen iç hacimlerin yaratılmasıyla bir tutulmuş, yapım sorunları bir süre strüktür sorunlarının önünde gitmiştir. Başka türlü söylemek gerekirse, Osmanlı Mimârisi'nin erken dönem anıtlarında, kubbe yapımı alanında edinilmiş olan teknik bilgi ve beceriler, her şeyden önce görkemli boyutlara ulaşan yapıları az sayıda taşıyıcıyla örtebilmek için kullanılmıştır. Elde edilen iç hacimler, yalın ve geometrik altbirimlerin eklenmesinden elde edilmiş, bu birleşik toplamı ise iç mekânı oluşturmuştur. Bu yaklaşım, bütün kısımların toplamı olarak benimsenen, rasyonel ve kolay algılanır biçimlere rağbet eden ve mimârlıkta okunaklılığı arayan çağdaş Rönesans düşüncesine oldukça yakın düşer.

Ne var ki, kubbeye örtülmesi istenen alanlar büyüdükçe mekânsal dağılıma yol açabilen çok birimli tasarım düzenini terketmek, kubbe sayısını azaltarak yapıyı merkezileştirmek bir zorunluluk ve bir antitez olarak ortaya çıkmış olmalıdır. Kubbe mimârisinin geliştiği yer olan Akdeniz bölgesinde, merkezi mekân düşüncesi Romalılardan beri kendisi

sorunsalının çözümünü Panteon'dan Ayasofya'ya, Kubbetü's-Sahrâ'dan Ermiş Petrus Kilisesi'ne uzanan bir dizi önemli yapıda bulmaya çalışmıştır. Akdeniz'e egemen olan Osmanlıların bu eğilimden ve bu eğilimin somutlaştığı yapılardan habersiz olmadıkları, kültür ve uygarlık birikimiyle birlikte devraldıkları bu bölgede birer prestij odağı konumundaki yapıların bilincinde oldukları ve bu prestijden etkilendikleri açıktır. Selimiye'yi tasarladığı olgunluk döneminde bile, Sinan'ın Ayasofya'ya aşılması gereken bir prototip, mimâri dehâsi için bir kıskırtma unsuru olarak baktığı, Tezkiretül'l-Ebniyye'nin manzum kısmındaki şu mısralardan anlaşılır:

Direksiz kümbedin altında elhak
O kubbe oldu bir tûbi muallâk
Ayasoffiye gibi kubbe asla
Yapılmaz dirlir idi halk-ı dünya

Istanbul'un alınmasıyla birlikte Ayasofya'yı yakından ve uzman gözüyle incelemek olanağı doğmuştu: Kubbe/yarım kubbe birleşiminin tümel bir mekânın yaratılmasındaki rolü, ayrıca, kısmen yapı içinde alınmış bir payanda sistemine dayalı taşıyıcı strüktür düşüncesi, bu anıttan öğrenilmiş olmalıdır.

Örtü yüklerinin payandalara aktarılması kubbenin duvarlarla olan ilişkisini zayıflattığından, iç mekânı belirleyen kubbenin taşıyıcı strüktürün mekânı dıştan sınırlandıran duvarlara bağımlılığı büyük ölçüde azalmıştır. Strüktür ile sınırlandırıcı kabuğun birbirinden teknik olarak ayrışması ise Rönesans'tan çok Ortaçağ yapılarını belirleyen bir özelliktir. Nitekim, Sinan'ın mimârisinde, merkezi mekâna tanınan öncelik dışında, Rönesans Mimarisini çağırıştıran özellikler oldukça azdır. Gerçekten de, Rönesans

mimarisiyle koşutluk kurulmak istendiğinde, Rönesans'a özgü kuralların uygulamasını Sinan öncesinde ve özellikle II. Bayezid dönemi mimârisinde bulmak daha kolaydır. Bu dönemin yapılarında dikkati çeken orantı bilinci, bu orantının daire, kare ve doğrular gibi basit geometrik biçimler ve gene basit sayısal katsayılarla elde edilmiş olması, bunun yanısıra yapılarda yüzeylere verilen önem, yapımsal öğelerin birbirinden ayırıldılmasına gösterilen özen gibi hususlar, Rönesans bağlamına yabancı değildir.

16. yüzyıl Osmanlı mimârisinin Rönesans'la buluştuğu ortak zemin ise, merkezi mekân sorunudur. Ne var ki, merkezi mekân sorunsalını Rönesans Akdeniz mimârisinden devralmıştır. Sık sık işlediği yonca şeması ya da çok-kubbeli çarpaz-eksenli plan izlediği ise kendi buluşu olmayıp daha önceleri gerek Akdeniz bölgesinin gerekse Akdeniz'in doğusunda kültürlerin malı olmuştur. Kaldı ki, Sinan, katıldığı seferler sırasında batı mimârisine ait birçok yapıyı incelemek olanağı bulmuş ise de, bu seferlerin yapıldığı yöreler Rönesans'ın birinci derecede etkilendiği yerler olmamalıydı. Sinan'ın önünde ilk elden incelenebilecek anıtlar, daha çok ortaçağ yapım sistemleri ve tipolojilerine bağlı binalar olarak düşünülmalıdır. Ayrıca bu tipolojiler, Sinan'ın yaşadığı ortamda, tarihsel koşullar nedeniyle geçerliklerini sürdürebilmek olanağını bulmuş olmalıydılar. Tek bir örnek vermek gerekirse, Kanuni Sultan Süleyman türbesinden açıkça, bazı camilerde ise dolaylı biçimde etkisi sezilen galeriyle çevrili merkez kubbeli "martyrion" arketipi, müslümanların kültürel dağarcığına Kubbetü's-Sahrâ

aracılığıyla girmişti.

Kendisinden önceki bütün mimâri deneyim ve araştırmaların doğal verisi konumundaki Sinan, uygulama alanını boyutlandırmak için geçmişten gelen her birikimi kolayca benimser, özümler ama hiçbir zaman kendi yorumu süzgecinden geçirmeden kullanmazdı. Bu yüzden, daha eski bir plan şemasına el attığında, mimâri kaygularının özgün olması nedeniyle, vardığı mimâri sonuçlar onu öncüllerinden çarpıcı biçimde ayıracak nitelikte olabiliyordu.

Sinan'ın büyük ve tümel mekânlar elde etmek için birbirinden oldukça değişik olan ve çok çeşitlilik gösteren strüktürel çözümlere başvurduğu bilinir: dört, altı ya da sekiz dayanaklı sayvan denemeleri ve bu temel şemaların herbirine getirdiği değişik yorumlar ilgili literatürde çok geniş bir biçimde irdelenmiştir. Yüksek bir mühendislik bilinciyle açıklanabilen Sinan'ın strüktür alanındaki bu yaratıcılığının gerisindeki kaygular, Tuhfetül'l-Mimârin'de dile getirilir: "Ve filpâye ve sütun ve koltuklar gibi kesret ve kiletine göre yukarıda olan kubbe ve nimkubbeleri sarub ve kemerleri dahi bir hoşça bağlayub..."

Kubbeyi büyük ölçülere vardırıp yapıya egemen kılma düşüncesi, elbetteki Ayasofya'nın tek başına ilham ettiği bir düşünce olamazdı. Bu düşüncenin tohumlarını, daha önce, Türk mimârisinde yinelenen bir izlek olan büyük mak sure uygulamalarında 14. yüzyıldan sonra tek kubbeli yapı boyutlarının zorlanarak Ulu Cami işlevine uyarlanmasında, tabhaneli yapılardaki işlevsel ve planimetrik dönüşümün sofa kubbesini yapıda başat öğe durumuna getirmesin-

de buluruz. Ne var ki, kubbenin yapı içinde mutlak egemen durumuna gelmesi ve merkezi bir plan düzenine geçilmesi için, kubbe yüklerini alt yapıya dağıtan ara kuşağın, yerini yükleri ayaklara çeken küresel bingiyi bırakması gerekiyordu. Amaca ulaşabilmek için gerekli olan ve kubbe/yarım kubbe birleşiminde bulunan strüktürel formül ise, özünde küresel bingiyi uygulamasının bir türevidir. Bununla birlikte, Sinan'da bil-lürleşecek olan sayvan izlediği, daha önce, Edirne'nin Üç Şerefeli camii'nde anıtsal ölçekte uygulanmıştır. Bu camide, mak sure kubbelerin oturduğu altı dayanaklı taşıyıcı sistemin doğu ve batıdaki iki bağımsız ayağı, merkez kubbenin çap genişliğinin belirlediği alanın dışında kaldığı için, kubbe kareden büyük bir alanı örtme özelliğini gösterir. Mekânın oluşmasında birincil etmen olan sayvan strüktürünün plan üzerindeki belirleyiciliğini, Osmanlı mimârisinde ilk kez bu denli bir açıklıkla ortaya koyan Üç Şerefeli camide yapılmak istenen en iyi kavrayan Sinan olmuştur.

Bu kavrayış, yapıyla bütünleşme açısından dört ya da sekiz dayanaklı sayvana göre daha büyük güçlükler çıkartan bir sayvan şemasının, Sinan Paşa, Kara Ahmet Paşa, Kadırga Sokollu Mehmet ve Atik Valde Sult'ın camileri gibi bir dizi yapıda, gitgide artan bir rahatlıkla kullanılmış olmasında aranmalıdır. Kanımızca, Sinan'ın Üç Şerefeli camiden öğrendikleri, kubbeyi taşıyan strüktürü yarı-özerk bir sistem olarak düşünebilmesinde ve örtü sistemini planın dikaçallı bölümlenmeleriyle çakıştırmayı kural sayan geleneksel tasarım alışkanlıklarının dışına çıkabilmesinde özümlemişti. Nitekim, Silivrikapı'daki Hadım İbrahim Paşa ya da Tekirdağ'daki Rüstem Paşa Camileri gibi tek hacimli yapılarda bile, Sinan'ın asıl kaygusunun kubbeyi duvara bağımlılıktan kurtaracak bir düzenlemeyi gerçekleştirmek olduğu gözlemlenir. Bu gibi yapılarda, kubbenin yük verdiği noktaları tutan kiteler, tonoz ve hücrelerin incelttiği sınırlandırıcı duvarlardan ayrı tutulmaya çalışılmış, böylece kubbenin mekân yaratıcı etkisinin altı çizilmek istenmiştir. Kanuni Süleyman Türbesi'nde ise, sekizgen prizma şeklindeki gövdenin kubbeyi taşımaya elverişli olmasına rağmen, yapay bir kubbenin duvarlardan ayrı tutulan bir sıra sütuna taşındığı görülür.

Edirnekapı'daki Mihrimah camii'nde, dört büyük askı kemerleriyle köşe kuleciklerinin dengelediği dört taşıyıcıya bindirilen, çok sayıda pencereyle saydamlaştırılan dolgu duvarlarıyla çardak benzeri bir sayvan görünümündeki kubbe, yan kanatlarla enine geliştirilmiş bir plana uygulandığı halde, diğ kitilede tek başına yükselir. Kubbe, içte, planın ortasındaki kare planlı bölümün üstüne geldiği halde, yapısal olarak bu bölümde bütünleşmez askı kemerlerinin üzen-gileriyle alt yapı küpünün üst köşelerine konar. Böylece, küresel binginin elverdiği alt-yapı/kubbe kaynaşması bilincle

bir şekilde reddedilerek, plan ile strüktürün birbirine göre olan bağımsızlığı bir dizi ayrırlıkla sergilenmiş olur.

Bu yapıya Sinan'ın genel evrim çizgisi içinde bir sapma değilse de bir seçeneğe arayışı olarak bakabiliriz. Mekân/strüktür bütünleşmesinin bir arayışı özetlenebilen mimârî yazgısındaki tutarlılık, Sinan'ın her tasarımıda kendini aşabilmek ve yeni bir formülasyona varabilmek için kendi kendini zorlamasında yatar. Bu arayışlar onun en saygın yönüdür.

Anıtsal ölçekte tutulan yapılarda, sayvan sisteminin bir zorunluk olduğunu kabul etmelidir. Selâtin Camilerinin büyük kubbelerinin yükünü doğrudan duvara aktarmanın zorluğu, yüklerin payandalara taşındığı, kubbenin de ister istemez duvarlardan kopartıldığı bir çözüme gerekli kılmiştir. Bu sistemde, yükler kubbe ayaklarından payandalara doğru, piramidal bir yayılma düzeni içinde ve basamaklı geçişlerle yönlendirilmiştir. Bu formül, ilk kez Şehzade camiiinde çok açık bir biçimde uygulanmıştır. Ortaçağ yapım sistemleriyle bu sistem arasındaki akrabalık, payanda kemerlerinin kullanılmış olduğu Tekirdağ'daki Rüstem Paşa ya da Fındıklı'daki Kılıç Ali Paşa Câmileri gibi yapılarda özellikle dikkati çeker.

Kendisinden önce denenmiş bazı plan şemalarını yeniden yorumladığı ilk yapılarındadır. Sinan sayvan sistemini yapının yan bölümlerini bağdaştırmaya çalışır. II. Bayezid Camii tasarımını daha merkezileştirilmiş bir mekân anlayışına uyarlamaya çalıştığı Süleymaniye Camii'nde, üç şerefeli Camii deki aksaklıkları yarım kubbelerle gidermeyi denediği Sinan Paşa camiiinde, ya da Rüstem Paşa ile Mihrimah camilerinde yapmaya çalıştığı budur. Daha olgun yaşının eserlerinde ise, Sinan'ın yan bölümleri gözden çıkarttığı, kendisi için asıl sorunun iç mekâna karakterini veren sayvan sistemiyle yapının kitlesini uzlaştırmak olduğu görülür: İlk kez Sinan Paşa'da kullandığı çaprazlama eksenlerdeki yarım kubbelerden başka ikincil öğeye yer vermediği Kadırga'daki Sokollu Mehmet Paşa Camii'nde, ya da Selimiye camii örneğinde yaptığı gibi.

Sinan'ın bu uzlaşmayı gerçekleştirmek için geliştirdiği yöntemlerden biri, orta mekânı kuşatan galerilerinden yararlanmaktır. Payandaların içte kalan kısmını gizleyen, sayvan ayaklarıyla payandalar arasında kalan boşluğa işlevsellik kazandıran, iç hacimlerin ölçüğünü belirleyen, merkezdeki anıtsal ve bütüncül mekândan kuşatıcı kitlelerin karmaşıklığına geçiş kolaylaştıran bu galeriler, aradüzlemler konumunda olduklarından, iç mekânın algılanması sürecinde başat bir rol üstlenirler.

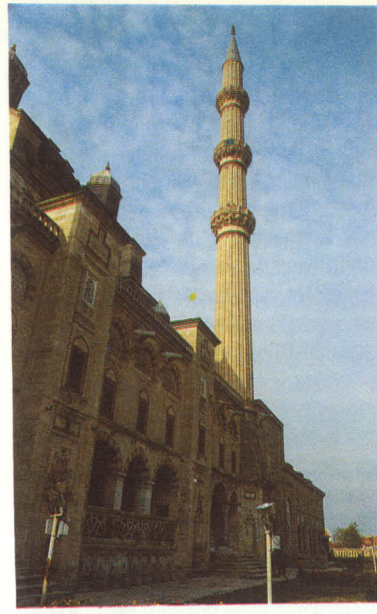
Sinan'ın, değişik tasarımlardan yola çıkarak yarattığı büyük mekânların gözlemciler üzerindeki etkisini önceden belirlemek ve denetlemek istediği ve bunun için de bazı önlemler aldığı anlaşılabilir: Söz gelimi, genelde insan öl-

çeğinin çok üstünde olan orta mekânın rahatça kavranabilmesini sağlamak ve bu mekânı kuşatan kitlelerin ezici etkisini ortadan kaldırmak için dik açılı pahlamak, kitleleri yivlerle yumuşatmak, benzer biçimlerin düşey istifinden kaçınmak, korniş ve silmelerle yatay eklemeler yaratmak gibi çarelere başvurduğu gibi, mekânı çeviren yapısal katmanlar arasında biçimsel karşıtlıklar yaratarak gözün boşluktaki deviniminin yer yer duraksamalar ve yön değişimleriyle gerçekleşmesini sağlar, böylece iç boşluğun ölççek değişimleriyle ve derece algılanmasına olanak tanır.

Sinan'ın öngördüğü algılama senaryolarının en ilginç olanlarından biri Selimiye Camii'nde uygulamaya konmuştur. Bu yapıda kubbenin bindiği oldukça narin sekiz ayak dört kat yüksekliğinde bir sayvan oluştururlar. Bu sayvan, üç kat yüksekliğinde kare planlı bir orta bölümün içinde yer alır. Daha ayrıntılı biçimde söylemek gerekirse, sayvanın ayakları alt yapıyı sınırlayan düzlemlerin içinde değil, önündedir. Ne var ki, alt yapı küpünün en üst düzeyindeki sıra kemerler sayvanın ayaklarını birbirlerine ve duvar köşelerine bağlayacak şekildedir. Böylece, alt-yapının üstünde kalan kubbenin geçiş bölgesinde bağımsız bir sekizgen revak durumundaki taşıyıcılar, üçüncü kattan aşağıya doğru inildikçe kuşatıcı düzlemler oluşturduğu kare planlı prizmayla kenetlenmekte, alt yapıyla bütünleşmektedirler. Bu ikircikli görüntü, üçüncü ve dördüncü düzeydeki eksenlerin çakışmamasıyla pekiştirilmiştir. Gerçekten de, üçüncü kat düzeyinde duvar ortalarından geçen eksenler -absid içine alınmış mihrabın da katkısıyla ağır basarken, kubbenin geçiş kuşağı düzeyinde vurgulanan eksenler, köşelere karşılıklı olarak yerleştirilmiş bulunan yarım kubbelerden geçen köşegenlerdir.

Mekân algısının eksensel değişimlerle yönlendirilmesi olgusuna yer verilen ilk yapılardan biri Süleymaniye'dir. Bu yapıda kuzeyden ve güneyden birer yarım kubbeyle beslenen örtünün yarattığı uzunlamasına eksen, yan ayaklar arasında kalan kemerlerin sıralamasının a-b-a ritminde düşünülmüş olması ve ortadaki kemirin daha geniş ve daha yüksek tutulması yoluyla elde edilen enlemesine eksenle etkisizleştirilmeye çalışılmıştır. Yan taşıyıcıların kubbenin belirlediği iç mekân simetrisini bozduğu ve yapı içinde enine bir yayılma duygusunu uyandırdığı altıgen şema uygulamalarında, mihrab kible yönünde taşırılarak absis benzeri bir nişin içine alınır ve bir karşı eksen yaratılır: Atik Valide ya da Molla Çelebi camileri bu uygulamaya örnektir. Rüstem Paşa Camii'nde ise, uygulanan şemanın bir sekizgen olmasına karşılık, orta mekânı "U" şeklinde kuşatan ikincil hacimlerin ağır basması, absis şeklindeki mihrab çıkıntısına neden olmuştur.

Sinan'da gözlemlenen bu arayışlar iç mekâna özgü değildir. Dış yapıda payan-

dalar arasında yerleştirilen galeriler, düşey kitlelerin etkisini yumuşatmak ve ara ölçekler yaratarak anıtın tedricen algılanmasını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda yapının dış sınırlarına belli ölçüde belirsizlik de kazandırır. Sinan'ın tasarımı düşüncesinde, mekânsal düzenlemenin ana izleği olan orta hacimden kenarlara, yani mekânsal sınırlara doğru gidildikçe, bir dizi ara öğe (mahfeller, galeriler, tonozlar, pencerelerin dağılımı ve bunların yarattığı aydınlık ve gölge alanlar gibi) devreye girmekte, orta mekâna "kuşatılmış ama kapatılmamış" bir görünüm vermektedir. Aynı şekilde, yapının dışı ile içi arasındaki yalıtılmışlık, ara mekânlara yer verildiği için, görsel olarak ortadan kaldırılmak yoluna gidilmiştir.

Osmanlı klâsik dönemde yapılarında gerçek bir cephesellikten (frontalite) söz etmek kolay değildir. Cephe, Selâtin Camilerinde, avludan itibaren birbiri peşisıra gelen bir çok mekânsal öğenin perspektif dizilişinde bir odaktır ve giriş kapısıyla temsil edilir. Gerçekten de avlu kapısından giren kişinin gözü avlu revakları, şadırvan gibi yapısal öğelerle oyalanır, giriş kapısını ise, neden sonra, son cemaat yeri revağının gölgesi içinde seçer. Üsküdar İskele camii, Edirnekapi Mihrimah Camii, Rüstem Paşa ve Kılıç Paşa camilerinin çifte revağı, sinan'ın ara mekânlara duyduğu ilginin anıtsal ölçekteki uygulaması gibi gözükür. İkinci revağın derin saçağı ibadet mekânı ile dış mekân arasında bir yalıtım aracı olduğu kadar bir bağlaçtır da. Kapalı, yani içsel olanla açık, yani dışsal olan arasındaki geçiş belirsizleştikçe, iç ve dış arasındaki karşıtlık da o denli çoğalır.

Genelde, Osmanlı mimârisinin çok belirgin bir özelliği, açık ve kapalı mekânlar arasındaki geçişlerin yarı-kapalı ya da yarı-açık mekânlarla sağlanmış olmasıdır. Bu olgu antik bir geleneği sürdüren revak öğesinin Osmanlılarda çok yaygın bir kullanım alanı bulmuş olmasıyla açıklansa bile, Sinan'da gözlemle-

nen mekânsal nitelik değişimleri, açık/yarı-açık/kapalı dizilişinde özümlenen mekân anlayışından çok daha incelikli ve karmaşık bir mekân kavrayışından kaynaklanır.

Daha yukarıda da açıklamaya çalıştığımız gibi, Sinan için mekân olgusu hacimsel düzenlemeyle özdeş değildir. Onun yapıtlarında mekân, hacimsel biçimleri aşan ve bir "ortam" kavramında somutlaşan karmaşık bir olgudur ve bu olgu, algılama süreci içinde bilinçte yer eder. Algılama sürecinde ise, her görsel uyarıcı mekân bilincinin niteliğini etkiler ve yönlendirir. Evvel ve Sani medreselerinin arasında kalan dar sokaktan Süleymaniye Camii'nin batı cephesini "keşfetmemiş" olan gözlemci için cami ile külliyesi arasındaki ilişki belki de sadece topolojiktir, yani konum birlikteliğinden öte değildir. Aynı şekilde, Salis ve Rabi medreselerindeki kot değişimlerini görmemiş, giderek külliyesinin çevresinde dolanmamış kişi için Süleymaniye, çevresinde müstemilat binaları bulunan bir anıttır ama kent ölçüğündeki bir mekân düzenlemesinin odak noktası değildir.

Osmanlı mimârisi'nde 15. ve 16. yüzyıllar, mimârlıkta zenaat ustalığından tasarımcılığa doğru bir tırmanışa sahnedir. Bu dönüşümde Sinan'ın üstün yaratıcılığının derin etkisini yadsımak olanak dışıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun en güçlü döneminin bıraktığı imgenin somutlaşmasında etkin rol oynamış olan bu büyük ve önemli mimarı bir söylence katına çıkartmak eğiliminin anlayışla karşılanması gerekir. Söylenceler, herkesin bildiği gibi, tarihin ve tarihe mal olmuş olayların şiirleştirilmesinden başka bir şey değildir. Sinan'ın mimârlığa bakışındaki şiirin evrensel dili ise bizimdir.

T.C. Başbakanlık Vakıflar Gn.Md. "Mimarbaşı Koca Sinan, Yaşadığı Çağ ve Eserleri" (yay.koz.S. Bayram), İstanbul 1988, C. 1, S. 505-512'den aktarılmıştır.

Mimar Sinan'ı anmak ve anlamak

Şerafettin TURAN

İçinde bulunduğumuz 1991, Mimar Koca Sinan'ın ölümünün 403. yılı. Bundan '3' yıl önce '1988'de onun 400. ölüm yılı yurt içinde ve dışında düzenlenen sayıları pek çok toplantı ve seminerlerle anıldı. Ne var ki aradan bunca yıl geçmiş olmasına karşın onun mimarlığını ölümsüz ve evrensel kılan boyutlarla özellikler henüz gerektiğince ortaya çıkartılmıyış değil... Olaylar ya da olgular gelişme süreçleri içerisindeki gerçek yerlerine oturtamadıkça ve onlara çağdaş yorumlar getiremedikçe bu anma törenlerinin tekdüzeliğini sürdürüleceği anlaşılmaktadır. Öteki Türk büyüklerini anma toplantılarında da böyle olmaktadır. İtiraf etmeliyiz ki Mevlana Celaleddin'i anma toplantıları - sema gösterileri dışında - bir kısır döngü niteliğini almıştır. Aynı tehlike, UNESCO'nun kararı ile 1991'e damgasını vuran Yunus Emre törenleri için de sözkonusudur.

Mimar Sinan ele alındığında genellikle onun sayıları '344'den başlayıp '423'e kadar varan pekçok eser verdiğinden ve bir "deha" olduğundan söz edilmektedir. Ancak koskoca bir imparatorluk düzeyine yayılmış bu kadar çok yapıyı nasıl oluşturduğu açıklanamamakta ya da düşünülmemekte ve "deha"sının özellikleri de belirtilmemektedir. Oysa yaşadığı dönem üzerine eğildiğinde Mimar Sinan'ın Anadolu'da yüzyıllarca süren bir gelişmenin ve çok yönlü bir sentezin zirvesinde evrenselliğe yönelen bir kişilik olduğu ve adına bağlanan yapıların çoğunu başında bulunduğu dönemine göre çağdaş bir örgüte dayanarak gerçekleştirdiği görülür.

Kimi Avrupalı tarihçiler XVI. yüzyılı "Türklüğün büyük yüzyılı" olarak nitelendirmektedirler. Osmanlı İmparatorluğu dışında Hindistan'da da Delhi Türk Sultanlığı'nın hüküm sürdüğü o yüzyıl, gerçekten de yalnız Türklerin egemen oldukları toprakların genişliği yönünden değil, örgütlenme, yönetimdeki hoşgörü, toplumdaki yaşam düzeyi, bilim, kültür ve sanat yönlerinden de dikkate değer özellikler taşımaktadır. Hele Osmanlı İmparatorluğu açısından bakıldığında Selçuklularla başlayan bir kültür sentezinin ürünler veren dönemine ulaşıldığını kabul etmek gerekir. Müslüman Oğuzların Anadolu'ya gelişleri ile birlikte bir ayağı Türklükte öteki ayağı İslamiyette bulunan ikili bir kültür ve dünya görüşünün Anadolu yerli kültürleri ile üçüncü bir boyuta da yöneldiği görülür. Bektaşilik ve Mevlevilik gibi Anadolu'ya

Oysa yaşadığı dönem üzerine eğildiğinde Mimar Sinan'ın Anadolu'da yüzyıllarca süren bir gelişmenin ve çok yönlü bir sentezin zirvesinde evrenselliğe yönelen bir kişilik olduğu ve adına bağlanan yapıların çoğunu başında bulunduğu dönemine göre çağdaş bir örgüte dayanarak gerçekleştirildiği görülür.

özgü olan ve müziği, dansı ve resmi din'le bağdaştıran Tasavvufa dayalı tarrikatlar bu çok yönlü sentezin sonucudur. Aynı sentezi giyim kuşamdan başlayarak yeme-içmede Salı gününü ya da '13' rakamını uğursuz sayma gibi geleceğe dönüşen varsayımlarda görülmektedir. Çeşitli sanat dalları ile mimarlıkta da eski Türk değerleri ile İslamiyete ve Anadolu'ya (dolaylı yoldan da Batı ya) dayalı üçlü bir sentez kaçınılmaz olmuştur. Bu üçlemede boyutların oranı ya da katkıları rahatça tartışılabilir. Ama Anadolu boyutunu görmezlikten gelmek gerçeklere gözyummak olduğu gibi XX. yüzyılın sona ereceği sırada salt bir Türk-İslam sentezi'nden söz etmek te yaşamış yüzyılları yok saymaya benzerdir. Çünkü en aşağı bin yıldır İslam toplumu içinde bulunan Türkler, eğer bugüne kadar İslami değerlerden yararlanarak bir sentez yapamadılarsa ya böyle bir senteze olanak yoktur, ya da Türkler böyle bir yetenekten yoksundur demektir!... Bunlara "evet" denilemeyeceğine göre sözkonusu sentezin hem de üçüncü bir boyut ta eklenerek yüzyıllar önce yapıldığını görmek, gene de yaşamın her aşamasında yeni sentezlerin yapılabileceğini kabul etmek gerekir.

Türk uygarlığının Anadolu'da uğradığı değişimin ilk ürünleri olan Selçuklu ve Artuklu mimarlığının Osmanlılarla birlikte yeni bir evreye ulaştığı bilinmektedir. Bizansa gerçekten de varis olup Rumeli'ye yerleşildikten sonra sanatta artık evrenselliğe yükseliş sözkonusudur. İşte Mimar Sinan bu evrede salt sayılar ve ölçülerle değil bilimi sanatla birleştirip mimarlığa yeni değerler kazandırmaya yönelmiştir. Bunlar çeşitlilik ve büyüklüğün dışında orantılı ölçüler, dayanıklılık, akustik üstünlük, güzellik ve

görmelilik olarak sıralanabilir. Onun yapılarını inceleyen uzmanlara düşen görev de bu çok yönlülük ve evrenselliğin ayrıntılarını sergilemektir.

Bunun dışında Mimar Sinan'a bağlanan yapıların gerçekten de onun eseri olup olmadığının ve bunların nasıl yapıldıklarının da belirtilmesi gerekmektedir. Sorunun bu yönü ancak onun başında bulunduğu Hassa Mimarları Ocağı'nın görev ve yetkilerinin dikkate alınmasıyla aydınlatılabilir. Çünkü eski mimarlık 'Tezkire'lerinde Sinan'ın yapısı olarak gösterilen yapılardan bir kesimi, ya onun yönettiği bu örgütün eseridir ya da 'Şehir Mimarları' denilen yerel ustaların yapılarıdır.

Padişah'a bağlı olduğu için Hassa Mimarları Ocağı adı verilen örgütün İstanbul'un alınmasından sonra kurulduğu sorulmaktadır. Örgütün gerçek başkanı "Mimar Ağa, Mimarbaşı, Ser-mimaran-ı Hassa" diye anılan başmimar idi. Ocakta bir Kethüda ve bir Kâtip ile birlikte sayıları dönemlere göre değişen mimarlar ve ayrıca Minareci, Mermerci, Kiremitçi, Neccar, Sıvacı, Taşçıbaşı ve Nakkaş bulunuyordu. Böylece Ocak yapı işlerinin çeşitli alanlarından uzmanların yer aldığı bir üst teknik kurul niteliğini taşıyordu. Ocak mevcudu dönemlere ve gereksinimlere göre değişiyordu. 1526'da '18' olan sayı, 1633'te '43'e çıkmıştı. Ocağın belirtilmesi gereken bir başka özelliği de, din ve ırk farkı gözetilmeksizin her etnik gruptan kişilere görev verilmesi idi. Sinan'ın Mimar başlığı döneminde de Ocak'ta müslüman olmayan usta ve kalfaların çalıştığı görülmektedir.

Bu sayı XVII. yüzyılda daha artmıştır. Örneğin 1633'te Ocağın '43' üyesinden '19' unun müslüman olmayan topluluklardan geldiği saptanmaktadır. Sa-

ray Hekimliğinde olduğu gibi Hassa Mimarlarında da uygulanan bu yöntem, teknikte ve sanatta evrensel değerlerin gözardı edilmediğini kanıtlamaktadır. Mimarbaşılık bir teknik görev sayıldığı için 1644 yılına kadar atamalar yaşamboyu olarak yapıyordu. Bu yüzden Sinan da ölünceye kadar görevini sürdürmüştü.

Osmanlı İmparatorluğunda başında "Hassa" nitelemesi bulunan örgütler yalnızca Saray için çalışmamakta bütün İmparatorluk düzeyinde görev üstlenmekte idiler. Bu yönüyle Hassa Mimarları Ocağı bir Bayındırlık Bakanlığı'na benzetilebilir. Bu görevler '10' öbekte toplanabilir :

1- Saraya, Hanedan mensuplarına ve devlete ait her türlü yapı ve onarım işleri.

2- Vakıflara ilişkin yeni yapı ve onarımlar.

3- Müslüman olmayan grupların ellerindeki Mabedlerin onarımları.

4- Başkent İstanbul'da Şehircilik Hizmetleri: Yapım, Onarım, Denetim.

5- Savaş Dönemlerinde Ordu Hizmetleri: Yolları açmak, onarmak, köprüler kurmak, konak yerlerini düzenlemek, su sağlamak.

6- Yapı malzemelerinin özelliklerinin ve fiyatlarının saptanması.

7- Büyük yapılar için işçi bulunması ve işçi ücretlerinin saptanması. Ücretler inşaat mevsimine ve para değerinin değişmesine göre ayarlandığından yılda '2' kez saptanıyordu.

8- Şehir mimarlarının denetlenmesi, teftiş.

9- Mahkemelere yansıyan davalarda bilirkişilik.

10- Ocak mensupları için hizmetiçi eğitim.

Hassa Mimarları Ocağı'nın çok çeşitli ve kapsamlı olan bu görev ve yetkileri gözönüne alındığında, böylesi bir teknik kurulunun çalışmalarının örgütün başı olan Mimar Ağa'ya bağlanmasının nedenleri anlaşılabilir. Mimarlık ezkire'leri de Sinan'ın Mimarbaşılığı döneminde gerçekleştirilen yapıları ona bağlamakla yetinmişlerdir. Dönemin ulaşım olanakları da düşünülecek olursa, Bosna'dan Van'a Kefe'den Mekke'ye kadar uzanan alanda 'deha'sı ne olursa olsun Mimarbaşı Sinan'ın yüzlerce yapıyı gerçekleştirdiği, hatta hepsini denetlediği kolay kolay kabul edilemez. Onun yönetiminde yapılan inşaat ve onarımların onun sanat anlayışını yansıttığı kuşkusuzdur. Çünkü o aynı zamanda bir 'ekol'dür. Ama hangi yapıların gerçekten de onun eseri olduğunun titizlikle saptanması da zorunludur.

“İslam Mimarlığı” kavramına eleştirel bir bakış

Uğur TANYELİ

Son birkaç yıldır Türkiye, bu döneme dek pek de alışık olmadığı bir kavramla karşılaştı. Artık, bir “İslam mimari mirasını koruma”nın ya da “İslam Mimarlığı”nın ortak özellikleri”nden söz edilebilmekte. Oysa, 1910’lardan bu yana gelişmekte olan Türk mimarlık tarzını, hemen daima ulusal farklılıklar sorunu üzerinde yoğunlaşarak, ortak bir İslam Mimarlığı’nın varolup olmadığı tartışmasına girmeyi yadsıyordu. Bu nedendir ki, Batı’da hep tartışılmaz olarak görülmüş “İslam Mimarlığı gerçeği”nin Türkiye’de 1980’e dek hiç dikkate alınmadığı söylenebilir. Genelde, Türk mimarlık düşüncesi hep Türkiye’nin sorunlarına eğilmeyi yeğlemiş, sınırların ötesine ancak bize ilgilendirildiği kadarıyla bakmıştır. Bugünlerde ise, yeni siyasal gelişmelerin de etkisiyle, meslek çevrelerinde pek olmasa bile, siyaset belirleyici çevrelerde bir “İslam Mimarlığı” düşüncesi oluşmaktadır.

Şaşırtıcı gözükse de, İslam Mimarlığı aslında, Batı’dan “ithal edilmiş” ve dolayısıyla da, yabancı bir kavramdır. İslam ülkelerinin kendi kültürel geçmişleri konusunda bir araştırma yapmadıkları dönemde, daha 19. yy’da, Batı’da bir İslam Mimarlığı düşüncesi formüle edilmişti bile. 20. yy’ın özellikle ikinci yarısında bazı İslam ülkeleri bu kavramı Batı’da üretilmiş araştırmalarda “keşfettiler” ve sorgulamaksızın kabullendiler. Türkiye’nin ise böylesi düşüncelere karşı büyük ölçüde bir bağışlığı olduğu söylenebilir. Diğer az gelişmiş ülkelerdeki duruma karşıt olarak, Türkiye 1920 sonrasında hem ulusal bir devlet kurabilmiş, hem de ulusalcı ideolojiyi toplumsal yaşamın tümüne yaymayı başarabilmişti. Temelde yine Batılı olan bu ulusalcı düşünce ise, Türkiye’nin kendi tarihine eğilirken, Batılılar’ın Batı’ya baktıkları gibi bakabilmesini sağlamıştı. En basit anlatımıyla, Batılılar genel bir “Hıristiyan Mimarlığı” kavramı yaratmadıklarına göre, Türkler de bunu İslam için yapmayacaklardı.

Bir anlamda, bunu Batı saldırısına karşı Batı’nın silahlarıyla yapılmış ideolojik bir savunma saymak olanaklı. Oysa, diğer İslam ülkeleri bunun aksi bir tutuma yönelecek ve Batı’nın saldırısını göğüslemek yerine, onu edilgin biçimde karşılayacaklardı. Batı, bir İslam Sanatı ve Mimarlığı’ndan söz ediyordu; onlar da bunu apaçık bir gerçeğin ifadesi saydılar ve şu soruyu sordular: Neden genel bir “Hıristiyan Sanatı ve Mimarlığı” kategorisi hiç ortaya konmadı, böylesi bir “zahmet”e İslam için katlanıldı?

Herşeyden önce şu belirtmek ki, ortak bir İslam Mimarlığı’nın varolduğu önyargısı, İslam dünyasında ortak ekonomik, toplumsal, yönetsel ve kültürel yapıların varolduğunu öne süren yanlış genellemelerin bir parçasıdır. Bu görüş, bütün zencilerle Çinliler’in birbirlerine benzediği türündeki üstünlük gözlemlerinden daha geçerli sayılmaz. Ve tıpkı onun gibi, ele alınan gerçeklik ve olgular üzerinde yetersiz sayıda gözlem yapılmış kaynakları. Ayrıntılara inebilmek için, önce olguları tanımak gereklidir.

İslam toplumlarıyla ilgili yanlış genellemelerin yaratıcıları olan ve dönemim kısıtlı birikimiyle işe girişen, daha da önemlisi, Avrupa-dışı kültürlerle yöneltilmiş güncel horgöründen sıyrılmayan 19. yy’ın Batılı araştırmacıları, kendi dev boyutlu inceleme alanları için bir dayanak noktası aradıklarında, ulaşabilecekleri tek somut gerçeklik olarak İslam dinini bulmuşlardı. Gözleme dayanan bilginin eksikliği, araştırmacıyı sadece yazılı kaynaklara başvurmak zorunda bırakmıştı. Sonuçta, ilerideki incelemelerin içine yerleşeceği kurumsal çerçeve, masa başında oluşturulan acele genellemelerin yükünden bir türlü kurtulamayacaktı. Dolayısıyla, İslam toplumlarındaki her türlü etkinliğin İslam dinince belirlendiği görüşü iyice yaygınlaştı. Gerçekten de, Kuran diğer kutsal kitaplara oranla, gerek kişisel, gerekse de toplumsal her sorunu kapsayan içeriğiyle böylesi görüşleri destekleyen bir kanıt gibi gözüküyordu. Miras hukukundan devlet yönetimine ve aile-ile ilişkilerde her konuda kuralları onun saptadığı düşünülürse, mimarlık ve sanatın da din tarafından belirlenmesi kaçınılmaz sanıldı. Ne var ki, gerçek gözden kaçırılmıştı: Birincisi, din hiçbir çağda ve hiçbir toplumda bütün kültürel etkinlikleri yönlendiren tek etmen değildir. İkincisiyse, İslam toplumlarının, kökeni İslam dönemi öncesine dek giden zengin kültürel birikimleri vardır. İslam’ın üzerinde yayıldığı coğrafya, tarih boyunca yeryüzünün en güçlü kültür odaklarını barındırmıştır. Bu zengin kültürler İslam’ın gelişiyi birlikte iz bırakmadan ortadan kalkmadılar. Tam tersine, İslam diniyle bir uzlaşmaya vardılar ve yeni güçlü sentezler oluşturmaya yöneldiler. Ve bu sentezler de, çok doğal olarak, her İslam toplumunda bileşenlerin farklılığı nedeniyle farklı biçimde belirdi.

Batılıların bu gerçeği farkedememeleri, bir ön yargıdan kaynaklanıyor: 19. yy’ın Batılıları için İslam dini kendi dışındaki her kültürel oluşuma karşı tahammülsüz ve yıkıcıdır. Yıkıldığı, yadsıdığı geçmişle bir sentez oluşturamayacağına göre de, yalnızca kendi kaynaklarına dayanan gelişmelere yol açabilir. Kısacası, Batı’da oluşan bir “militan İslam” imgesi, tüm gerçekleri örtecek denli güçlü olabilmiştir. Oysa, daha ilk yayılma yıllarından başlayarak tüm İslam toplumlarının çevredeki tüm gelenekleri özümlemeye giriştiği bir gerçektir. Emeviler’in Yakın Doğu’nun Geç Antik mimarlığından etkilendiği yadsınamaz. Abbasi dönemi yoğun Sasani etkileri içerir. Aynı sözler Anadolu-Türk Mimarlığı’nı etkileyen İslam-dışı geçmişi rolü konusunda da yinelenir.

Öyleyse, İslam’ın kendinden önceki dönemin mirasını yadsıyıp mimari yaratmaya sıfırdan başlayarak giriştiği ve bu eyleminde temel dayanağını yalnızca din olduğu görüşü, İslam toplumlarınca üretilen mimarlıkların değerini hiçe indirmekle eşanlamlıdır.

dır. Bir kültürü güçlü kılan şey, hiçbir dış kaynaktan etkilenmemişliği değil, bu etkilenen geniş kapsamlı yeni bir sentezde bütünleşmiş olup olmadığıdır. Genel bir İslam Mimarlığı’nın varlığından söz etmek, aynı zamanda böylesi sentezlerin oluşmadığını öne sürmek demektir.

Şarkiyatçı gelenek ve İslam Mimarlığı

Genel bir İslam Mimarlığı kavramının ortaya çıkışı yukarıda anlatılan bilgi yetersizliklerinin ve önyargıların bir sonucu gibi gözükse de, gerçekte nedenler yumağı daha karmaşıktır. İlk başlarda bu gibi yanılgılar rol oynamış olsalar bile, sonuçta ortaya çıkan düşünsel altyapı çok daha bilinçli bir çabanın ürünü gibi gözüküyor. Hatta, denebilir ki, İslam toplumlarıyla ilgili bu yanlış değerlendirmeler Batı için işlevsel nitelikte olmuşlar ve Batı’nın üstünlük ideolojisinin bir parçasını oluşturmuşlardır. Dolayısıyla, İslam Mimarlığı kavramını yaratan düşüncenin aslında Batı’daki Şarkiyatçı (Oryantalist) geleneğin bir yan-ürünü olduğu unutulmamalıdır. Şarkiyatçı gelenek ise, Doğu’yu kavramak ve anlamak yönünde atılmış bilimsel bir adım olmak bir yana, Batılı’nın arzulan bir “Doğu imgesi”ni yaratma işiyle görevlendirilmiş spekülatif bir uğraştır. Bu Doğu imgesi, Batı’nın Doğu karşısında 19. ve 20. yüzyıllardaki ekonomik üstünlüğünün sonucu olan müdahaleci-sömürgeci politikasını haklı kılıcı bir içerikle yüklenmeliydi. Öylesi bir imge yaratılmıyordu ki, Batı’nın her müdahalesinin Doğu’nun mevcut durumu düşünülüyorsa, Doğuların yararına olduğu onaylanabilirdi. (1)

Doğal olarak, bu onayı Batılılar kendi toplumlarından beklemişlerdi. Batı, giriştiği eylemlerde kaçınılmaz olarak gerçekleştirdiğine inandırılmıyordu. Bu mantıkla yola çıkıldığında, ilk aşama, gelişmiş Batı ülkeleri dışında kalan tüm toplumları Doğu olarak nitelendirmek olmuştur. (İslam toplumları ise, bu “Doğu”nun ancak bir kesiminde yer alırlar. O halde, Batı’nın kendi evrim süreci içinde oluşturduklarının Doğu için asla söz konusu olamayacağı belirlenecek ve bu düşünsel temellendirmenin sonucunda, karşıt uçlar biçiminde bir formüleştirmeye gidilecekti. Bu sayede, Doğu’da dinsel önyargıların, Batı’da ise aklın egemen olduğu varsayımı yerleştirildi. Doğu despotizmine karşı Batı’da sivil toplum ve kurumları vardı. Ve son olarak da, Batı’nın sürekli evrimleşme gösteren mimarlığına karşıt olarak, tarih-dışı, durağan bir Doğu mimarlığı varolmalıydı. Dünyayı “ak ve kara” olarak ikiye bölen bu anlayışın mimarlıktaki yansımaları, ünlü kitabında Bannister Fletcher şöyle açıklıyor: Mimarlıkta tarihsel bir evrim yalnızca Batı’da görülür. Diğer toplumların mimarlıklarının tarihi yazılamaz; çünkü, onlar değişmezler (2)

Dünyayı Doğu Batı olarak ikiye karşıt uçla yeniden kurduktan sonra, artık, yapılacak her gözlem ve inceleme bu çerçevenin sınırlarını zorlamamalıdır. Öyleyse, bu durumda kendini “Batı” olarak ayıran kesimin dünyayı kavramak ve açıklamak için “çifte norm” kullanarak gözlemler yapması zorunludur. Bu çifte norm Batı’yı ve dışında kalan dünyayı ayrı ölçütlerle değerlendirme biçiminde uygulanmıştır. Batı ile Doğu birbirine benzemeyen iki dünya olarak görüldüklerine göre, onları açıklamak için ayrı “bilimsel ölçütler” gereklidir. Biri için doğru sonuçlara varmayı sağlayan yöntem ve ilkeler, ötek için geçersizdir. Bu bakış açısı kuşaklar boyu tüm toplumsal olgular için uygulanabilir nitelikte kalmıştır; bugün de uygulanabilirliğini büyük oranda korumaktadır.

Böylesine uzlaşmaz iki “dünya” yaratıldıktan sonra, bunlardan birinin içinde tüm İslam toplumu ve giderek de, genel bir İslam Sanatı ve Mimarlığı kurgulamak zor olmuştur. Ulusu ya da başka bir toplumsal birimi temel almayan bir “Doğu” varedilince, bunun içinde bazı “alt-sınıflar” oluşturulmak isteniyorsa, İslam dininin ana belirleyici olduğu bir gruplaşmaya gitmek kaçınılmazdır. Bu metodolojinin bir ileri aşaması ise, doğal olarak, tarih-dışı, yani, her tür değişime kapalı bir sanat ve mimarlık oluşumudur. Batı’nın bu önyargılı ve ancak varolduğunu kurguladığı şeyi görebilen yaklaşımını, Lamartine’in sözlerinden anlamak olanaklı. Yazar, 1832-33’te Ortadoğu’ya yaptığı yolculuğun sonrasında yazdığı kitapta şöyle diyebiliyordu: “Orada (Ortadoğu’da) düğün gücünü biçimlendiren büyük düşünce dindir. Bütün bu insanların yaşamı, kanunları ve gelenekleri dine dayalıdır. Batı hiçbir zaman böyle olamamıştır. Neden? Çünkü bunlar daha ilkel, daha ham bir ırktır, köklerinden hâlâ kopamamış barbarların çocuğudur(3)”. Çağdaş Batılı araştırmacı artık bu denli aşağılayıcı sözler söyleyememektedir. Ama, “sözde gözlemler”in ana çizgisi değişmemiştir; Batılı araştırmacı İslam ülkelerinde üretilen sanat ve mimarlığı hâlâ dinin dolaysız bir yan-ürünü saymayı sürdürmektedir.

İslam Mimarlığı metodolojisi

İslam Mimarlığı sorununu, yalnızca sanatın dinle temellendirilmesi uğraşı olarak nitelendirmek yanlış olur. Bir İslam Mimarlığı yaratma çabası, aslında yeni bir metodolojinin oluşturulmasını da zorunlu kılmıştır. Batı’nın kendi sanat tarihini incelemek için geliştirdiği yöntemler, daha başlangıçtan beri İslam için uygulanabilir olmaktan uzaktırlar. Öncelikle şu belirtmek ki, Batılı sanat tarihçileri kendi sanatları konusunda tümüyle kaçınılmaz olarak genel yargılara varmaktan özellikle kaçınmışlardır. Örneğin, Batı’da hem 12. hem de 17. yy için geçerli olabilecek bir tanımlama çabası görülmez; hiçbir Batılı sanat tarihçisi Romanesque ve Barok yapılarındaki ortak tasarımsal özellikleri saptamaya kalkışmaz.

miştir. Bu nedenle de, Batı'nın kendisi için uyguladığı sanat ve mimarlık tarihi metodolojisi iki aşamalı bir çalışma sürecini içerir. Birinci aşamada olgular derlenip dönem ve üsluplar belirlenmiş, ikinci aşamada ise, bir dönem ya da üsluptan diğerine nasıl geçildiği sorunuyla ilgilenilmiştir. Daha açık bir anlatımla, örneğin, önce Rönesans ve Barok gibi iki üslup ayırdedilmiş, sonra da bu ikisinin ne gibi karşıtlıklar oluşturduğu araştırılmıştır. Amaç evrim sürecinin ve bu evrimin "biçiminin" açıklığa kavuşturulmasıdır. O halde, Batı sanat tarihçiliği kendi geçmişini araştırmak için hem eşzamanlı, hem de ardzamanlı ilişkileri belirleyecek bir metodoloji uygulamıştır.

Oysa, İslam Mimarlığı ve Sanatı araştırmalarında kullanılan yöntem dizgesi, yukarıdaki gibi tümevarımcı değil, aksine tümden gelimcidir ve Batı'nın çifte normlu değerlendirme tekniklerinin en akla aykırı örneğini oluşturmaktadır. Şöyle ki, tüm çabalar, ortak özellikler taşıyan genel bir İslam Mimarlığı varetme işine hasredilince, önce bu ortak özellikleri belirlemek gerekmiştir. Yapıtların büyük çoğunluğu tatmin edici düzeyde ortak nitelikler taşımadığı için de, bu ortaklıklar "olguların bağımsız" olarak tasarılanmıştır. Çünkü, en üstünlük gözlem bile, İslam toplumlarında mimarlığın Hıristiyan toplumlarında dahi rastlanmayan bir çeşitlilik gösterdiğini ortaya çıkarmaktadır. Hangi ölçüt uygulanırsa uygulansın, Selimiye ile El Ezher Camisi, bir Kütahya evi ile bir Kahire evi ve İsfahan Mescid-i Cuma'sı ile Mali'deki bir kerpiç cami arasında bir tasarımsal bağlantı bulunamayacaktır. Öyleyse, Batılı yaklaşım şöyle olmak zorundadır: Madem ki çoğu İslam toplumlarının ürettikleri genel bir çerçevenin içine sokulamamaktadır, o halde, soruna tersinden yaklaşarak önce bir İslam Mimarlığı formüleştirecekle, sonra da bunun dışında kalanlar elenecektir. Örneğin, İslam Mimarlığı konusundaki yeni bir Avrupa kitabında, bir yapının İslami olup olmadığını belirleyen "ölçütler" sıralanıp bunları doğrulamayan yapılar İslam-dışı geleneklere bağlanıyor(4). Bu durumda, Osmanlı Mimarlığı ve başka bazı gelenekler "sözde-İslami" çizginin dışına atılmakta ve asıl ilginç olanı, başka bir geleneğin sürdürücüsü biçiminde değerlendirilmektedir. Örneğin, İslam Mimarlığı'nda yapının tümel tasarımını belirleyen simetri eksenlerinin varolmadığı öne sürülürse(5), bütün Osmanlı anıtsal yapıları devre-dışı kalırlar. Bu ise, Osmanlı Mimarlığı'nı Bizans kopyası olarak gören ve özgün bir sentez olduğunu yadsıyan eski Batılı anlayışın sürüp gitmesinden başka bir şey değildir. Bu anlayışın da, İslam Mimarlığı metodolojisinin bir parçası olduğu unutulmamalıdır.

Öyleyse, ilk bakışta bütünleştirici gibi gözükken her İslam toplumu için ortak bir mimarlık kavramı, gerçekte, İslam toplumlarının kültürel üretimlerinin başkaları yararına ayıklanması çabasına hizmet etmektedir. Ortaya çıkan görünüm, Orta Asya'dan Atlantik'e uzanan alanda yaygın homojen bir kültürü değil de, bir avuç üründe gözlemlenen güdük ve yoksul bir sanat anlayışını betimlemektedir. Ve bu nitelikleriyle yukarıda özetlenen Batılı metodoloji ideolojik bir silah işlevi görmüştür. Üstelik, mimari gerçekliklerin tarihsel bir açıklamasını getirmemekte, ancak, 19. ve 20. yüzyıllarda Batı'nın Doğu'ya yönelttiği bakışı, tarihsel bir perspektif içinde açıklamaktadır. Demek oluyor ki, İslam Mimarlığı kavramı ya da daha doğru bir deyişle, "modeli", toplumsal bilimlerde görülen çoğu modelin tersine, olguları açıklayabilecek nitelikte değildir. Aksine, kendisi açıklanmayı beklemektedir.

Toplumsal bir model oluşturma eylemi, aslında karmaşık nitelikte olan gerçeklik, olgu ve süreçleri kavranabilmeyi kolaylaştıran basit bir çerçeveye oturtmayı amaçlar. İlk bakışta İslam Mimarlığı modeli de bu niteliği taşıyormuş izlenimi vermektedir. Onu, üç kıtaya uzanan bir coğrafyaya bir yılı aşkın bir tarihe yayılan mimari oluşumları topluca ele almayı arzulan bilimsel bir çabanın sonucu sanmak olanaklı. Oysa, bilimsel bir geçerlilik kazanılabilecek, önce ele alınan olgular tarafından doğrulanmayı gerektirir. Kuramsal olarak, hiçbir başka kategoriye sokulamayan mimari olgular, bu model içinde ele alındıklarında bir anlam kazanabilirlerse, model "açıklayabilir" bir nitelik kazanır. Fakat, söz konusu "model" ele aldığı konuları özgürce elemekte ve seçtiklerinde de, hep genel özelliklerde bir ortaklık aramaktadır. Dolayısıyla da, iletebildiği tek bilgi, ele aldığı konunun "ne olduğu" değil, kendi araştırma sınırlarının içine girip girmediğidir. Başka bir deyişle, İslam Mimarlığı Modeli olguları yalnızca kendi sınırları içinde bulunabilecek kadar "İslami" olup olmadıkları ölçütüyle sınımlanmakta, onları kendi nitelikleri açısından yargılayamamaktadır. Dolayısıyla, görevi yalnızca kendi sınırlarını saptamak olan bir modelin bilimsel olarak nitelenemeyeceği açıktır. O halde, İslam Mimarlığı modelinin olgularla sınımlanmış olmak bir yana, "a priori", deney-dışı nitelikte olduğu söylenebilir.

Bu nedenledir ki, İslam Mimarlığı bir "mimarlık tarihi kategorisi" değildir. Yani Gotik gibi, Rönesans gibi, Alman, Anadolu-Türk, İngiliz, Rus mimarlıkları gibi ya da Bizans Mimarlığı gibi tarihsel bir süreç içine oturan türdeş olgular bütün değildir. Yukarıda sayılan mimarlık tarihi kategorileri, aynı türden olan ve aynı tarihsel süreç içinde yer alan ürünleri içerirler. Ama, Taç Mahal'le Yeşil Türbe aynı işlev için yapılmalarına karşın, aynı tarihsel süreç içine nasıl yerleştirilebileceklerdir? Ne içinde üretildikleri toplum, ne tasarım özellikleri, ne yapımlarında kullanılan teknik, ne de kentsel çevreye katkıları aynıdır. Bu iki yapı arasında bazı ortak nitelikler bulunursa, bu ortak özellikler pek çok Hıristiyan yapısını da, pekâlâ aynı kategoriye sokabilir. Soruna bu denli genel bir ortaklık çerçevesi içinden bakıldığında, San Pietro'nun da bu iki anıtın içinde bulunduğu gruba alınması olanaklıdır. Böylesi bir sınıflama hiç aydınlatıcı değilse, bu, sadece söz konusu yapıların aynı tarihsel süreç içine yerleştirilemeyeşinden ötürüdür.

Tüm tarihsel olgular gibi mimari olgular da, hem biraraya gelerek süreci vadedirler, hem de, katıldıkları, içinde konumlandıkları bu süreç "sayesinde" açıklanabilirler. İster iktisat tarihi ya da toplumsal tarih, isterse de mimarlık tarihi söz konusu olsun, tarih, olguların içine gelişigüzel tıklıverdiği bir torba değildir. Bir süreç söz konusu değilse, tarih de söz konusu olamaz ve dolayısıyla da, tarihin "geçmişini yeniden üretmek" olan o vazgeçilmez amacına ulaşamaz. İslam Mimarlığı modeli bu sürecin formüleştirelmesini ve geçmişini yeniden üretmeyi olanaksız kıldığı için, düpedüz zararlıdır. Ve çok

doğal olarak, Batılılar için olmaktan çok, İslam toplumları için zararlıdır.

Demek oluyor ki, Gletcher'in sözünü ettiği "tarihsel evrimi bulunmayan bir mimarlık" nitelemesi, gerçekte "tarihsizleştirilmeye uğraşan mimarlıklar" olarak değiştirilmelidir. Batı'nın yaklaşımı, yani, tümü kapsayıcı bir İslam Mimarlığı yaratma uğraşı, İslam toplumlarının ürettikleri "mimarlıklar"ın tarihini yazmayı olanaksız kılan temel nedendir. Daha açık bir anlatımla, bu mimarlıklar tarihsiz değillerdir; yalnızca, sözkonusu Batılı yaklaşımla bunların tarihi yazılamamaktadır. Sorun bir bakış açısı ve yöntem sorundur. Ve çok doğal olarak, olguları kronolojik biçimde ardarda dizmek bir tarih yazmak için yeterli olmamaktadır. En "iyi niyetli" İslam Mimarlığı tarihçileri bile, ancak bunu başarabilmişler, fakat, ele aldıkları her konuyu aynı ilkeler dizgesi içinde açıklamayı başaramamışlardır.

İslam dünyası ve İslam Mimarlığı sorunu

Ortak bir İslam Sanat ve Mimarlığı yaratan Batılı düşüncüyü yönlendiren güdüyü anlamak kolay gibi gözüküyor. Ondan daha şaşırtıcı olan şey, 19. yy'da Batı'nın ürettiği bu kavramın bugün hemen hemen tüm İslam ülkelerinde geniş bir yandaş kitlesi buluşu olgusudur. Özellikle, bir kimlik arayışı içinde bulunan genç İslam ülkelerinde, böyle bir genel kültürel bütünün içinde konumlanma çabası belirgin. Sözkonusu ülkelerde İslam kültür ve sanatının genelliği görüşünün onaylanışını, bir ölçüde anlayışla karşılamak olanaklı. Bilimsel temellendirmeden yoksun olan bu görüş, yeni uluslaşan İslam ülkelerinde iki nedenden dolayı geçerlilik kazanabiliyor:

Birinci neden, İslamcılık ideolojisinin kapitalist ve sosyalist dünya arasında sıkışık kalan, neredeyse tamamı geri kalmış İslam dünyası için bir kurtuluş gibi görülmesidir. İslamcı ideoloji, genellikle, kendine İslam kültürünün bütünlüğü görüşü dışında bir temel bulamamaktadır. Gerçekten de, soldan sağa siyasal yelpazenin her noktasına dağılmış olan İslam ülkeleri, aynı bütün içinde yer aldıkları iddiasında olacaklarsa, bunu varsayımsal bir kültürel-sanatsal ortaklıktan başka alanda aramayacaklardır. Genel bir İslam Mimarlığı düşüncesi bu ideolojik bakışın sadece bir parçasıdır.

İslam Mimarlığı'nın homojen bir bünyeye sahip olduğu görüşü, yukarıdaki "ideoloji"den kaynaklandığı gibi, ayrıca yöntemsel dayalı bir zorluk tarafından da desteklenmektedir: İslam ülkelerinin çoğu kendi yapı üretim tarihlerini İslam Mimarlığı bütününde değerlendirmediklerinde, onu nasıl bir bilimsel çerçeveye oturtabileceklerine karar verememektedirler. Daha açık bir anlatımla, bizim bir Türk Mimarlığı'ndan bahsedebildiğimiz kolaylıkla, bir Ürdün, bir Irak, bir Tunus, bir Suudi Arap ya da bir Pakistan mimarlığından sözedilemez. Pek çok İslam ülkesi için siyasal sınırlar, örneğin, İtalya'nın sınırlarıyla uyumlu bir İtalyan Mimarlığı'nın varoluşuna benzer bir tutarlılıkta değildir; tam tersine, çoğu kez tarihsel olgularla sınırlar hiçbir noktada çakışmayabilir. İslam dünyasında sanatsal ve genel olarak kültürel oluşumlar zaman ve mekânda oldu: ça karmaşık biçimde yayılırlar ve bugünkü siyasal coğrafyaya pek de ilişkili değillerdir.

Bu durumda genel ve ortak bir İslam Mimarlığı yoksa, ve ayrıca, ülkeler ya da uluslara göre de mimari sınırlar çizilemiyorsa, Müslüman toplumların mimari eylemleri ve tarihleri hangi çerçeve içinde değerlendirilebilir? Bu soruyu yanıtlamak, yalnız Ürdün, Pakistan, Libya, Tunus gibi kendilerine özgü mimari gelişim çizgilerinin belirlenmesi zor, hatta, olanaksız ülkeler değil, Türkiye için de önem taşımaktadır.

Yeni bir metodolojiye doğru

"İslam Mimarlığı" modelinin geçersizliği konusunda bir uzlaşmaya varıldığında, sandığının aksine, ortaya çok büyük sorunlar çıkmamaktadır. İslam ülkeleri geçersiz bir ideolojinin ve çoğu kez bunu tamamlayan bir Batı hayranlığının etkisinden sıyrılırlarsa, tarihlerini çok daha kolayca yazabileceklerdir. Ve çok doğal olarak, bu bir mimarlık ya da sanat tarihi sorunu değildir. Sonraki aşamalarda yapılması gerekenler ise, olgular arasındaki eşzamanlı ve ardzamanlı ilişkileri belirlemekten öteye gitmez. Zaten, tarih biliminin dünyanın her kesimi için geçerli olması zorunlu ikeleridir bunlar. O halde, önerilenler yeni bir metodoloji bile sayılmaz. Yapılan iş, heryerde uygulananın bu alanda da uygulanmasını önermekten fazla bir şey değildir.

Sonuçta ortaya çıkan görünüm, uluslar-üstü ve ülkeler-üstü nitelikteki "gelenek bölgeleri"ni içerecektir. Bu gelenek bölgeleri, yalnızca İslam Çağı için geçerli olmayabilir ve daha İslam'ın belirlenmeden önce ortaya çıkmış bulunabilirler. Bazı durumlarda ise, söz konusu gelenek İslam'la birlikte oluşan yeni bir sentez niteliğindedir; dolayısıyla da, yalnızca İslam dönemini içerecektir. Hangi durum geçerli olursa olsun, gelişme çizgisinin belirlenmesi için yapılacak çalışmanın niteliği pek değişmez. Sorun, içinde aynı tasarımsal özellikleri taşıyan ürünlerin yoğunlaştığı bölgeyi belirlemek ve onun evrimleşmesini incelemek uğraşında düşümlenir. Çünkü, İslam Mimarlığı'nı "yazmak", gerçekte, tek tek ürünleri ardarda dizmekten öteye gitmediği halde, gelenek bölgelerinin tarihini yazmak, bir sürecin belirlenmesini zorunlu kılar.

DİPNOTLAR:

(1) *Şarkiyatçılığın sömürgeci politikanın ideolojisi olarak yorumlanması için E. Said'in şu kitabı özellikle yararlıdır. E. Said, Orientalism, Pantheon, New York, 1978.*

Türkçe çevirisi: E. Said, Oryantalizm (Doğu Bilim) - Sömürgeciliğin Keşif Kolu, Çev: N. Uzel, Pınar Yay, İst, 1982.

(2) *B. Fletcher, A History of Architecture on the Comparative Method, B.T. Batsford Ltd. Londra, 15. Baskı 1950, s. 888.*

(3) *A. de Lamartine; Souvenirs, impressions, pensees et paysages pendant un voyage en Orient (1832-1833) ou notes d'un voyageur, Hachette, Paris, 1859, Cilt 2, S. 74-77, Zikreden: J. Parla, Efendilik, Şarkiyatçılık, Kölelik, İletişim, İstanbul, 1985, s.43*

(4) *G. Michell, Architecture of the Islamic World Its History and Social Meaning, Thames and Hudson, Londra, 1978; E.J. Grube, "What is Islamic Architecture" s. 10-14 (5) a.e., S. 13.*

87.5-6 MİMARLIK dergisinde yer alan bu yazıyı önemi açısından tekrar yayınıyoruz.

Mimaride "Türk-İslam Sentezi"

M. Levent GEDİZLİOĞLU

"Mimaride Türk-İslam sentezi" dendiğinde, "Türk-İslam sentezi" iki ayrı anlam ifade etmektedir. Birincisi; siyasi bir tutum olarak, 80'lerden sonra ortaya çıkan, bir ayağı iktidarda bulunan bazı güç sahiplerinin ortaya attıkları bir fikre kültürel zemin oluşturma çabasına kendilerince verilen addır ki, bu öznel bir tutumdur. İkincisi, yapı sanatında ya da mimaride üslup, sanat anlayışı, yapı oluşumu, plan gelişimi açısından "Türk" yapı unsurlarıyla, "İslam" yapı unsurlarının belirli coğrafi ve zaman dilimi içinde birleşerek, birbirlerini etkileyerek bir sentez oluşturmalarıdır, ki böyle bir saptama doğrusa, bu durum nesnel bir durumdur.

Önce birincisini ele alalım. 1980 öncelerinde "Türk-İslam sentezi" diye bir şey yoktu. "Türklük", "Türkçülük" vardı, "İslamcılık" vardı. "Sentez, iki farklı öğenin birleşerek bir üçüncü öge oluşturmasıdır." Türk-İslam sentezinin "Türk kanadı, bir ulusal kültürü ve ulusçuluğu vurgulamaktadır. İslam ise bilindiği gibi ulusçuluğa karşı olan bir dindir. İslamda ulus yoktur, ümmet vardır. İslamcılarının en belirgin tezlerinden birisi, ulusçuluğa karşı çıkmalarıdır".(1) Fikir olarak, felsefe olarak Türkçülük ve İslamcılık birbirleriyle bağdaşamaz fikirlerdir.

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Anadolu yurtseverliğine temel oluşturmak düşüncesiyle, Atatürk önderliğinde Kemalistler, Anadolu'da var olan her uygarlığı "Türk" olarak kabul etmişlerdir. Halikarnas Balıkcısı'nın "Grek'te her ne varsa, tümü Anadolu'dan alınmadır" fikri buna benzer bir tutumdur.(2) Ancak Kemalistlerin bu tutumu ile, Türkçülük-Turancılık kavramını karıştırmamak gerekir. "Yüzyılımızın başlarında Pantürkizmi, esas olarak ilerici bir toplumsal ve kültürel programla birleştirerek ortaya atan Yusuf Akçura, Rus devriminden ve Pantürkizmin Mustafa Kemal tarafından mahkum edilmesinden sonra, Türkçülüğün sağa kayarak en muhafazakar" ve ırkçı "kesimlere özgü bir tema haline gelmesi üzerine, babası olduğu davanın bugünkü sahiplerince unutulmuştur."(3) 1945-50'li yıllardan sonra bu gerici kesim, Türkçülüğü ve Turancılığı aynı kapsam içinde kullanarak ırkçılıklarını iyice gün yüzüne çıkarmışlardır. Türkçülük 1978-80'lere kadar İslamcılıktan ayrı bir tutum olmuştur ve aralarında çoğu zaman şiddete varan çatışmalar olmuştur.

Burada, Batı'lı Oryantalistlerin Osmanlı tarihine bakışlarına da kısaca değinelim: XX. yüzyılın ilk yarısına kadar Batı'lı tarihçiler dünya tarihini Avrupa tarihi olarak ele alıp, diğer halkların tarihine ise Avrupa ile ilintisi içinde değerlendirmişlerdir. Dünya uygarlığının bütün başarıları Avrupalılara mal edilmiştir. Buna bağlı olarak "Türklerin Bizans ile temas öncesinde mutlak bir gerilik içinde buldukları fikrini" ve "Osmanlı devleti ve uygarlığının Bizans'ın taktiklerinden ibaret kaldığı fikrini" taşımışlardır.(4) Bir Fransız tarihçi günümüzde bile Avrupa'lı okuyucuyu şöyle uyararak ihtiyacını duymuştur: "...İslam dünyasının tarihinin kültürümüzde hatırı sayılır bir yer işgal etmesi zorunludur; yalnızca ayrıcalıklı birtakım halklar ve yerlerle sınırlı bir uygarlık kavramını aşmamız zorunludur; İtalya'da Aziz Toma'dan önce Orta Asya'da İbni Sina'nın doğduğunu ve Şam ile Kurtuba'nın camilerinin Fransa ya da Almanya katedrallerinden önce yükseldiğini bilmemiz zorunludur; kültürü ve kudreti dörtlüyle ilerleyen bir Avrupa karşısında içine düştükleri belki de geçici zaaf nedeniyle bir günümüzün Müslüman halklarına karşı besleyebileceğimiz küçümseme duygusundan vazgeçmemiz zorunludur... İslam tarihine artık binbir gece masalı havası içinde bakmamamız, yani onu belli belirsiz bir nostaljinin konusu, egzotik, olağanüstü ve çağdışı bir olay olarak değil, insanlık tarihinin bir parçası... olarak görmemiz zorunludur."(5)

1980'den sonra İran devriminin başarısıyla İslamın prestij ve güç kazanması üzerine Türkçülüğe İslamlık şırınga edilmiştir. Özellikle 1983'lerde, Güneydoğu'daki Kürt hareketine karşı halkı yönlendirmek için, İslam, birleştirici bir harç olarak tesbit edilmiştir. Kenan Evren, Turgut Özal, Aydınlar Ocağı çevresi bunun için Türk-İslam sentezi fikrine sarılmışlardır. "Din dersleri 12 Eylül Anayasası'yla zorunlu hale getirilmiştir. Devletin asker ve polisince, Doğu bölgesinde ayetli hadisli bildiriler dağıtmışlardır..."(6) Kültürel zemin için de, müzikte Türk-İslam sentezi (en ateşli savunucusu Yıldırım Gürses), aile yapısında Türk-İslam sentezi (Cemil Çiçek'in aile kurumu) derken, mimaride "Türk Milli Üslubu" seminerleri düzenlenmiştir.(7) Söz konusu semineri açış konuşmasında Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü Nurettin Yardımcı, bakanlık olarak hedeflerinin "...milli değerleri, kültür ve turizm amaçlı fonksiyonlar vererek yaşatma çabaları" olduğunu belirttikten sonra 1983 ve 1984 yılı çalışmalarından örnekler vermiştir.(8) Bu çalışmalarda bir tane bile bir Ermeni kilisesi restorasyonu, bir antik tapınak veya antik kent, antik tiyatro restorasyonu yoktur. Çalışma programlarında da yoktur. "İnsanışı", dili, gelenekleri "ve anılara karşı tavrı farklı olan" yurttaşlarımızı, "...ortak bir milli kavramı tanımında birleştirme..." çabalarını (9) doğru bir tutum olarak görmemekteyiz. 12 Eylül sonrası oluşturulan "Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurulu" 20 Haziran 1986 günü 10. toplantısına "Kültür Unsurlarının ve Kültür Politikalarının Tesbitinde uygulanacak

Yöntem ve Sorumluluklar Hakkında İnceleme" adında bir rapor sunmuşlardır. T. İnceleme, o günkü sıfatlarıyla Cumhurbaşkanı Kenan Evren, Başbakan Turgut Özal, Genel Kurmay Başkanı Org. Necdet Üruğ, Devlet Bakanı Mesut Yılmaz, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanı Metin Emiroğlu, Kültür ve Turizm Bakanı Mükerrem Taşçıoğlu, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri, YÖK Başkanı İhsan Doğramacı ve Kenan Evren'in atadığı Atatürk Yüksek Kurulu üyeleri katılmışlardır. Rapor "Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli Türk kültür ve kahramanlığıdır" saptaması ya da "milli devletin homojen yapıda olması gerekliliği dile getirilmiştir. Bununla ilgili olarak,"...Homojen yapı aynı zamanda milli devletin en büyük gücüdür. Milli devletin homojen yapısı milli kültür etrafında birleşmemizle, milli kültür unsurlarının bütün milletimizin hayatımızın bir parçası yapılmasıyla, yaşam tarzı yapıyla mümkün olacaktır", denmiştir. Raporda, "...milli kültürümüzün kaynak olan Türk kültürü ve İslam kültürü sonradan, Anadolu Selçukluları ve özellikle Osmanlı zamanında tam bir senteze ulaşmıştır." "...Bu sentez medeniyet, dünyanın en büyük ve en uzun ömürlü imparatorluklarından birisine, Osmanlı İmparatorluğu'na ruh, şekil ve güç vermiştir" dendiikten sonra, bir başka yerde, "...öğrenilen milletlerde kültür politikaları tesbitinde devletin doğrudan etkili olmadığını düşünürüz. Ancak, o ülkeler gelişmiş (biz gelişmemişiz), yılların süzgecinden geçmiş (biz geçmemişiz), oturmuş, durulmuş (biz oturmamış durulmamışız) bir kültür çesnesinin mensuplarıdır..." gibisinden hamasiyet kokan tesbitlerle çelişen ifadeler kullanılmaktadır. Ve denmektedir ki, "...biz ise yeni bir sentezin uygulayıcısıyız. Bu sebeple düzenleyici bir tutum gereklidir..." (10)

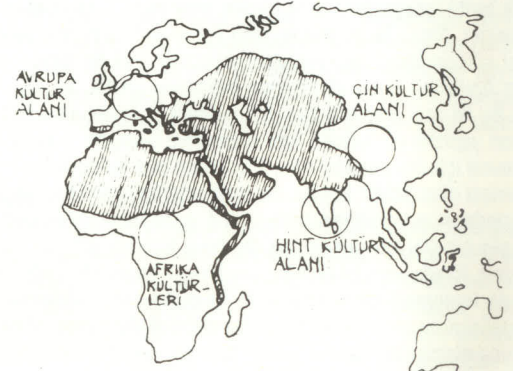
Bir kere önce şunu belirtmek gerekir: Devletin, iktidarın "kültür ve sanat politikası", kültürü, sanatı düzenlemek değil, ülkemizin mozaikine uygun olarak, halkımızın özgürce üretebilmesi için, kültür ve sanatın özgürce gelişebilmesi için, demokratik bir ortam yaratmaktan ibaret olmalıdır.

Diğer bir önemli konu da şu: Ülkemiz Neolitik Çağ'dan günümüze dek tam 8000 yıl yurt olmuş insanlara. "Kırk çeşit kavim gelmiş geçmiş, hepsi ayrı bir güze katmış Anadolu'ya". Ülkemizin zengin mozaiki bundadır. "Kavimler kapısı" nitelemesi bundandır. Ve bu zengin mozaik, biz Türkiye'liler için hem bir şans, hem de bir öğrenilecek bir gerçekliktir. "Homojen devlet" anlayışının, dünyada en tutmadığı, olmayacak, olmaması gereken ülkesi Anadolu'muzdur, Türkiye'mizdir. "Dünya bütünlüştürücü ve birleştiriciliği, ...ümmet toplumu için geçerlidir. Ülkemiz faşizm, mezhep" ve inanıştan "büyük bir nüfusun ve çeşitli dünya görüşüne sahip insanların yaşadığı" bir ülkedir.

"...Tek bir hedef" (homojen devlet) "etrafında toplumu birleştirmeyi planlama" gibi gönüllü birliği zedeler, "bölünmelere yol açar". (11) Mete Han'ın torunları olduklarını söyleyen sentezçilerimizde, "son anavatan" kavramı moda olmuştur. Bir ülkenin %95'inin müslüman, Türk olduğunu ifade ederek, toptancı tüccar aracıları sık sık dile getirmektedirler. Ülkemizde, kendilerini Türk sayıp ta, müslüman olmayanlar var, Süryaniler var (12), Aleviler var, Müslüman olup ta Türk olmayanlar var, Kürtler var. Yahudi, Ermeni, Arap, Rum yurttaşlarımız var.

Bir de rapordaki bu "yeni sentez" dedikleri şey nedir? Çağdaş uygarlıklar dünyaya erişmek hedefiyle ilgili olarak, raporda, İslam-Türk sentezine ayrıca Avrupa'da eklenmeye çalışıldığı görülmektedir. "Yeni sentez" bu olsa gerek. Aslında bu, ciddiye alınmaması gereken bir fikirken, koca koca adamların biraraya gelip bunu söylemeleri, işi ciddi hale getirmiştir. Peki, bu Türk-İslam-Avrupa sentezi nasıl olacaktır? "Başımıza fes, sırtımıza smokin giyip, kızım mı içeceğiz..." Ekorizmde liberalizm, kültürde planlama. İnsanların sömürmelerini serbest bırakıp ruhsatlarını palanlayacaksınız" (13); bu nasıl bir iştir.?

Ankara Kocatepe Camii, Ayasofya'nın camiye çevrilmesi talebi, kanlı, gözyaş

XV. YÜZYILDA İSLAM KÜLTÜR ALANLARI (19)

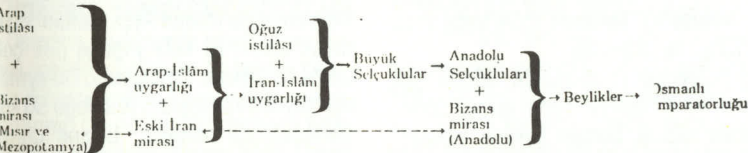
zaferli, kılıçlı "çocuk" şarkıları, Kars'ta olduğu gibi, "Ermeni kilisesidir" diyerek değerli tarihi yapıların depo olarak kullanılması vb. Türk-İslam sentezi fikrinin bir yansımalarıdır denebilir. Başbakanlık diyanet işleri bütçesi görüşmelerinden öğrendiği, ülkemiz yapı stoğuna her yıl 2000 (ikibin) yeni cami eklenmektedir.

Türk-İslam sentezi tutumu, toplumumuz üzerinde "din" çerçeveli bir baskı oluşturmuştur. Bu mesleğimizle ilgili olarak iki örnekle açalım: Denizli'de Kurşunlu Camii adıyla anılan, çevresiyle uyumlu, semt sakinlerinin değişik anılarını taşıyan, bol yeşilli ağaçlı bahçesi olan, sevimli bir cami vardı. Dinci kişiler tarafından (dindar değil), "Denizli Dini ve Milli Kültür Vakfı" (vakfın adını oluşturan kavramların yanyana gelişindeki özellik açısından adını veriyoruz) adıyla kurulan bir vakıf, daha büyük bir cami ve vakfa gelir sağlamak için, cami altında (yer katında) dükkanlar yapmak için girişimde bulundu. Bir önceki dönemin ANAP'lı mimar belediye başkanı ve yönetimindeki Belediye Meclisi, caminin bulunduğu imar adasında oluşmuş ve uygulanmakta olan bahçeli ayırık nizamdaki imar durumuna rağmen, Vakıf'ın baskısıyla, cami arsasının tümünü kaplayacak şekilde yapı hakkı vermiştir. Küçük bir iki istisna dışında insanlar, meslek odaları (buna, odamız temsilciliği de dahil), "din düşmanı" görünmek korkusuyla, tepkilerini dile getirmemişlerdir. Şimdi orada, zeminde dükkanlar bulunan, kocaman bir kitle (heyula) yükselmektedir. Tanrı, kendisi adına yapılan bir yapının, ağaçların kesilerek yapılmasından memnun mudur bilemiyoruz.

İkinci örnek; İzmir'de, Varyant'la Bayramyeri'nin birleştiği yerde, yine çevresine uyumlu, -bize sevimli gelen- kiremit çatılı bir mescit vardı. Tuttular bu mescidi yıkarak yerine betonarme kubbeli, garip şekilli betonarme kemerleri olan kocaman bir "cami" yaptılar. Hemen bitişindeki yapı dokusuna, gabarisine o kadar uyumsuz ki... Yapı, İmar Planı'na uygun mudur bilemiyoruz ancak söylendiğine göre ruhsatsız ve SHP'li belediyeye rağmen ruhsatsızlığı sürmektedir. Sıradan bir kentlinin, küçük bir yapısının, belediye tarafından saptanabilmişse, ruhsatsız sürdürülebilmesi olası mıdır? (14)

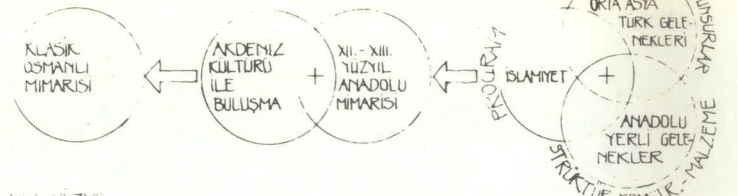
Türk-İslam teziye sarılanlar, Türkiye mozağini, Anadolu'nun kavimler kapası olma özelliğini reddedip, geçmiş kültür mirasımızı 1071 Malazgirt ile başlatmaktadır. Türk ve İslam olmayan "yabancı"dır onlar için. Dalan'ın meşhur Tarlabası yıkımında bu anlayış dile getirilmiştir. Anadolu'lu olmak ya da Türkiye'li olmak, çoğunlukla Türklüğü, İslamlığı da içeren, ancak Türklüğü ve İslamlığı aşan, ondan da farklı bir şeydir. Mutlaka bir sentez aranacaksa, doğruya en yakın anlatım aşadığı şu şekilde ifade edilebilir:

M.S. IV. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar Ön Asya tarihinin şeması (15).

Süleymaniye bizim için nasıl bir onur kaynağı ise, Ayasofya da, Zeus Sunağı da aynı onur kaynağı olmalıdır. Yunus Emre'nin Anadolu'lu olması ne ise, Homeros'un Anadolu'lu olması o dur. Anadolu gerçeği şudur: "Bahçelerde mor meni/Verem ettin sen beni/Ya sen İslam ol Ahçı/Ya ben olam Ermeni" (16). Kültür mirasımızdan anladığımız, M.Ö. 6000 yılından bugüne ne kalmışsa hepsi bizim bir parçamızdır, bize aittir; belirli bir dönem, belirli bir halk, belirli bir yöre, belirli bir dil, belirli bir din değil. (17) Sabahattin Eyüboğlu'nun dediği gibi, "...en eskiden en yeniye ne varsa yurdumuzda, öz malımızdır bizim. Halkımızın tarihi, Anadolu'nun tarihidir." Kürtçe'dir, Rumca'dır diyerek köy, kent, kasaba isimlerini değiştirmek, okullarda her T.C. yurttaşına din derslerini zorunlu kılmak, Türk geleneklerini aykırıdır diyerek Kürtçe insan adlarına yasak koymak, Kürtçe'yi yasaklamak, Türk-İslam sentezçilerinin, Anadolu'nun "kavimler kapası" olmak özelliğini içlerine sindirememelerindendir.

Şimdi de "mimaride Türk-İslam sentezi"nin ikinci anlamını ele alalım. elbette Anadolu mimarisine İslam yoğun şekilde etkilemiştir. Birkere İslamiyet, mimariye programıyla girmiştir. Programın yarattığı işlevi karşılamak, yapı biçimlenişinin en önemli verisidir. Konut planı, İslami yaşama biçimine uygun olarak gelişmiştir. Cami, medrese vb. yapı programı olarak, İslamiyetin yarattığı yapı tipleridir. Konuyla ilgili olarak burada bir parantez açalım: İlk bölümde sözü edilen Oryantalistlerin Osmanlı tarihine bakış açılarındaki yanlışlık ve yanlışlık, genel olarak Batı'lı sanat mimarlık tarihçilerinde de gözlenmektedir. Batı'lı mimarlık tarihçilerinin İslam mimarlığını, yalnızca bezeme sanatından ibaret görmeleri birinci yanlışlarıdır. Batı'lı tarihçilerin İslam mimarisini, yekpare bir anlatım, homojen bir görünüş, üslup olarak kabul etmeleri ikinci yanlışlarıdır. İslamiyetin yayıldığı coğrafya düşünülürse, bu coğrafyanın Hint-çin kültürü, Afrika kültürleri, Avrupa kültürleriyle sınırlandığı görülür. Bu kültür alanları kendi içlerinde homojen bir kültür alanı sergilemektedirler. İslam mimarisinde ise çeşitlilik söz konusudur. İslam mimarisi, İslam ülkelerinin mimarisi ise, -ki öyle anlaşılmalıdır -tek bir yapı tipi, plan şeması, üslup ifadesi belirlenemez. İslam'ın mimariye etkileri nesnel bir konudur ve gözlemlenebilir bir olgudur. Ancak bu etki ve katkı ülkeden ülkeye, değişik coğrafyalarda, Batı'lıların söylediğinin aksine farklı farklı olmuştur. İslam'ın yaygınlaşp sanatının geliştiği ül-

keler, İslam öncesi zengin kültürlere sahip alanlardı. Dolayısıyla din, kültürdeki bu farklılıklara, iç ve dış etkilere göre değişik şekillerde yorumlanmıştır. Anıtsal mezar yapıları, İslam felsefesine pek uygun düşmediği halde, Anadolu ve bazı İslam ülkelerinde Türbe önemli bir yapı programı oluşturmuştur. Çok kolonlu, enine gelişen Arap cami, Anadolu'da esaslı değişikliklere uğramıştır. Pagan tapınaklarının taş malzemesi hakim malzeme olmuş, Ortodoks Hristiyan kilisesinin bazilik kesitleri esin kaynağı olmuştur.

Anadolu mimarisi dendiğinde (ya da Anadolu-Türk mimarisi), sonuç olarak bir sentezden söz edilecekse, bu sentezdeki hakim öğeler, Türk ve İslam'lıktan ibaret değildir. Türklüğü ve İslamlığı içeren ama geçmiş Anadolu yapı gelenekleri, teknikleri, malzemesi, kültürünü de içine alan bir sentezdir.

Çok kaba hatlarla Anadolu mimarisini oluşturan üç ana unsur vardır denebilir. Ve bu üç unsuru şöyle belirlemek olasıdır:

1. Yeni oluşmakta olan hakim Anadolu toplumunun kültürel elemanları; bu elemanlar yapı programını belirlemiştir. Bu programın önemli bir bölümünü başta da ifade ettiğimiz gibi (hakim unsur olarak), İslam oluşturmuştur.

2. Anadolu'nun, daha önceki pagan ve Hristiyan mimari geleneği; bu gelenek yeni mimarinin strüktürel ve konstrüktif yapısını belirleyen öğedir.

3. Anadolu'ya gelen, üzerinde ilerledikleri İran ve Orta Asya'da bulunan mimari oluşumlar; bu oluşum da genel olarak yeni oluşumun formel ve dekoratif yönünü belirlemiştir.

Eğer Anadolu mimarisi sentezi denecekse, bu sentezin çok kaba şekilde ve başlıklarla üç ana unsuru bunlardır.

Konu üzerine ikinci bölümde söylediklerimiz genel olarak Doğan Kuban'dan aktarmadır. Daha ayrıntılı bilgi için Sayın Kuban'ın iki kitabının adını verelim: Arkeoloji ve Sanat Yayınları'ndan "Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler", İ.T.Ü. yayınlarından "Anadolu-Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları".

"Mimar Sinan Haftası" biliyorsunuz Nisan ayında kutlanmaktadır. Mimar Sinan'ın değerli, eserleri, öğrettikleri üzerine bugüne kadar epey şey söylendi. Mimar Sinan'ı bugün anlamak ve önemini kavramak demek, ya da bir başka deyişle günümüzün Mimar Sinan'ı olmak demek, Türk-İslam sentezçilerine karşı olmak demektir. Mimar Sinan bugün yaşıyor olsaydı, hala betonarme kubbeli, a ışılğelen şadırvanlı camiler (hatta belki de cami yapmayan) dışında camiler yapan bir mimar olurdu. Mimar Sinan sentezçilerin mantığına sahip biri olsaydı, yaşadığı zamanlarda, kendinden önce yapılmış olan Bursa Ulu Camii gibi, Konya'daki Alaaddin Camii gibi çok kolonlu ulu camileri tekrar edip duran bir mimar olurdu. Ortaya bir Süleymaniye, bir Selimiye çıkmazdı... (18)

NOTLAR

1. ALKAN Türker, "Türk-İslam Sentezçisine Laik Sorular" Saçak Haziran-1987
- 2- Konu üzerine daha ayrıntılı bilgi için bak: BERKTAY Halil, "Bizim Tarih Bilincimiz Ne Durumda?" Yapıt Dergisi, Mayıs 1984.
- 3- BERKTAY Halil, "Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü" S:31
- 4- Aynı eser S:20
- 5- Claude Cahen'den aktaran BERKTAY Halil, Aynı eser S:14-15
- 6- Saçak Dergisi, Eylül 1987 sayısı S:28
- 7- Seminer, Mükerrrem Taşçıoğlu'nun Kültür ve Turizm Bakanı olduğu dönemde düzenlenmiştir. Seminerde katılanların bildirimleriyle semineri hazırlayanların hedefleri arasındaki ayırım açıkça görülmektedir.
- 8- Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü yayını, "Mimaride Türk Milli Üslubu Semineri" S:23
- 9- Aynı seminer, Oluş ARIK bildirisi S:20
10. Sözü edilen İnceleme-rapor Saçak dergisi Eylül-1987 sayısında yayınlanmıştır.
11. SAÇAK Eylül-1987, S:28
12. Çeşitli nedenlerle göçe zorlanan Süryanilerin, yurt dışına çıkarken uğradıkları haksızlıkları ve eziyetleri Yeni Asır gazetesinde Aydın BİLGİN'den okumuştum. Mart 1991 sayılarında biriydi.
13. ALKAN Türker, "Türk-İslam Sentezçisine Laik Sorular" Saçak, Haziran-1987
14. Söz konusu cami, mimari bir yapı olarak, derginin diğer sayfalarında tanıtılmaktadır.
15. Sema, Halil BERKTAY'ın "Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü" başlıklı kitabından alınmıştır.
16. PERİNÇEK Şule, "Bizim Ermeniler", 2000'e Doğru Nisan 1987
17. GEDİZLIOĞLU M. Levnet, "Beşikler Vermiş Nuh'a", Şehir Dergisi, Eylül 1988
18. Derginin diğer sayfalarında yayınlanan Cengiz BEKTAŞ'IN Mimar Sinan'la ilgili yazısının, konu açısından oldukça öğretici bir yazı olduğunu düşünmekteyiz.
19. Harita Doğan KUBAY'ın "Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler" kitabından alınmıştır.

Mimar Sinan'ın Su Yapıları

Prof. Dr. Ünal ÖZİŞ

Yard. Doç. Dr. Yalçın ARISOY

1. GİRİŞ

9 Nisan 1588'de vefatında, hicri yıl hesabıyla 100 yaşında olduğu belirtilen; Osmanlı ordusunda çeyrek yüzyıl sürede katıldığı seferlerde Tebriz'den Rodos'a, Kahire'den Viyana'ya çok farklı uygarlıkların yapılarını yerinde incelemek fırsatını bulan; imparatorluğun "Mimarbaşı" ("Ser Mimar-ı hassa"; "Reis-i Mimar-ı Dergâh-ı Ali") görevine 1538 yılında getirilen; çoğunluğu bugün de ayakta duran yüzlerce yapı inşa etmiş olan Mimar Sinan aralarında fevkalade önemli üç su yolu (Edirne-Taşlımüsellim, İstanbul-Süleymaniye, İstanbul-Kırkçeşme) bulunan su yapıları da inşa etmiştir.

Bu yönünü vurgulayan en güzel ifadeyi, Mimar Sinan'ın Süleymaniye camii yakınındaki türbesinin kitabesinde yer alan, Şair Nakkaş Sai Mustafa Çelebinin yazdığı beyitte bulmak mümkündür:

"Emr-i Şah ile kılıp su yollarına ihtimam Hızır olub Ab-ı Hayatı âleme kıldı revân".

Mimar Sinan'ın ömrünün sonlarına doğru Sai Mustafa Çelebi'ye yazdığı, hayatı ve eserleriyle ilgili metinlerden, "Tezkiret-ül Bünyan"da önemli yedi eseri arasında Kırkçeşme suyu ile İskender Çelebi bahçesindeki kuyu ve su dolabını (günümüzde kesin yeri bilinmiyor) sayması da bazı su yapılarına verdiği büyük önemi vurgulamaktadır.

Mimar Sinan'ın inşa ettiği su kemerleri konusunda bu metinlerden "Tezkiret-ül Ebniye"de kendi ağzından beyanı (Meriç 1965) aşağıda verilmiş olup, "Tuhfet-ül Mi'marin"de de benzer biçimde yer almaktadır:

"BABI SAMİN

Bina olunan su yolları kemerlerinin esami ve a'dadın beyan eder
Evvle Bend Kemeridir Su yolu başına karib yerdedir.

Ve Uzun Kemerdir

Ve Muğlava Kemeridir

Ve Gözlüce Kemerdir

Ve Müderris Köyü kurbündeki Kemerdir

Ve Havuz ki sular anda cem' olur

Ve Muğlava ve Uzun Kemer tekrar bina olundu"

2. EDİRNE TAŞLİMÜSELLİM SUYOLLARI

Edirneye su getirmiş eski suyunun en önemlisi, şehrin kuzey-doğusundaki su kaynaklarını derleyen Taşlımüsellim su yollarıdır (Akmandor 1968; Özış ve Arisoy 1986, 1987, 1988)

Şekil 1'deki haritada verilen geçgisinden görüleceği üzere, bu su yolu biri Sinanköy (Pravadi), diğeri Taşlımüsellim

köyü güneyinden başlayan iki kolla suları iletmekte; Küçük Döllük köyünün kuzey-doğusunda birleştikten sonra Taşlıktaki makseme ulaşmaktadır.

Günümüzde de büyük kısmı çalışır durumda olan bu su yolunun 1960'lı yıllarda onarımı dolayısıyla ayrıntıları önemli ölçüde belirlenen (Akmandor 1968) bu geçgisinde Sinanköy kolunun uzunluğu 6 km, Taşlımüsellim kolunun uzunluğu 15 km, birleştikten sonraki kısmının uzunluğu 20 km'dir. Her iki kola yapılan pek çok katma dikkate alındığında, Taşlımüsellim su yollarının toplam uzunluğu 45 km mertebesinde olmakta; üzerinde toplam uzunluğu 3,8 km'yi bulan 5 tünel, uzunlukları 20 m ilâ 105 m arasında değişen 12 su kemeri yer almaktadır; toplam debisi 35 l/s mertebesinde olup, 10 l/s Taşlımüsellim pınarlarından, 7 l/s Sinanköy'den, gerisinin ise bu iki kol üzerindeki katmalardan sağlandığı ifade edilmektedir. (Şekil 2 ve 3).

Taşlımüsellim su yollarının Mimar Sinan tarafından inşa edildiği öteden beri ifade edilmiş olmakla birlikte, kendi beyanı olarak "Tezkiret-ül ebniye" ve benzeri yazmalarda yer almamaktadır (Meriç 1965).

Edirne'nin tarihi suyunun anlatan en eski el yazması metinde (Bâdi 1890), Hicri 936 (Milâdi 1530) yılında inşa edil-

miş olduğu belirtilerek, Peçevi ve Ata tarihlerine atfı yapılmak suretiyle, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Haseki Hürrem Sultan için Mimar Sinan tarafından inşa edildiği ifade edilmektedir. (Akmandor 1968; Onur 1985; Özış ve Arisoy 1986, 1987, 1988).

Mimar Sinan'ın Edirneyle ikinci önemli ilişkisi, Tezkiret-ül ebniyede beyan edilmiş olmakla birlikte, Tunca'nın güney kolu üzerinde 1553-1554 yıllarında inşa ettiği Saray köprüsüdür.

Üçüncü önemli ilişki dönemi ise, 1567'de daha batıda, Tunca'nın ikinci adasının güney kolu üzerinde inşa ettiği Yalnızgöz köprüsü ile başlayan ve muhteşem Selimiye camii inşaatını kapsayan 1567-1574 dönemidir.

Bu durumda:

(a) Taşlımüsellim su yollarının, katmaları dışında, tamamının 1530'larda inşa edildiği;

(b) daha basit bir derleme sistemiyle 115 m rakımdan çevrilip, iletim hattının ortalama %0 1 meyline uygunluk gösteren Sinanköy (Pravadi) kolunun 1530'larda inşa edilip; 150 m rakımdan derlenip, daha dik bir eğimle birleşen, Taşlımüsellim kolunun 1554'lerde veya 1570'lerde eklendiği;

(c) Süleymaniye camii inşaatı döneminde yapılar, benzeri şekilde Tezkiret-

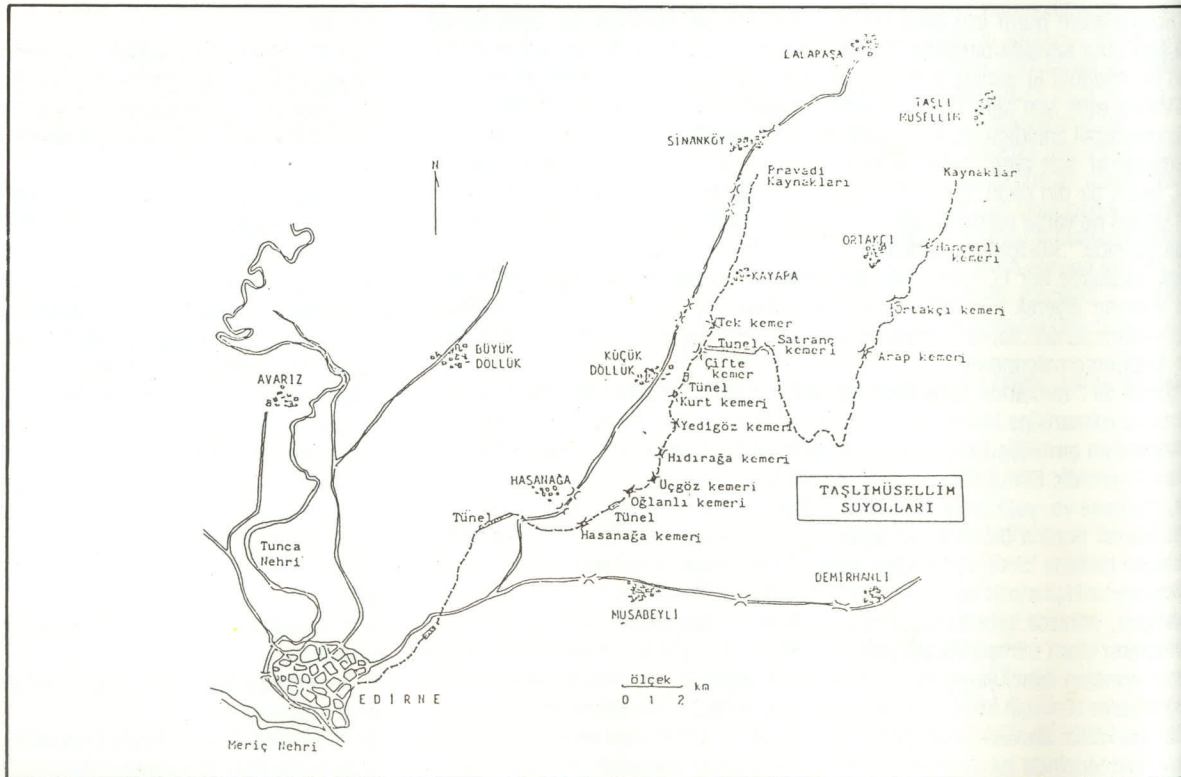
ül ebniye gibi yazmalarda beyan edilmediği;

(d) esas suyunun Selimiye'den önceki dönemde yapılar, bazı katmalarının bu dönemde yapılar olduğu şeklinde, inşa tarih ve sırasını tam açıklığa kavuşturmayan seçenekler söz konusu olabilmektedir.

3. İSTANBUL SÜLEYMANİYE SUYOLLARI

Osmanlı döneminde İstanbul'un Rumeli yakasını besleyen üç büyük sistemin birincisi, 15 ayrı su yolu alt sisteminden oluşan ve şehrin kuzey-batısındaki çeşitli kaynakların sularını getiren Halkalı sistemi olup, Süleymaniye su yolları da bu onbeş alt sistemin en uzun ve debisi en fazla olanıdır (Anhegger 1949; Çeçen 1984, 1986, 1988; Özış ve Arisoy 1987, 1988; Özış 1990). Şekil 4'deki haritada verilen geçgisinden görüleceği üzere, Süleymaniye su yolları iki ayrı yörenin sularını Aypah ve Çınarlı olarak anılan iki kolla iletmekte, Taşlıtarlarda Çiçoş kubbesinde birleştikten sonra bazı ara dağıtımlar a Süleymaniye camiiine ulaşmaktadır.

Bu geçgide, Aypah koluna Ma'zul kemeryakınında katılan Ayşe Sultan suyu olmak üzere, iki kola yapılar pek çok katma da dikkate alındığında, Süleymaniye suyunun toplam uzunluğu 50 km mertebesinde olmakta; Bizans dön-

Şekil 1 : Taşlımüsellim suyunun genel geçgisi (Akmandor 1968; Özış ve Arisoy 1986, 1987, 1988).

minden kalan Mazul ve Bozdoğan kemerlerinden yararlanıldığı gibi, başta Avasköy olmak üzere pek çok yeni kemer de yer almaktadır; Halkalı suları debilerinin 1925 yılı itibarıyla toplam 558 masura, bu on beş su yolu arasında Süleymaniye sularının ise 152 masura (680 l/dk veya 1000 m³/gün) olduğu ifade edilmekte; Süleymaniye caminin yukarıdan akışlı şadırvanında sona ermektedir (Şekil 5 ve 6).

Üzerinden Halkalı sularının birkaçının geçtiği Bozdoğan kemerinin başlangıçta yaklaşık 1 km uzunluğunda iken, eski haritalarda da çizildiği üzere, 625 m'den sonrası bir söylentiye göre deprem, başka bir söylentiye göre ise Mimar Sinan tarafından yıkılarak, Şehzade camii ile Süleymaniye camii arasındaki görünüşü engellemek amacıyla ters sifon haline getirildiği belirtilmektedir.

Kanuni Sultan Süleyman için Mimar Sinan tarafından yapılan Süleymaniye caminin inşaatı 1550'de (H.957) başlayıp, 1557'de (H.964) tamamlandığına göre, Süleymaniye suyollarının inşa tarihinin de engeç 1557 olduğu ifade edilebilir. Tezkiret-ül Ebniye, Tuhfet-ül Mimarın gibi eserlerde "Müderriş köyü kurbündeki kemer" ifadesi ile Alipaşa kemerinin bulunduğu yerde eski haritalarda tek veya üç açıklıklı olarak gösterilen küçük kemerin değil, yeni kemer olarak da anılan ve eski haritalarda çok açıklıklı gösterilen, ancak "Litros köyü kurbünde olan kemer" yazılı bulunan Avasköy kemerinin kastedildiğini kabul etmek yerinde olacaktır.

4. İSTANBUL KIRKÇEŞME SUYOLLARI

Osmanlı döneminde İstanbul'un Rumeli yakasını besleyen üç büyük sistemin ikincisi, şehrin kuzeyindeki su kaynaklarının bir bölümünü derleyen Kırkçeşme suyollarıdır (Nirvan 1946; Özand 1968; Çeçen 1979, 1984, 1986, 1988; Öziş 1983, 1984, 1987, 1990; Öziş ve Arsoy 1987, 1988; Schnitter 1990). Üçüncü büyük sistem ise aynı yöre nin su kaynaklarının daha doğudaki bölümünü derleyen Taksim suları (Yüngül 1957); Çeçen 1979 ve 1984; Öziş 1983, 1984, 1987) olup, XVIII. yüzyıl ortalarına doğru inşa edildiğinden Mimar Sinan ile ilgisi bulunmamaktadır.

Şekil 7'deki haritada verilen geçgisinden görüleceği üzere, Kırkçeşme suyolları Kağıthane deresinin Belgrat ormanlarındaki iki ayrı kolunun sularını derlemekte, Başhavuz'da birleşen kârgir galerilerle Eğrikapı maksemine ulaşmakta ve oradan şehrin çeşitli semtlerine dağılmaktadır.

Günümüzde de İstanbul su ihtiyacının karşılanmasında 10 000 m³/g mertebesinde mütevasi katkıda bulunan ve büyük ilgi çeken (Gülersoy 1978) Kırkçeşme suyollarının toplam uzunluğu 46 km olup, her iki koldaki katmalar da hesaba katıldığında bu sistemin boyu da 55 km mertesine ulaşmakta; üzerinde 26 m yükseklik ve 710 m uzunluğundaki Uzun (Petnahor), 35 m yükseklik ve 342 m uzunluğunda kırık eksenli Eğri

(Kovuk), 35 m yükseklik ve 258 m uzunluğunda Mağlova (Muğlova), 36 m yükseklik ve 165 m uzunluğundaki Güzelce (Gözlüce, Kavuk) kemerleri gibi dört görkemli kemer, iki kolun birleşme noktasında Başhavuz yer almaktadır (Şekil 8 ila 12). Bu kemerlere, Paşa katması üzerinde yer alan, iki katlı, 17 m yükseklik ve 102 m uzunluktaki Paşa kemerini de eklemek uygundur.

Daha sonraki yüzyıllarda, Kağıthane koluna 1620'de Topuz (Kömürçü, Karanlık), 1724'de Büyük, 1818'de Kirazlı; diğer kola ise 1765'de Ayvat bentleri ilave edilerek, suların mevsimlik düzenlenmesi imkânı getirilmiştir.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde, Süleymaniye camii ve suyollarının inşaatı devam ederken; "Tezkiret-ül Ebniye"nin giriş kısmında:

Stanbulda çekilüb suya killet Yine ol semtde sular bulundu Yapub kavsi oluzah gibi kemerler Olub cari ol âbi pür safa da Azaldı Kırkçeşme yaşı gayet Su yolları yapılmak emrolundu Çıkardık suları şehre beraber Yapıldı çeşme üç yüzden ziyade

şeklinde ifade edildiği üzere, İstanbul'un su sıkıntısını gidermek amacıyla Kırkçeşme suyollarının da inşaatına 1554 yılında başlanmış, 1560 yılında tamamlanmış; çok büyük bir taşkın sonucu Mağlova ve Uzunkemerin yıkılıp yeniden yapılmasıyla 1564'de sürekli olarak hizmete girmiştir.

Kırkçeşme suyollarının Jüstinyen döneminde (527-565), dere sularını küçük bağlamalarla derleyip, İstanbul'a iletecek biçimde yapıldığı belirtilmekle birlikte (Dalman 1933), Cebeciköy yakınında. Güzelce kemerin altından geçen derenin membaında bir eski bend yeri ve sağ sahilde su yolu kalıntıları dikkate alındığında, bu geçginin Sinan'inkinden farklı olduğu anlaşılmaktadır. Üç katlı Eğrikemeren en alt kat kemerleri Roma-Bizans yapısı olabileceği izlenimi vermekteyse de, bu yörede Sinan'dan önceki dönemlere ait olabilecek başka izlere rastlanılmamıştır.

5. DİĞER SU YAPILARI

Mimar Sinan'ın en önemli yedi eseri arasında saydığı, İstanbul'da İskender Çelebi bahçesindeki kuyu ve suyu yükseltmeyi sağlayan su dolabının 1563 yılında yapılmış olabileceği tahmin edilmekte, yeri kesin olarak bilinmemektedir. Kuyu yeri ve bahçenin sulama düzeni hakkında "Tezkiret-ül bünyan" da açıkladığı üzere, Kanuni Sultan Süleyman ile olan tartışması da ilgi çekicidir.

İstanbul Halkalı su yolları arasında (Çeçen 1979, 1984; Öziş 1984, 1987) Mihrimah suyu üzerinde önemli kemerler yer almamakla birlikte, Sinan'ın 1562-65 döneminde inşa ettiği Edirnekapıdaki Mihrimah Sultan Camii ve külliyesine hizmet ettiği; eski resimli haritaları yerince incelenmemiş, çok sayıda su terazisinin yer aldığı Üsküdar suyollarının Sinan'ın 1547-48 döneminde inşa etti-

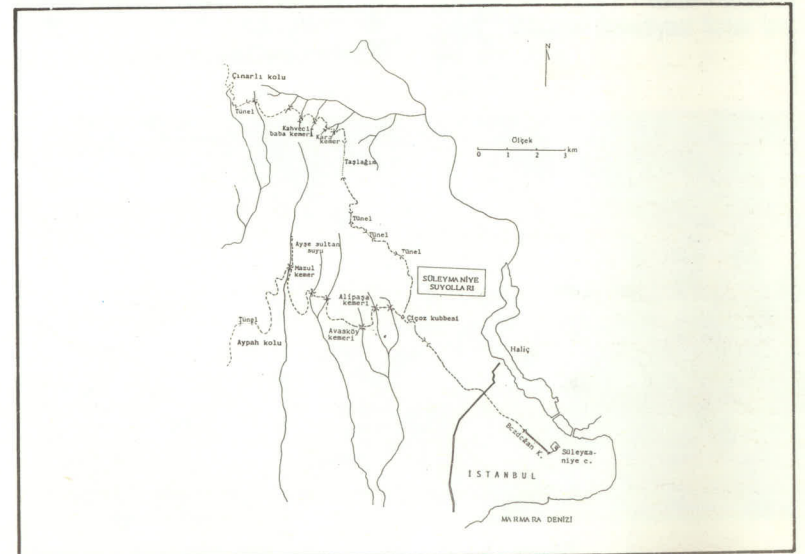
Şekil 2 : Taşlımüsellim su yolu üzerinde Yedigöz kimeri (foto: Y.Arsoy)

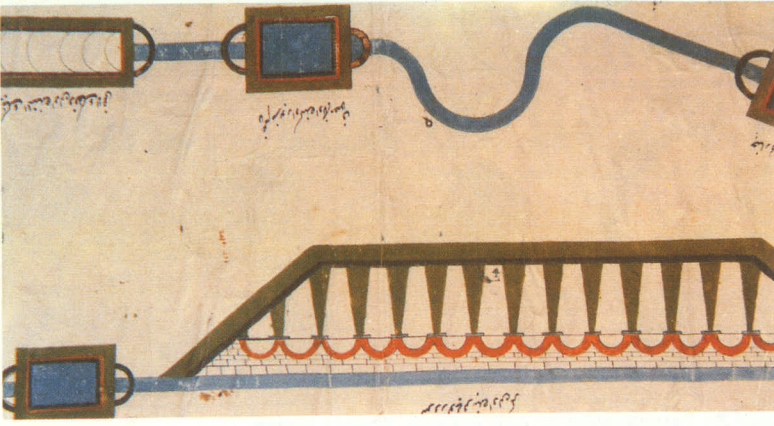
Şekil 3 : Taşlımüsellim su yolu üzerinde Ortakçı kimeri (foto: Ü.Öziş)

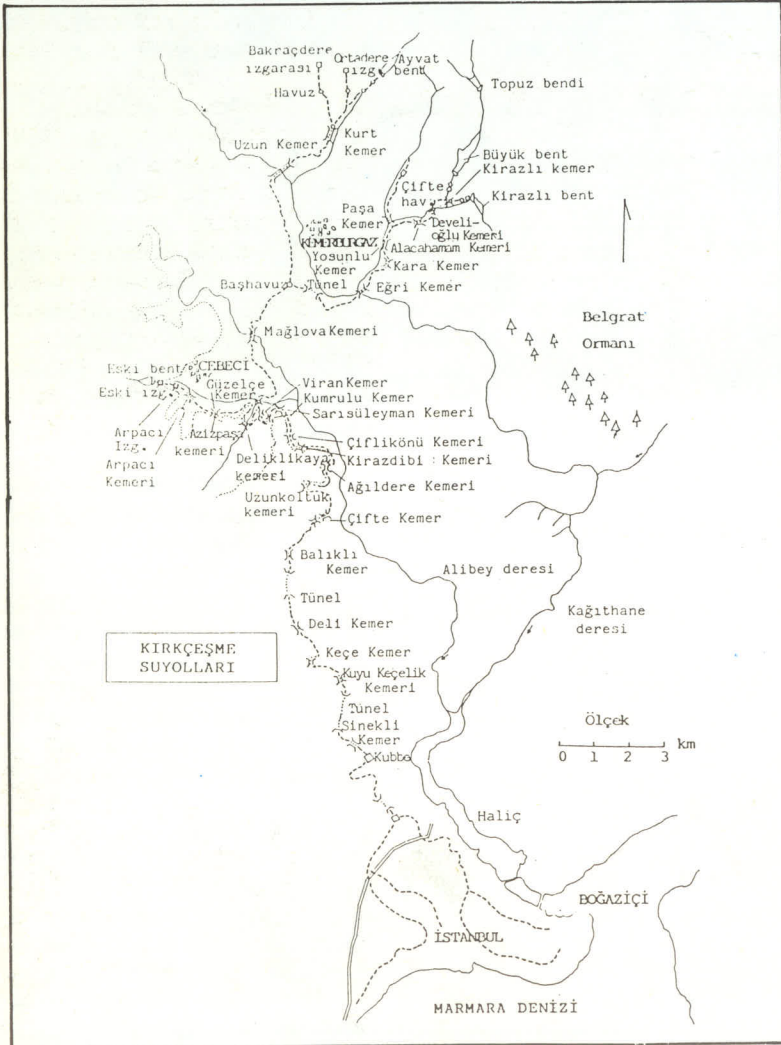
Şekil 5 : Süleymaniye su yolu üzerinde Avasköy kimeri (foto Ü.Öziş)

Şekil 4 : Süleymaniye suyollarının genel geçgisi (Çeçen 1979, 1984, 1986; Öziş ve Arsoy 1986, 1987, 1988; Öziş 1990).

Şekil 8 : Kırkçeşme suyolunun batı kolu üzerinde Uzunkemer (foto: Ü.Öziş).

Şekil 7 : Kırkçeşme suyollarının genel geçişi (Çeçen 1979, 1984, 1986, 1988; Öziş ve Arısoy 1987, 1988; Öziş 1990).

ği Mihrimah Sultan ve/veya 1577-83 döneminde inşa ettiği Toptaş'ındaki Atik Valide (Nurbanu Sultan) Camii ve külliye-yelerine su temin eden sistemlere ait olabileceği; inşa edildiği beldelerde mevcut su sistemlerinin yetersiz kalabileceği İstanbul dışındaki bazı önemli külliyeler de düşünülmüşse; Mimar Sinan'ın üç en önemli su yolundan başka su getirme sistemlerini de gerçekleştirmiş olduğu kabul edilebilir.

Karadeniz'e dökülen Don ile Hazar denizine dökülen Volga nehirlerinin birbirlerine en fazla yaklaştıkları yerde 50 km uzunluğunda ve 1569'da yaklaşık üçte biri kazılmış olan bir kanalla birleştirmeleri hususunda, Mimarbaşı olarak Sinan'ın ne tür bir etki ve katkısı olduğu bilinmemektedir.

1583'de Mimar Sinan ve bazı yardımcıları Sakaryanın 25 km uzunluğunda bir kanalla Sapanca üzerinden Marmara'ya çevrilmesiyle taşkın kontrolü, su kuvveti (değirmenler), akarsu ulaşımı, Sapanca'da tersane inşaatı gibi çeşitli amaçlara yönelik, fakat inşaatı gerçekleştirilememiş çok önemli bir proje üzerinde de ayrıntılı çalışmalar yapmışlardır (Akmandor 1968; Çeçen 1981).

6. SONUÇ

XVI. yüzyılda Mimar Sinan tarafından inşa edilen, herbirinin toplam uzunluğu yaklaşık 50'şer km olan üç büyük su yolu arasında, en uzun kolu 35 km olan Edirne Taşlımüsellim suyolları sâde, fakat akılcı geçişi; en uzun kolu 26 km olan İstanbul Süleymaniye suyolları arızalı araziye geçiş ve daha eski kalıntılardan yararlanmadaki hüneri; en uzun kolu 35 km olan İstanbul Kırkçeşme suyolları ise önemli boyutlara sahip ve ender güzellikteki su kemerlerinin haşmetiyle büyük Türk Mimar Sinan'ın su mühendisliği alanında da dehâsını ortaya koymaktadır.

Bu üç su yolu sisteminin çok ilgi çekici, ortak bir özelliği de, suların başlangıçta hep iki ayrı yöreden derlenmesi suretiyle, su temini açısından güvenilirliğin artırılmasına yönelmiş olunmasıdır.

Evliya Çelebi "Seyahatnâme"sinde, mimarlık sanatıyla ilgili olarak, Sinan'ın Şehzade caminin kalfalık, Süleymaniye caminin ustalık döneminin eserleri olduğunu, Selimiye caminde ise asıl gücü ve yeteneğini gösterdiğini ifade ettiğini nakletmektedir.

Bu benzetme Mimar Sinan'ın su yollarına uygulandığında, Taşlımüsellim/Edirne suyolunun kalfalık, Süleymaniye/İstanbul suyolunun ustalık dönemini simgelediğini, Kırkçeşmeler/İstanbul suyolunda asıl gücünü ve yeteneğini gösterdiğini ifade etmek yerinde olacaktır.

Bu suyollarından 400-450 yıl sonra günümüzde de, Taşlımüsellim'den kısmen, Kırkçeşmeden büyük ölçüde aynen yararlanılabilmesi ise fevkalâde önemli bir husustur.

Mimar Sinan'ın su yolları, aynı çağda Papalar tarafından onarılan bazı es-

ki Roma su yolları, yakın çağda onarılan İspanyadaki bazı barajlar ve sulama sistemleri, ve özellikle, DSI tarafından pek az onarımla günümüzde de hizmet veren Van yöresindeki Urartu dönemi Şamran sulama kanalı gibi, dünyanın halen çalışan en eski sistemleri arasındadır.

Bu su yolları, Şamran kanalının 56 km olan uzunluğu, Roma döneminde Kartaca'ya 96 km'den, Roma şehrine 91 Km'den, Köln'e 88 km'den, yine aynı çağda Efes'e 43 km'den, Bergama'ya 63 km'den, Foça'ya muhtemelen 100 km'den su ileten sistemler dikkate alındığında, dünyanın en uzun su yolları arasında sayılabilir özelliktedir.

710 m boyundaki Uzunkemer, Roma döneminde inşa edilmiş Segovia kemerinin 820 m, Bozdoğan kemerinin 1 km, Aspendos kemerinin 1,4 km, Roma'nın Marcia-Tepula-Julia ve Claudia-Anio Novus suyollarının kilometrelerce uzanan, toplam 10 km'yi aşan kemer dizileri dikkate alındığında, dünyanın en uzun su kemerleri arasındadır.

Azami 35 m yüksekliğindeki Mağlova ve Güzelce kemerleri, Roma döneminde Nimes'e su ileten sistemde yer alan 49 m yüksekliğindeki Pont-du-Gard, Bergama'ya su ileten sistemde çok az kalıntısı bulunan 40 m yüksekliğindeki Karkasos (İlyas çayı) gibi kemerler dikkate alındığında, dünyanın en yüksek kemerleri arasında önemli yere sahiptir.

Bir bölümü yine Türkiye'de bulunan başka su yapılarıyla yapılan yukarıdaki kıyaslamalardan da görüleceği üzere Mimar Sinan'ın Taşlımüsellim, Süleymaniye ve özellikle Kırkçeşme suyolları teknik boyutları açısından, pek az dönem ve ülkeye nasip olmuş büyüklüktedir.

Kendi beyanında "Yusuf bin Abdulah", "Sinan İbni Abdülmennan" ifadelerini de kullanan Mimar Sinan'ın, özellikle "tufuliyet çağından" beri Türk ordusunda ve inşaat hizmetlerinde sekse yıla yakın çalıştığı düşünüldüğünde Başmimar Sinan'ın Türk kültürünün gelişmesine katkıları ve dolayısıyla evrensel insanlık kültürü içindeki payı, pek az kişiye nasip olacak bir büyüklük taşımaktadır.

AKMANDOR, N. (1968): Koca Sinan'ın plancılığı, eserleri ve mühendisliği, Ankara, "Türkiye Mühendislik Haberleri" N. 156, s. 1-6 (Nisan 1968) İstanbul, Sinan Komitesi, "Koca Sinan" (Ed.C. Betaş), s. 49-62.

ANHEGGER, R. (1949): İstanbul su yollarının inşasına ait bir kaynak: Eyyubînin Menâkıb-ı Sultan Süleyman'ı. İstanbul, "Tarih Dergisi", C.I, n.1, s.119-13

ÇEÇEN, K. (1979a): "İstanbul'da Osmanlı devrinde su tesisleri", İstanbul İ.T.Ü. TBTA Su Alma Tesisleri Ünitesi KR 17.

ÇEÇEN, K. (1979b): osmanische Wasserbauten in İstanbul. Braunschweig Technische Universität, Leichtweis

Şekil 9 : Kırkçeşme suyunun doğu kolu üzerinde Eğrikemer'in dirsek kesimi (foto: Ü.Öziş).

Institut für Wasserbau, "Mitteilungen", H. 64.

ÇEÇEN, K. (1981): Osmanlılar devrinde Karadeniz-Sakarya-İzmit bağlantısı İstanbul, İ.T.Ü., I. Uluslararası Türk-İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi", Cilt V, s.225-248.

ÇEÇEN, K. (1984): "İstanbul'da Osmanlı devrindeki su tesisleri". İstanbul, İ.T.Ü. Bilim ve Teknoloji Tarihi Araştırma Merkezi, n.1, 292 s.

ÇEÇEN, K. (1986a): "Süleymaniye su yolları". İstanbul, İ.T.Ü. Bilim ve Teknoloji Tarihi Araştırma Merkezi, n.2, 91 s.

ÇEÇEN, K. (1986b): 16. Yüzyıl'da İstanbul Su Tesisleri. İstanbul, İ.T.Ü. "II. Uluslararası Türk-İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi", Cilt III, s. 105-122.

ÇEÇEN, K. (1988a): Sinan'ın yaptığı su tesisleri. Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Türkiye Vakıflar Bankası, "Mimar-başı Koca Sinan, yaşadığı çağ ve eserleri", C.1, s. 439-461.

ÇEÇEN, K. (1988b): "Mimar Sinan ve Kırkçeşme Tesisleri". İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi (İSKİ), 238 s. + 12 pf.

ÇEÇEN, K. (1988 c): Sinan'ın su yapıları. İstanbul, Büyükşehir Belediyesi "Sinan'ın Osmanlı-Türk Şehircilik Belediyeciliğine Katkısı Uluslararası Yuvarlakmasa Toplantısı", ön baskı, 20 s. (ayrıca yeniden basılacak).

ÇEÇEN, K. (1988d): İstanbul'da Sinan tarafından yapılan su tesisleri. Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, "Uluslararası Mimar Sinan Se-

mpozyumu", Tebliğ Özetleri, s. 19-20 (Nihai metinler renkli fotoğraflarla yayınlanacaktır).

DALMAN, K.O. (1933): "Der Valens-Aquädukt in Konstantinopel", Bamberg, Archäologisches Institut des Deutschen Reiches, Istanbul Forschungen, Bd. III, 87 s.

GÜLERSOY, C. (1978): İstanbul'un eski su sistemi. İstanbul, "Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Bülteni" n.62/341, (Mart-Haziran 1978), s. 12-21. (Süha ARIN tarafından hazırlanan "İstanbul'un çağırıldığı su" belgesel filminin metni).

MERİÇ, R.M. (1965): "Mimar Sinan, Hayatı, Eserleri", Ankara, Türk Tarihi Kurumu Yayını, VI. seri, no.1, 129 s.

NİRVEN, S.N. (1946): "İstanbul suları", İstanbul, Halk Basımevi 252 s.

ONUR, O. (1985): "Edirne Su Kültürü". İstanbul, Acar, 80 s.

ÖZAND, E. (1968): Koca Sinan'ın en büyük mühendislik eserlerinin biri olan İstanbul'un Kırkçeşme tesisleri. Ankara, "Türkiye Mühendislik Haberleri", n. 157 (Nisan 1968) s.8-10 & İstanbul, Sinan Komitesi, "Koca Sinan" (Ed. C. Bektaş) s. 34-48

ÖZİŞ, Ü. (1983): İstanbul'un Tarihi Su Getirme Sistemleri, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, "Çevre'83 II. Ulusal Çevre Mühendisliği Sempozyumu", s. CS-25 ilâ C-32.

ÖZİŞ, Ü. (1984): Historische Staumauern und Fernwasserleitungen von İstanbul, Stuttgart, "Wasserwirtschaft", J

Şekil 10 : Kırkçeşme suyolunda iki kolun birleştiği Başhavuz (foto: Ü.Öziş).

74, H.4, pp. 211-215.

ÖZİŞ, Ü.; (1987a): Mimar Sinan'ın Suyolları. İzmir, "Dokuz Eylül Üniversitesi Çarşamba Konferansları 1986/87, s. 10-25.

ÖZİŞ, Ü. (1987b): Historical Parallels in the Water Supply Development of Roma and İstanbul. Rotterdam, Balkema, "Water Resources Developments in Perspective", (ED.: W.O. Wunderlich, J.E. Prins), (Roma IAHR, International Symposium on Water For the Future), pp. 35-44.

ÖZİŞ, Ü. (1987c): "Su Mühendisliği Tarihi Açısından Anadolu'daki Eski Su Yapıları" (Genişletilmiş 2. Baskı), İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, N. 73, 226 s.

ÖZİŞ, Ü. (1987d): Ancient Water Works in Anatolia, London, "Water Resources Development" V.3, N.1, pp. 55-62.

ÖZİŞ, Ü. (1988): Water supply systems constructed by the great Architect Sinan. İstanbul, Metropolitan Municipality of Greater İstanbul, "International Roundtable on Sinan's Contribution to Ottoman-Turkish Urbanism and Municipal Life", Preprint, 14 p. (will be reprinted).

ÖZİŞ, Ü. (1990): "Sinan's water supply systems for İstanbul. Roma, "Environmental design" v.5, n. 5-6, pp. 206-198.

ÖZİŞ, Ü.; ARISOY, Y. (1986): Edirne Water Conveyance System Constructed by

the Great Mimar Sinan. İstanbul, ITU Research Center of History of Science and Technology, "II. International Congress on the History of Turkish and Islamic Science and Technology", Proceedings, V.II, pp. 135-144.

ÖZİŞ, Ü.; ARISOY, Y. (1987a): Mimar Sinan'ın Su Mühendisliği. Ankara, İnşaat Mühendisleri Odası, "IX. Teknik Kongre Bildiriler Kitabı, C.II: Su Kaynakları Mühendisliği", s. 21-35.

ÖZİŞ, Ü.; ARISOY, Y. (1987b): "Mimar Sinan'ın Suyolları". İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi, n. 0908.87YDK.005.041, 80 s. (tümü renkli fotoğraflarla).

ÖZİŞ, Ü.; ARISOY, Y. (1988a): Mimar Sinan'ın su iletim sistemleri. İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, n. 288-41, "Mimar Sinan dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı" (1987 Mimar Sinan Üniversitesi Sempozyumu Tebliğleri) (ed.: Z. Sönmez), s. 219-231.

ÖZİŞ, Ü.; ARISOY, Y. (1988b): Water conveyance systems of the great architect Sinan. Ankara, Atatürk Supreme Council for Culture, Language and History, "International Symposium on Sinan the Architect", Summary of Papers, p. 38-39 (Final proceedings will be published with colour photographs).

SCHNITTER, N. (1990): Der Architekt Sinan als Wasserbauer. Baden, "Wasser, Energie, Luft-Eau, Energie, Air", v. 82, H.10, s. 300-302.

YÜNGÜL, N. (1957): "Taksim suyu tesisleri". İstanbul Belediyesi Sular İdaresi, n.3, 72 s.

Şekil 11 : Kırkçeşme suyu kolu üzerinde Mağlova kemeri (foto Ü.Öziş).

Şekil 12 : Kırkçeşme suyu kolu üzerinde Güzelce kemeri (foto: Ü.Öziş).

Mimar Sinan'ın Köprüleri

Prof.Dr. Ünal Öziş

1. GİRİŞ

Büyük Türk Mühendisi ve Mimarı Sinan'ın dehasının ve eserlerinin mimarlık ile güzel sanatlar alanlarındaki evrensel önemi gerek ulusal, gerekse uluslararası ortamlarda yıllardır ele alınıp, ortaya konulduğu halde, inşaat mühendisliği alanındaki evrensel önemi üzerinde ancak son yıllarda ciddiyetle durulmaya başlanmıştır.

Sinan'ın hayatı ve eserleri açısından birinci derecede önem taşıyan tarihi belgeler niteliğini taşıyan, ömrünün son yıllarında şair ve nakkaş Sai Mustafa Çelebi'ye yazdığı, benzer pek çok yönlere olduğundan topluca "tezkereler" olarak anılan, "Tezkiretü'l-bünyan", "Tezkiretü'l-ebniye", "Tuhfetü'l-mimarin" (Meriç 1965, Sönmez 1988) gibi eserlerdeki beyanlarında, mühendisliğinin önemi de vurgulanmaktadır.

Tuhfetü'l-mimarin'de yeralan "mi'marı akıl" tanımlamasının hemen ardından kendisinden "mühendis zufunun" olarak sözeden Sinan'ın çalışmaları içinde, inşaat mühendisliği belki mimarlıktan önce yeralmaktadır. Yüksek yapıların taşıyıcı sistemlerinden çok uzun su iletim sistemlerine kadar uzanan bu mühendislik çalışmaları arasında, köprülerin de önemli bir yeri bulunmaktadır (Akmandor 1968).

Sayıları çok fazla olmamakla birlikte, bugün hepsi ayakta duran, ana taşıyıcı unsuru kemerler olan yol köprüleri (Şekil 1 ila 9) önemli yollardan kritik geçişleri sağlayan, bazılarının temellerinin inşaatı önemli özellikler gösteren, bütünüyle inşaat mühendisliğinin yapı, ulaşım ve geoteknik alanlarının tarihi gelişiminde özel bir yeri olan eserlerdir.

Büyükçekmece göl ayağı üzerindeki, dört parçalı Kanuni Sultan Süleyman köprüsü ile Vişegrad yakınında Drina üzerindeki, Ivo Andrić'in Nobel edebiyet ödülü kazanan romanına konu olan Sokullu Mehmet Paşa köprüsü, Sinan'ın Tezkiretü'l-bünyan'da (Sönmez 1988) belirttiği en önemli yedi eserinin ikisidir.

Mimar Sinan'ın ayrıntılı olarak da sözettiği bu eserler, inşa tarihi sırasıyla şunlardır:

- Şehzade camii (1543-48);
- Süleymaniye camii (1550-57);
- Kırkçeşme suyuolları (1554-64);
- İskender Çelebi bahçesinde kuyu ve su dolabı (1563-?)
- (günümüzde kesin yeri bilinmiyor);
- Büyükçekmece köprüsü (1564-67);
- Selimiye camii (1567-74);
- Vişegrad köprüsü (1572-78).

Büyük Türk Mimarı Sinan'ın çalışma

hayatı ve eserleri bakımından köprülerin özel önemi, onun Süleymaniye yakınındaki türbesinin kitabesi için Sai Mustafa Çelebinin yazdığı ifadede de vurgulanmaktadır (Altınay 1977; Saatçı 1988):

"Çekmece cisrine bir tak-ı mualla çekti kim
Aynıdır ayine-i devranda şekli-i keheşan".

2. TEZKERELERE GÖRE MİMAR SİNAN'IN İNŞA ETTİĞİ KÖPRÜLER

Mimar Sinan tarafından inşa edildiği, tezkerelerde belirtilen köprülerin toplam sayısı 9 olup, Tuhfetü'l-mimarin'de (Meriç 1965; Sönmez 1988) Sinanlı ve Vişegrad köprüleri, Tezkiretü'l-bünyan ve Tezkiretü'l-ebniye'de Gebze köprüsü yeralmamaktadır.

Tezkiretü'l-ebniye'de, "bab-ı tasi" (dokuzuncu bölüm) olarak yeralan ve "bina olunan cisirlerin esami ve a'dadın beyan eder" başlığı altında, sekiz köprüden aşağıdaki biçimde söz edilmektedir:

"Büyükçekmece bina olunan köprü Silivride bina olunan köprü
Meriç suyu üzerinde Mustafa Paşa köprüsü
Marmarada merhum Mehmet Paşa köprüsü
Halkalıpınarda Odabaşı köprüsü
Harami deresinde Kapuağası köprüsü
Sinanlıda Mehmet Paşa köprüsü
Bosnada Vişegrad nam kasabada merhum
Veziriazam Mehmed Paşa köprüsü".

Tuhfetü'l-mimarin'de, "nev-i samin" (sekizinci tür) olarak yeralan listenin sonunda:

"Ve Geğbüze yolunda Sultan Süleyman köprüleridir"
ifadesi yeralmaktadır.

Sinan'ın köprüleri, bazı eski tarih kitaplarının ötesinde, bütün hayatı ve eserlerini konu alan çalışmalarda kısmen ele alındığı, Kuran (1986) tarafından katalog çerçevesinde de sınıflandırıldığı gibi, taşköprüleri konu alan bazı kitaplarda (İşmen 1972; Çulpan 1975; Tunç 1978) ve makalelerde (Serezli 1937; Kientz 1963; Göçmen 1970) geniş yer verilmiş; bazı makale ve tebliğlerde köprülerinin tümü (Çeçen 1988 a,b) veya bir bölümü (Tuğrul 1944; Eyice 1964; İlater 1966, 1967, 1970, 1971; Aksoy 1986; Demir 1988; Lala-Comneno 1988; Mamedov 1988; Pavlovic 1988; Radic 1988) ele alınmış; üç köprüsünün 1930'lu yıllarda başlayan çalışmalara dayanan rölevesi yayınlanmış (Ülgen, Yenişehirlioğlu, Madran 1989); 1950'lerin başın-

Şekil 1- Büyükçekmece gölü üzerindeki Kanuni Sultan Süleyman köprüsü (foto: Ünal Öziş)

Şekil 2- Vişegrad yakınında, Drina üzerindeki Sokollu Mehmet Paşa köprüsü (foto: Meriç SOMER)

Şekil 3- İstanbul yakınında, Haramidere üzerindeki Kapuağası köprüsü (foto: Ünal Öziş)

da bütünüyle bir eserin (Bozkurt 1952) konusu olmuştur.

Söz konusu dokuz köprü, bazılarının bilinen, bazılarının tahmin edilen inşa tarihlerine göre, Tablo 1'de sıralanmış; ayrıca gerek üç tezkerede, gerekse konuyu en ayrıntılı ele alan Bozkurt (1952), Çulpan (1975), Çeçen (1988b)'deki sıra numaraları ile Kuran (1986) kataloğundaki numaraları da verilmiştir.

İnşaatin bitim tarihi kesin bilinmeyen Gebze, Haramidere, Sinanlı köprüleri için, gerek Mimar Sinan'ın diğer çalışmalarının, gerekse Sefer-i hümayunların tarihleri dikkate alınarak bir tahminde bulunulmağa çalışılmış; tarihi belgelere göre 1568(H.975)'de başladığı bilinen Silivri köprüsünde başlangıç tarihi belirtilmekle yetinilmiş, aksine bir isim geçmediği ve padişah fermanıyla yapıldığı için dönemin sultanı II. Selim tarafından yaptırıldığı kabul edilmiştir.

Gebze'deki Kanuni S. Süleyman köprüsünün, 1553'deki İran-Nahçıvan (belki de 1548/49'daki İran-Tebriz) seferinden önce, ordunun geçeceği yolların düzene sokulması amacıyla yapıldığı tahmin edilmiştir.

Haramidere'deki Kapıağası köprüsünün, esas itibarı ile 1560'da biten Kırkçeşme suyollarından sonra, 1563'de başlayan Büyük Çekmece köprüsü inşaatından ise önce tamamlanmış olabileceği düşünülmüştür.

Sinanlı'daki Sokollu Mehmed Paşa köprüsünün, Kanuni S. Süleyman'ın 1566'daki son Zigetvar seferi ile ilişkili olmayıp, Selimiye Camiinin inşaatı sırasında, Vişegrad köprüsünün inşaatının başlamasından önce yapıldığı tahmin edilmiştir.

3. DİĞER BELGE VE YORUMLARA GÖRE MİMAR SINAN'IN İNŞA ETMİŞ OLABİLECEĞİ KÖPRÜLER

Tezkerelerin dışındaki yazılı belgeler, inşa yer ve tarihleri çerçevesindeki bazı yorumlara göre, tezkerelerin hiçbirinde adı geçmemekle birlikte, Mimar Sinan'ın inşa etmiş olabileceği köprüler Tablo 2'de sıralanmıştır.

Bolvadin'deki Kırkgöz köprüsünün 42 gözünün Roma döneminden kalma olup, Mimar Sinan'ın bunları onardığı ve 22 yeni göz eklediği Afyon müzesindeki kitabesine atfen (Çulpan 1975) belirtilmektedir. Gerek bu köprünün, gerekse Porsuk barajı suları altında kalmış olan Kalburcu köprüsünün, Kanuni S. Süleyman'ın 1553'deki İran - Nahçıvan seferinden önce Mimar Sinan tarafından inşa edildiğine inanılmaktadır.

Muhtelif eski tarihlerle bazı belgeler ve sözlü aktarımlara dayanılarak, Edirne'de Tunca'yı ikiye ayıran eski Sarayın bulunduğu adanın iki ucunda, güney kolu üzerindeki Saray ve Yalnızgöz köprülerinin Mimar Sinan'ın eseri olduğu kabul edilegelmiştir (Çulpan 1975; Çeçen 1988).

Yugoslavya'da Neretva ırmağının yukarı havzasında, Saraybosna ile Mostar

TABLO 1- Tezkerelere göre Mimar Sinan'ın inşa ettiği köprüler

No	Yer	Akarsu	Yaptıran	İnşaat bitimi	Sıra Numarası						
					TB	TE	TM	OB	ÇÇ	KÇ	AK
1	Svilengrad	Meriç	Çoban Mustafa Paşa	1528/9 (H.935)	3	3	3	-	93	1	1
2	Halkalı	Sazlı	Odabaşı Mustafa Ağa	1529/30 (H.936)	5	5	5	-	83	2	3
3	Gebze	Dil	Kanuni S.Süleyman	1550 (H.960)	-	-	7	7	79	3	9
4	Haramidere	Harami	Kapuağası (?)	1563?	6	6	6	1	88	9	2
5	Çorlu	Çorlu	Sokollu Mehmet Paşa	1564/65 (H.972)	4	4	4	4?	85?	4?	5
6	B.Çekmece	Göl ayağı	Kanuni S.Süleyman	1567/8 (H.975)	1	1	1	5	87	5	7
7	Silivri	Silivri	Sultan II. Selim	1568 (H.975)	2	2	2	2	87A	6	8
8	Alpulu	Ergene	Sokollu Mehmet Paşa	1572? (H.979)	7	7	-	6	86	8	4
9	Vişegrad	Drina	Sokollu Mehmet Paşa	1577/8 (H.985)	8	8	-	-	98	7	6

TABLO 2- Tezkereler dışındaki belgelere ve yorumlara göre Mimar Sinan'ın inşa etmiş olabileceği köprüler.

No	Yer	Akarsu	Yaptıran	İnşaatın bitimi	OB	ÇÇ	KÇ
1	Bolvadin (Kırkgöz)	Akarçay	Kanuni S.Süleyman	1550? (H.957)	-	78	12
2	Kalburcu	Porsuk	Ş. Ahmet Kalburcu	1550? (H.957)	-	89	-
3	Edirne (Saray)	Tunca	Kanuni S.Süleyman	1553/4 (H.961)	3	84	10
4	Konjiç	Neretva	Karagöz Mehmet Bey	1557/8 (H.965)	-	96	-
5	Edirne (Yalnızgöz)	Tunca	Sultan II.Selim	1567 (H.974)	-	66	11
6	Lüleburgaz	Lüleburgaz	Sokollu Mehmet Paşa	1570? (H.977)	4	85	4
7	Trebinje (Arslanagiç)	Trebişniça	Arslanağa?	1573/4 (H.981)	-	99	-
8	Payas	Yakacık	Sokollu Mehmet Paşa	1574/5 (H.982)	-	92	-

arasındaki Konjiç'teki Karagöz Mehmet Bey köprüsünün, Mimar Sinan tarafından 1557/8'de Mostar'da inşa ettiği Karagöz Mehmet Bey camiinden hemen önce yapılmış olabileceği düşünülmüştür. Mostar'daki 29 m açıklıklı tek gözlü köprünün ise (Çulpan 1975, n.97) 1557'de başlayıp 1566/67(H.974)'de bitmek üzere, Sinan'ın yardımcılarında Mimar Hayreddin tarafından yapılmış olduğu, padişahın (II.Selim) Mimarbaşı Sinan'a 9 Şevval 975 (1567) tarihli hükmünden anlaşılmaktadır (Altınay 1977; Sönmez 1988). Aynı yıllarda, Sinan'ın önce Kırkçeşme suyolları, sonra da Büyük Çekmece köprüsü ile öncelikle meşgul olduğu gözönünde tutulmalıdır.

Bazı yayınlarda, Marmaracık köyü yolunda ve Çorlu deresi üzerindeki, Çorlu Sokollu Mehmet Paşa köprüsü yerine, Lüleburgaz deresi üzerindeki köprü yerilmiş (Bozkurt 1952, Çulpan 1975, Çeçen 1988); bazı yayınlarda Mustafa Paşa köprüsü (Çulpan 1975, n.108) olarak anılan, Sinan'ın Çorlu köprüsü önemli onarım görmüş, bazı kesimleri dolmuş, aslı muhtemelen simetrik 6 gözlü iken günümüzde asimetrik 5 gözlü kalmıştır (Kuran 1988).

Yugoslavya'da Trebişniça ırmağı üzerinde kurulu iken, Grançarevo barajının suları altında kalmaması için 1970/72'de sökülüp, 4 km kadar mansapta, Trebinje civarında yeniden aynen inşa edilmiş olan Arslanağa köprüsünün de, Sokollu Mehmed Paşa Vakfiyesine dahil olduğu (Çulpan 1975), Vişegrad Köprüsü

öncesi Mimar Sinan eseri olabileceği, son yıllarda bazı yabancı araştırmacılar tarafından ifade edilmektedir (Radiç 1988; Palvoviç 1988; Lala - Comneno 1988).

Bu köprülerin dışında, Yugoslavya'da Sokollu Mehmed Paşa'nın olabileceği düşünülen, Bosna yakınlarında Miljaçka üzerindeki Keçi köprüsü, Titograd (Podgoriça) yakınlarında Moraça üzerindeki Vezirköprü, Banjaluka yakınında Vrbas üzerindeki Sokollu Ferhat Paşa köprülerinin Sinan'la ilgileri şüphelidir.

Ayrıca Mimar Sinan'ın Aras üzerindeki tarihi Çobandede köprüsünü onardığı, Kars çayı üzerindeki III.Murad köprüsünü inşa ettiği rivayet edilmektedir.

4. SINAN KÖPRÜLERİNİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

Mimar Sinan'a atfedilen köprüler yapısal açıdan incelendiğinde hepsinin kemerli kargir köprü niteliğinde olduğu görülür.

Sinan'ın Mimarbaşıliğe getirilmeden önce 1526'da Mohaç seferi sırasında Osijek yakınlarında yaptığı köprüden (Radiç 1988), 1538'de Karaboğdan seferi sırasında Prut nehrinin aşılması için çok kısa sürede yaptığı (F.Özer 1986) köprüye kadar, geçici nitelikteki köprülerinin yapısal özellikleri hakkında ayrıntılı bir belge veya bilgi bulunmamaktadır.

Açıklıkları aşmada "kemer" in esas taşıma sistemini oluşturduğu Sinan köprülerini yapı biçimi açısından üç gruba ayırmak mümkündür:

(a) sürekli kemerli (dizideki kemer

açıklıkları ve yükseklikleri birbirlerine eşit veya yakın değerlerde olan) düz köprüler;

(b) tek sayıda gözlü, yükselen ve alçalan (ortada en büyük kemer gözünün yer aldığı) köprüler;

(c) çift sayıda gözlü, yükselen ve alçalan (ortada en yüksek orta ayağın yer aldığı) köprüler.

Buna göre, Tablo 1 ve 2'deki köprülerin sınıflandırması, azami kemer açıklığı, kemer sayısı, toplam köprü uzunluğu gibi özellikleri ile birlikte Tablo 3'de verilmiştir.

Her üç grupta yer alan köprülerin toplam kemer sayıları ve inşa tarihleri de dikkate alındığında, cami, medrese ve diğer yapılarında olduğu gibi, köprü inşaatında da Mimar Sinan'ın çok çeşitli biçimleri, tarihi eğilim çizgisi göstermesinin uyguladığı, bu alanda da "plülarist" (çoğulcu) (B.Özer 1988) sayılabileceği görülmektedir.

Sonradan yapılan bir değirmenin Meriç üzerindeki Mustafa Paşa köprüsüne zarar vermemesi için yıkılmasıyla ilgili, 9 Rebiülahir 981(1573) tarihli bir hüküm (Altınay 1977; Sönmez 1988) ilgi çekici bir belgedir.

Drina üzerindeki Sokollu Mehmet Paşa köprüsü, her iki dünya savaşında da önemli hasar görmüş, aslına uygun biçimde onarılmış, karşılıklı iki ayrı sahanlıktaki kitabeleri ise, son onarımda yeniden yazılarak alta tek yere yerleştirilmiştir (Çulpan 1975; Çeçen 1988).

Büyükçekmece'deki Kanuni Sultan Süleyman köprüsünün IV. bölümdeki sa-

hanlıkta bulunan kitabesinde:

“Amel-i Yusuf bin Abdullah”

ifadesi de yer almakta, tezkerelerden di-
ğer adının da Yusuf olduğu bilinen Si-
nan'ın eseri olduğu bir tek bu yapının
kitabesinde belirtilmiş bulunmaktadır
(Çulpan 1975; Çeçen 1988).

Büyükçekmece köprüsünün dört bölü-
mü arasında kalan yapay adacıklar, gü-
nümüzdeki palplanş sistemine benzeyen
bir ahşap batardo düzeniyle gerçekle-
ştirilmiş olup (Aksoy 1986), Tezkiretü'l-
bünyan'da (Çulpan 1975; Sönmez 1988;
Çeçen 1988) :

“her ayağına bir kalyon misal sanduka
çatulup ab-ı
deryayı dolandılar ve büyük tulumlar ile
Süleyman

devleri çeküp boşaltılar ve ziba muh-
kem sütunlardan iki üç adet adem bo-
yu kazıklar şahmerdi ile aralarına kur-
şun akutulup yekpare şeklen bağladı”
biçiminde Sinan'ın ağzından ifade edil-
miş, devamındaki :

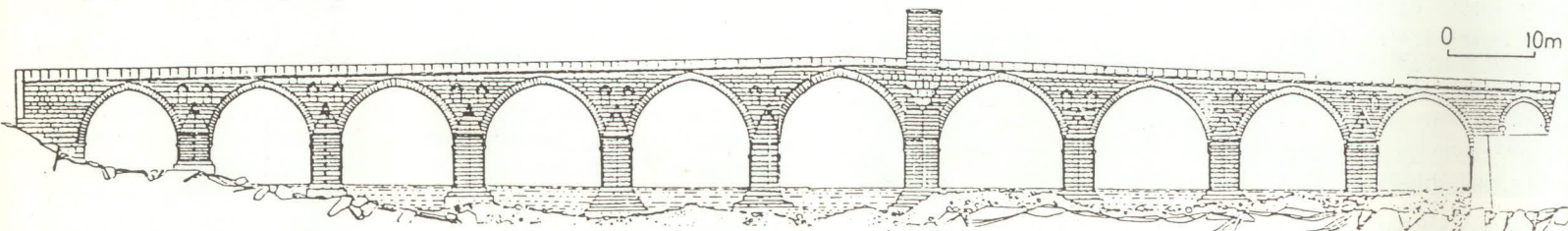
“Buyurdu bendesine Hazret-i Şah
Yapam deryaya bir köprü ola rah
Çekip kavs-i kuzah gibi kemerler
Ki yeksan ola halka bahr ile ber”
ifadesiyle, kargir köprülerin ana taşıy-
cı unsuru olan kemerlerin önemi en öz-
zel biçimde dile getirilmiştir.

5. SONUÇ

Bir yüzyıla yakın ömrünün çeyrek yüz-
yılına Türk ordusunun mensubu olarak
seferlerde, yarım yüzyılına üç padişah
döneminde başmimar olarak geçirmiş
olan, büyük Türk mühendis ve mimarı
Sinan'ın, estetik biçim ve inşa tekniği
yönünden, batıdan özellikle Roma, do-
ğudan özellikle İlhani ve Selçuklu gele-
neklerinin Anadolu'da birleşmesi ile
meydana gelen köprüleri bugün evren-
sel birer kültür anıtı niteliğini taşımak-
tadır.

Yapısal biçimleri incelendiğinde, sü-
rekli benzer kemerli köprülerin daha zi-
yade Roma köprüleri çizgisine, tek sa-
yıda kemerli yükselen ve alçalan köp-
rülerin daha ziyade İlhani - Selçuklu
köprüleri çizgisine yakınsadığı, çift sa-
yıda kemerli yükselen ve alçalan köp-
rülerin ise her iki grubun kesişme alanı
niteliğini taşıdığı; camiiilerindeki gibi
(B.Özer 1988), köprülerinde de Sinan'-
ın “çoğulcu” olduğu ifade edilebilir.

Şekil 7 - Drina üzerindeki Sokollu
Mehmet Paşa köprüsünün cepheden
görünüşü (Demir 1988; Radıç 1988)

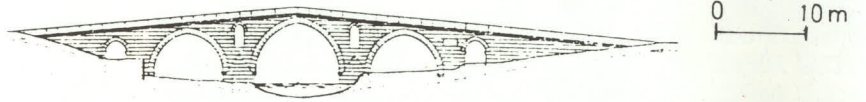

TABLO 3- Mimar Sinan köprülerinin yapısal biçimleri

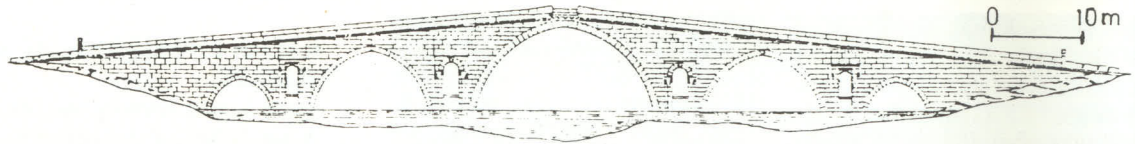
No	Köprü türü ve adı	Azami Kemer açıklığı (m)	Kemer sayısı	Toplam uzunluk (m)
A. Sürekli kemerli köprüler				
1/1	Ç. Mustafa Paşa/Meriç		20	295
1/2	Odabaşı/Halkalıpınar		8	39?
2/1	Bolvadin/Akarçay		22	175
2/2	Kalburcu/Porsuk		16	264
1/7	S. II. Selim/Silivri	7.8	32	333
1/9	Sokollu Mehmed Paşa/Drina	14.8	11	179
B. Tek sayıda kemerli köprüler				
1/3	Kanuni S. Süleyman/Dil deresi	9.7	3	65
1/4	Kapıağası/Haramidere	8.8	5	75
1/6	Kanuni S. Süleyman/Büyük Çekmece I	7.	7	157
1/6	Kanuni S. Süleyman/Büyük Çekmece II	9.	7	135
1/6	Kanuni S. Süleyman/Büyük Çekmece III	7.	5	101
1/6	Kanuni S. Süleyman/Büyük Çekmece IV	12.	9	184
2/5	Yalnızgöz/Tunca	6.6	1	
1/8	Sokollu Mehmed Paşa/Ergene	20.	5	124
C. Çift sayıda kemerli köprüler				
2/3	Saray/Tunca	10.	4	60
2/4	Karagöz Mehmed Bey/Neretva	13.5	6	60
1/5	Sokollu Mehmed Paşa/Çorlu		6	64
2/6	Sokollu Mehmed Paşa/Lüleburgaz	8.8	4	93
2/7	Arslanağa/Trebişniça	18.	4	92
2/8	Sokollu Mehmed Paşa/Payas		4	40?

Şekil 4 - Gebze yakınında, Dil deresi üzerinde Kanuni Sultan Süleyman köprüsünün cepheden görünüşü (rölöve: Bozkurt 1952; ayrıca Tunç 1978, Çeçen 1988b)

Şekil 5 - Kapıağası köprüsünün cepheden görünüşü (rölöve: Ülgen, Yenişehirlioğlu, Madran 1989; ayrıca: Bozkurt 1952, Çulpan 1975,

Şekil 6 - Alpullu yakınında Sinanlı'da Ergene üzerindeki Sokollu Mehmet Paşa köprüsünün cepheden görünüşü (rölöve: Ülgen, Yenişehirlioğlu, Madran 1989; ayrıca: Bozkurt 1952, Çulpan 1975, Çeçen 1988b)

Şekil 8 - Büyükçekmece Kanuni Sultan Süleyman köprüsünün tamamının cepheden görünüşü (yedi açıklıklı I. bölüm İstanbul tarafı, dokuz açıklıklı IV. bölüm Silivri tarafı) (rölöve: Ülgen, Yenişehrioğlu, Madran 1989; ayrıca: Bozkurt 1952, Çulpan 1975,

0 10m

KAYNAKLAR

AKMANDOR, N. (1968) : Koca Sinan'ın plancılığı, eserleri ve mühendisliği. Ankara, "Türkiye Mühendislik Haberleri", n.154, s.1-6 İstanbul, Sinan Komitesi, "Koca Sinan", (ed.: C.Bektaş), s.49-62.

AKSOY, I.H. (1986) : Büyükçekmece köprüsü temel inşaatı. İstanbul, İ.T.Ü., "II. Türk-İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi, Bildiriler", C.II, s.145-153.

ALTINAY, A. Refik (Haz. Z.SÖNMEZ : 1977) : "Türk Mimarıları" (Hazine-i evrak vesikalarınca göre). İstanbul, Sander, 159 s.

BOZKURT, O. (1952) : "Koca Sinan'ın Köprüleri". İstanbul, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Doçentlik Tezi.

ÇEÇEN, K. (1988a) : Sinan'ın köprü ve su kemerleri. Ankara, T. İş Bankası Kültür Yayınları, "Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı" (1987 Mimar Sinan Üniversitesi Sempozyumu Tebliğleri), n.288/41, s.79-92

ÇEÇEN, K. (1988b) : Sinan'ın yaptığı köprüler. Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü & Türkiye Vakıflar Bankası, "Mimarbaşı Koca Sinan, yaşadığı çağ ve eserleri", c.I, s.429-438.

ÇELİÇ, C.; MUJEZİNOVIÇ, M. (1969) : "Stari mostovi u Bosni i Hercegovini (Bosna ve Hersek'teki taş köprüler). Sarajevo.

ÇULPAN, C. (1975) : "Türk taş köprüleri". Ankara, Türk Tarih Kurumu, n.VI-16, 422 s.

DEMİR, A. (1988) : Bosna'da Sokollu Mehmet Paşa Köprüsü. Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, "Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı", (1987 Mimar Sinan Üniversitesi Sempozyumu Tebliğleri), n.288/41, s.93-101.

EYİCE, S. (1964) : Svilengrad'da Mustafa Paşa Köprüsü. Ankara, "Belleten", c.28, n.112, s.729-756.

GÖÇMEN, M. (1970) : Tarih boyunca Türklerde köprücülük, nehirlerden geçiş ve tekamülü. Ankara, "Kara Kuvvetleri Dergisi", n.34, s.59-65.

İLTER, İ. (1966-1971) : Köprüleriyle Mimar Sinan. Ankara, "Karayolları Bülteni", n.187(1966), s.24-27;

n.188(1966), s.17-21; n.190(1966), s.32-33; n.210(1967), s.21-24,39; n.19/241(1970), s.16-19; n.20/253-254(1971), s.29-33.

İLTER, İ. (1971) : Köprüleriyle Mimar Sinan. Ankara, "Mesleki ve Teknik Öğretim", n.18/216, s.27-29.

İŞMEN, İ. (1972) : "İnsanlar ve Köprüler", İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, n.115, 506 s.

KIENTZ, F.K. (1963) : Türkische Brücken. İstanbul, "Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Bülteni", n.258, s.28-32.

KURAN, A. (1986) : "Mimar Sinan". İstanbul, Hürriyet Vakfı, 419 s.

LALA-COMNENO, M.A. (1988) : L'architecture de Sinan dans la littérature Serbo-croate. Ankara, Türk Tarih Kurumu, "International Symposium on Sinan the Architect, Summaries of Papers", s.28-29.

MAMEDOV, F.G. (1988) : Architectural interconnections in medieval bridges of

Azerbaijan and Turkey; creative, activity of Sinan. Ankara, Türk Tarih Kurumu, "International Symposium on Sinan the Architect, Summaries of Papers", s.32-33.

ÖZER, B. (1988) : Mimar Sinan'ın çoğulculuğu. İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, "Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı" (1987 Mimar Sinan Üniversitesi Sempozyumu Tebliğleri), n.288/41, s.199-208.

ÖZER, F. (1986) : Mimar Sinan'ın hayatı. İstanbul, İ.T.Ü. "II.Uluslararası Türk-İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi, Bildiriler", c.III, s.75-82.

PAVLOVIÇ, D.S. (1988) : Le Mimar Sinan dans la mimoire des Yougoslaves. Ankara, Türk Tarih Kurumu, "International Symposium on Sinan the Architect, Summaries of Papers", s.39-40

RADIC, J. (1988) : Importance of Mimar Sinan in the bridge construction development of the territory of Yugos-

lavia. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, "International Roundtable on Sinan's Contribution to Ottoman-Turkish Urbanism and Municipal Life", Preprints, 10 p.

SAATÇI, S. (1988) : "Mimar Sinan'ın yapılarındaki kitabeler". İstanbul, Büyükşehir Belediyesi, 165 s.

SEREZLİ, E. (1937) : Edirnenin büyük antikite köprüleri. Edirne, "Trakya", n.8, s.20-21

SÖNMEZ, Z. (1988) : "Mimar Sinan ile ilgili tarihi yazmalar - belgeler". İstanbul, Mimar Sinan Üniversitesi, 143 s.

TUĞRUL, N. (1944) : Büyük Çekmece Köprüsü. İstanbul, "Arkitekt", n.14/149-150, s.113-114.

TUNÇ, G. (1978) : "Taş köprülerimiz". Ankara, Karayolları, n.237, 222 s.

ÜLGEN, A.S. (yay.haz.: YENİŞEHİRİOĞLU, F.; MADRAN, E.) (1989) : Mimar Sinan Yapıları - Katalog + Çizimler (C.I:Külliyeler, C.II:Tek Yapılar). Ankara, Türk Tarih Kurumu, n.VI-32.

0 10m

0 10m

0 10m

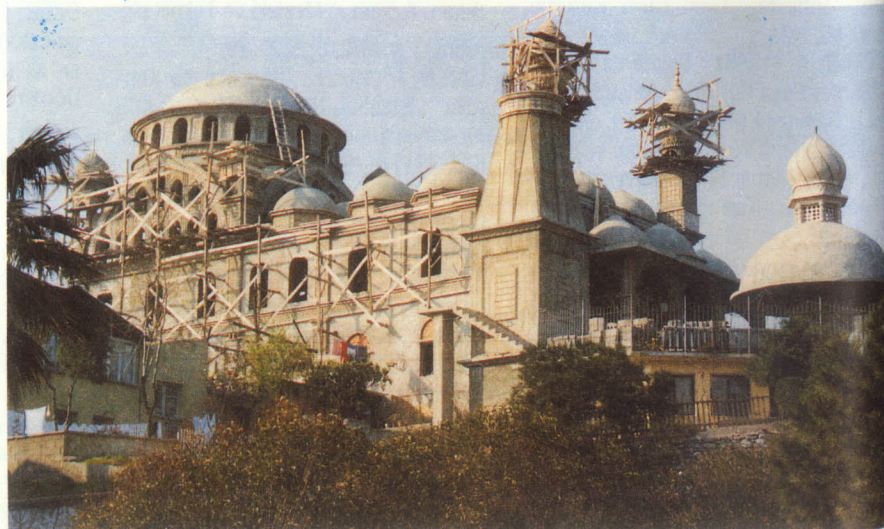
Şekil 9 - Büyükçekmece köprüsünün dört bölümünün cepheden daha ayrıntılı ve eş ölçekli olarak görünüşü (rölöve: Ülgen, Yenişehrioğlu, Madran 1989; ayrıca Bozkurt 1952, Çulpan 1975, Çeçen 1988b)

Mimar Sinan sayısında mimarsız bir camii

KİMLİK

FATİH CAMİİ

YERİ : İZMİR-VARYANT
MİMARİ PROJE : YOK
RUHSAT : YOK
FENNİ MESUL : YOK

Metropolleşmeye doğru İzmir

Prof. Dr. Çınar ATAY

İ.Ö. 3000 yıllarına kadar gidecek olursak körfez kenarlarında pek çok yerde küçük yerleşmeler görebilecektik. Tabiiyle bahsi geçen yerleşmelerin günümüzde artık kıyı ile ilişkisi bulunmamaktadır. Pek çoğu toprağa karışmış, üzerlerinde çok katlı yapıların veya motorlu araçların gürültü ile geçtiği alanların altında, belki bir gün hissedilmeyi ümit ederek yaşıyorlardır. Ancak, sanırım ki, bu ümit, gerçekleşme açısından çok umut verici bir durumda değildir.

Bahsi geçen yıllardan günümüze doğru gelirken, yörenin, bölgenin ve de yerleşmenin pek çok değişik kültürün etkisinde kaldığı, zaman zaman etkili bir duruma da geldiği bilinmektedir. Osmanlılar yörede egemen oldukları zaman buldukları miras Lelejlardan kalan, sonraları onarılmış bir kale ve onunla pek ilişkisi olmayan bir kıyı kalesi idi. Deniz kıyısındaki bu ikinci kalede Cenevizliler bulunmakta idi. Roma döneminden kalan bazı anıtsal yapıları gözardı edecek olursak, bu kale ile Çeşme, Yeni ve Eski Foça'da bulunan kaleler arasında pek fark bulunmamaktadır. Gerçekten bu dönemlerde, şehirde bulunan Agora, Stad ve Tiyatro vb. binalar önemlerini yitirmiş, şehir surları tahrip olmuş durumdadır. Hatta o denli tahribatlar olmuştur ki XIII. yüzyıl sonlarından itibaren bu anıtsal yapıların taşları liman kalesinin ve çevresinin onarımına, hıristiyanlığın gelişmesi ile çeşitli kiliselerin yapımına katılmaya başlamıştır.

Gelişen Avrupa ticareti içinde Akdeniz bu dönemlerde giderek önemini yitiriyordu. Bir iç deniz olan Akdeniz'deki Venedik, Ceneviz gibi kolonici diğer şehir devletleri, Atlas Okyanusu'nu aşan ticari gelişmeler karşısında zayıflıyor ve rekabet edemiyordu. İzmir bu düzene uyarak Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetinde pek çok diğer şehir gibi merkezîyetçi idareye tabi olmuştu. İstanbul ise sistem içinde kayıtsız yönetici idi. İzmir bu kapalı düzende var olmak için belirli ölçülerle yerini almıştı.

Anadolu kıyılarındaki yerleşmeler arasında hiç bir limanın hakimiyeti bulunmamakta idi. Yüzlerce adadan oluşan Ege Denizi'ni ise kontrol etmek oldukça güç idi. Adalar kendi yapıları içinde kapalı sisteme coğrafi açıdan da zorunlu olarak uyarak sosyo-ekonomik düzenlerini kurmuşlardı.

XVI. yüzyıl sonlarına gelindiği dönemlerde Osmanlıların hakimiyeti ağırlığını hissettirme yolunda ilerlerken, gerek demografik gerekse coğrafi olarak İzmir'de fiziksel olarak Osmanlı'nın bu ekonomik düzeni içinde yer alıyordu. İzmir gibi genellikle Batı Anadolu limanları, arka-

larında yer alan vadilere bağımlı olarak çalışıyorlardı. Doğal olarak ortaya çıkmış bu limanlara dar bölge malları geliyor ve kısır döngü içinde birikiyordu.

Diğer limanlarda ve İzmir'de Osmanlı hakimiyeti öncesi ticari aktiviteyi sağlayan Venedik, Ceneviz ve diğer şehir devletleri önemini yitirince, sistem kontrolsüz kalmıştı. Ekonomik olarak değer yitiren söz konusu koloni kurucular Osmanlı baskısı ile iyice dağılmıştı. Bu dönemde, ki Kanuni Dönemi olarak anılır, Batı Avrupa ülkelerinin güçlenen ekonomileri sonucu oluşan gruplar, giderek iç bölgeye, Akdeniz'e doğru etkinliklerini sarkıtıyorlardı. Zira Uzak ve Orta Doğu bu ülkelerce bir ölçüde kontrol altına alınmıştı.

Dağınık limanlardan oluşan Batı Anadolu kıyılarına bu kesimlerden mallar geliyordu. Ancak, Avrupa için değer taşıyan bu malların taşınımı oldukça güç idi. Taneli ve lifli bu ürünler, düzensiz sistem içinde değerlerini bulamıyordu. XVII. yüzyılın başlaması ile birlikte, düzen içinde basit ve diğerleri ile emsal durumda olan İzmir limanının hakim duruma geçtiğini görüyoruz. Bu hakimiyeti sadece ekonomik olarak değil, ticari, demografik ve de sosyal açıdan da ağırlıklı olarak hissediyoruz.

XVI. yüzyıl ikinci yarısında nüfusu 2.000 civarlarında olan İzmir'in, aynı yüzyıl sonlarına doğru nüfusunun % 200 arttığını görmek mümkün olmuştur. Bu artış sonucu XVII. yüzyıl ortalarında yerleşmenin nüfusu 40.000 civarlarına gelmiştir. Şehirdeki artışlar arasında gelişim en fazla % 230'larla merkez mahallelerinde olurken, % 250 ile Ortodoks mahalleleri de artışlardan en büyük payı almıştır. Çoğalma ve gelişme neye bu denli hızlı olmuştu? Bunun cevabı iki değişik kriter içinde verilebiliyordu;

Bunun birincisi; yukarıda belirtildiği üzere Batı Anadolu kıyılarında görülen ticari etkinliğin el değiştirmesi idi. Atlantik ülkeleri ağırlıklı olarak İstanbul'u etkiliyordu, İstanbul ise kendisine bağlı limanları bu yönde etkiliyordu. Batı Avrupa'nın kapitalinin ortaya koyduğu bu durum sonunda, kapalı sistem içinde bakır kalmış Anadolu yakın bir kaynak idi. Venedik kendi düzeni içinde iç kısımlara yayılmamıştı. 1570 yıllarında İzmir bu şekilde kabuğunu yırtıyor ve dışa açılıyordu. Artık Ege adaları Osmanlı hakimiyetinde idi. Yer değiştirme daha hızlı oluyordu ve engelsizleşmişti. Bu dönemde Çeşme limanı, İzmir'in üstünde bir rol aldı. Ancak, art bölgesinin zayıflığı uzun süre bu hakimiyetini korumasını sağlamadı. Adalardan olan göçler kendi içinde daha korunaklı olan İzmir'e

kayarken, art bölge ile iletişim kolaylığı, genişliği ve verimliliği İzmir'e avantaj sağlıyordu. Gerçekten doğal olarak limanı da korunaklı idi. Bütün bunlara rağmen Osmanlı XVII. yüzyıl başında Çeşme limanından, İzmir'e nazaran iki kat daha fazla vergi toplamıştı. Aynı yüzyıl başında İzmir'de Venedik konsolosluğu yer alırken, daha önceleri bulunmayan İngiliz, Fransız ve Hollanda konsolosluklarının İzmir'de kurulduğunu biliyoruz. Yine aynı dönemlerde Ermeni, Rum ve Musevilerin İzmir'de ağırlıklı olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

Museviler genellikle engizisyonundan kaçan İspanyol kökenliler ile İtalya'dan gelenler idi. Rumlar verimsiz Yunanistan ve özellikle adalardan geliyordu. Ermeniler ise Anadolu'nun iç kesimleri, İran ve Kafkasya'da dağılmış, köksüz olarak dolaşıyordu. İzmir genelde kendiniticari açıdan kanıtlama yolunda gelişirken bu kişiler de düzenden pay kapmak için çekim gücü artan bölgemize yöneliyorlardı. İpek ticareti ile ilgili olmaları, Ortadoğu'nun içlerinden Ermenileri, Batı Anadolu kapısına çekmişti. Avrupa'da görülen bu değişim ve hareketlilik Batı Anadolu'ya bu etkiyi veriyordu. Diğer bir yönden konuya eğilecek olursak, Anadolu veya Yakın Doğu adı ile anılan Levant, yeni katıların keşif edilmesinde kullanılan maceracı kişileri de çekiyordu. Bu nedenle buralara gelen ve Levanten adı ile anılanlar, Musevi, Rum ve Ermeniler gibi, köksüzleşen Avrupalıları oluşturuyordu. Diğer nüfus artışı ile azımsanmayacak bir oranda iç göçlerden oluşuyordu. Bunu kısaca Celali isyanlarına bağlıyoruz. I. Süleyman sonrası bozulan veya dönemde bozulmaya başlayan sosyo-ekonomik yapıya bağlı isyanların pek çok sebebi vardır. Bunlar arasında İzmir veya kıyı yerleşmelerinin sebep olduğu en önemlileri, kapitülasyonların neden olduğu yasadışı yollardan yapılan ihracat, tarımsal üretimdeki düşüş vedüzensizlik idi. Ayrıca İmparatorluğun parasındaki değerli maden oranının düşüşü de bu konuda önemli bir unsurdur. Tabiiyle ağır vergiler ve gelir azalması buna bağlı geliyordu. Azınlık olarak bölgeye ve İzmir'e gelen gruplar bu düzensizliği körükler iken vergilerden ayrıcalıklı idi.

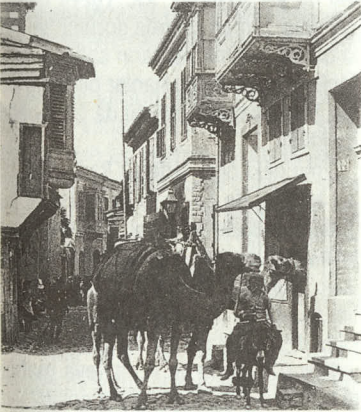
Söz konusu ayaklanmalar kırsal kesimde yaşayanları şehirleşmiş alanlara itiyordu. Zaten tarımsal üretimde bir düşüş vardı. Bu göç, yeni yerleşmeler de kuruyordu (2) ancak, İzmir gibi, ticari açıdan gelişim gösteren bir yerleşmede, ham işgücü ihtiyacı da belirgin olarak gözleniyordu. Ticaret ve ihracat ham, kalifiye olmayan insanlara gereksinme duyuyordu. Kır-kent dengesi bo-

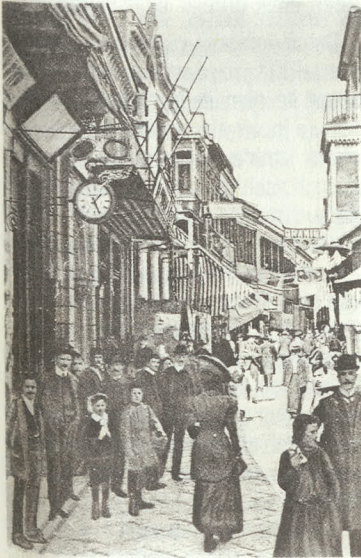
307

224

31

390

zulerken İzmir gelişip büyüyordu. Kendi içinde görülen bu düzen İzmir'in dışı açılmasını çabuklaştırmıştı. Dıştan gelen kapital ve talep, içten sağlanan işgücü ve arz ile besleniyordu. Şurasını tekrar hatırlamakta fayda vardır ki, yabancı tüccarların İzmir'e gelmesinde bazı özel faktörler de rol oynamıştır. Örneğin 1620 yıllarında görülen Osmanlı Safavi anlaşmazlıkları, Halep'e yerleşmiş bulunan ipek ve kumaş ticaretini İzmir'e kaydırmıştı. Yöre tüccarları şehri terk ederek, art bölgesi zengin olan İzmir'e gelmişlerdi. Zira Bursa'da da ipekçilik etkin bir durumda bulunuyordu ve İzmir'e fiziki olarak yakınlığa sahipti.

Diğer taraftan Avusturya ile olan savaşlar Osmanlıların Anadolu'daki kontrolünü zayıflatıyordu. Böylece imparatorluk zorlanır ve zayıflarken, İzmir'de uluslararası ticaret geliyordu. İstanbul'un otoritesi kayboluyor İzmir giderek kendi kendine yeterli oluyordu. Celali İsyanlarının daha iç kesimlerde görülmesi bölgeyi güvenilir yapıyordu. Bu nedenle 1580'lerde yerleşmede % 80 kadar Türk nüfus var iken, 1620'lerde bu oranın % 65-70 civarında bulunduğu, bunun yanında gümrük ve liman vergilerinin yahudilerce kontrol edildiği, kumaş ve ipek ticaretinin ermenilerce denetlendiğini, pek çok lisanın konuşulduğu ve tercümanlığın müsevilerce gerçekleştirildiği kozmopolitan bir şehir olmuştu İzmir.(3)

Şu halde, 1640 yıllarında İzmir ekonomik, etnik ve dini farklılaşmalarla provensal durumdan kozmopolitan konuma geçmişti.

XVII. yüzyılda art bölge Avrupa tarafından istenen tarım ürünlerini üretmeye yöneldi. Şehir bunları dışı pazarlayan erken dönem modern Avrupa şehri olmuştu. Bölgeyi kontrol ediyordu. Kendi içinde bir şehir devleti şeklinde idi. Ancak yine de dışı açılmamış, kabuğunu yırtamamıştı. Bu nedenle XVIII. yüzyılda gelişimin sadece derecesi arttı, tür değişimi olmadı. İzmir artık yaşayan biçimi ile bir koloni limanı idi. Büyüme XIX. yüzyıla dek geometrik olarak arttı.

Şehrin büyümesi sadece demografik ve ekonomik olmuyordu. Etnik farklılaşma kültürel düzeyde de değişik gelişimler ortaya çıkarıyordu. Hepsinden öte fiziki mekanda da büyük bir istila görülmüyordu.

İzmir'de gerçekte pek çok yıl önce başlayan mekanda yer kapma olayı sonucunda dini ve etnik ayırım kendini net olarak göstermişti. Her yeni gelen grup kendi düşünce ve arzusuna uygun bölgelere giriyor, oralarda yer kapıyor ve arkadan gelecek yeni gruplara yer açıyordu. Bunun sonucu olarak müsevî gruplar fiziksel olarak türler ile diğer azınlık grupları arasında yer alıp, her iki taraf açısından uzlaştırıcı bir unsur olmuştu. Dış ülkeler ile ticareti yürüten levantenler kıyıda yer alırken, iç kısımlarda da tarımsal ürünü kontrol eden rum azınlıklar yer alıyordu.

316

Osmanlı şehire gelen etnik gruplara çok hoşgörülü davranıyordu. XVIII. yüzyıl ortalarında şehir nüfusu 100.000 dolaylarına erişmişti. Bunun % 55-60 kadarını türk nüfusu oluşturuyordu. Yıllar geçtikçe şehir nüfusu da artış gösteriyordu ancak, oransal olarak türk nüfusunun artışı, genel şehir nüfusundan az oluyor ve oran % 50'nin altına doğru düşüyordu. XIX. yüzyıl sonunda 200.000 sayısını geçen nüfusta türk oranı çeşitli beyanlara göre % 35'lere kadar inmişti (4). Değişim ve gelişim süreci içinde şehir her tür fonksiyonu içeren kolonial yapısını hızla geliştirip hakim olduğu art bölgesini zenginleştiriyordu. Zaman zaman dünya ekonomisinde görülen bunalımların etkisini hissediyorsa da şehrin ivmesi hiç bir zaman sönmüyordu. Örneğin uzun kervan yollarının Rus etkisi ile bir dönem Kırmın üzerinden geçmesi, Yemen gümüştürünü değer yitirmesi İzmir'in sosyo-kültürel aktivitesini azaltmıyordu.

Bunlar bize bir koloni şehrin açık belirtgenleridir. Diğer taraftan Avrupa'da bulunan malları satan ve merkezleri çeşitli başkentlerde yer alan büyük mağazaların (5) şehirde bulunmasını övünerek söyleyen İzmir'li de kolonial çarkın içinde, baş döndürücü bir hızla memnun yaşıyordu. İzmir artık bir Osmanlı-Türk şehri değildi. Aslında hiç bir zaman da olamamıştı. Kuruluşundan XVI. yüzyıla kadar geçen zamanda hep şahsiyetini aramış, el değiştirmiş ve fiziki olduğu kadar sosyo-ekonomik olarak da kendini bulamamıştı. Dünyadaki yeni şekillenmenin etkilerini ise oldukça heterojen bir şekilde algılamış. XVI. yüzyıla böyle girmişti. Sonuçta her köşesinde rumca, fransızca ve İngilizce reklamlar ile dolu bir Osmanlı şehri görüntüsü ortaya çıkmıştı. Dışa açıklık olarak, iyimser ancak naif bir görüşle, nitelenen bu özellik, art bölge ile ilişkileri sağlamada önemli bir öge oluyordu. Çeşme, Urla, Foça, Aydın, Manisa düzende ilk halkayı oluşturan yerleşmeler idi. Bölgenin tarım ürünlerinin hazır pazarı İzmir, art bölgesine para aktarıyor, daha sonra renkli, dinamik yapısı ile bu geliri kendine çekiyordu.

İzmir son yüzyıla doğru klasik feodal yapı dışına çıkmış ise de belirli yörelerdeki fiziki mekanlarında bu olgu yaşanıyor. Örneğin Kadifekale eteklerinden ticari bölgeye inerken geniş bir alanda ilişkiler feodal bir düzeyde idi. Ekonomik yapı ise gerçekte tarımsal ürünün el değiştirmesi üzerine kurulu idi. Bütün tüketim hızına rağmen, el değiştir-

236

me kavramı hep en üst düzeydeki grupların etkisinde kalmıştı.

İzmir'in art bölgesinin verimi üniform (tek biçimli) değildi. Ayrıca ürünlerin şehre akışı değişik tarifelere sahip idi. Buna zamana bağlı değişik süratleri de ekleyebiliriz. Hatta XIX. yüzyıl ortalarından sonra değişik kapasitelerde de malın girdiği şehir, demiryolu, denizyolu ve tabii karayolları ile bölgesini hızlı ve rahat kontrol eden açık yapıda belirginleşmişti.

Şehrin diğer bir önemli durumu idari ve mülki kontrol gruplarına gelişim sürecinde sahip olmaması idi. Osmanlı şehirlerinin övünç meselesi olan bu konunun karşısında İzmir'de kontrol grupları yer almıştı. Ekonomiyi kontrol eden gruplar sonuçta idari merkezin de İzmir'e gelmesine sebep olmuşlardı.

Osmanlı İmparatorluğunda, üretim yerinden, tüketim fazlasının, merkezlerle aktarılması için ödenen birim mesafe ücreti oldukça yüksek değerlere varıyordu. Bu değer artışı gerçekte şehirlerin etki alanlarını belirliyordu. Yüksek olması sonucunda da İmparatorlukta etki alanı küçük pek çok yerleşmeler oluşmuştu. Bu zaten kapalı sistemdeki yerleşmeler için çok uygun bir yapı idi. Sadece İzmir gibi ihraç aktivitesinin yoğun olduğu ve denizi de kullanılabilen şehirler, bu açığı kapıyabiliyordu. Zira biliyoruz ki, deniz ulaşımı kara ile karşılaştırıldığında şehirden ödenen birim mesafe ücretinin alansal değerini büyütüyordu. Deniz ulaşımı ile taşınan büyük kapasitelere ödenen marjinal değer kara ulaşımının küçük kapasitelerine ödenenden daha az idi. Ayrıca merkezi kontrol kuruluşlarının zayıflığı oranında ticari kuruluşların daha geniş çalışma imkanı buldukları görülmüyordu. Sadece iş gücüne ve arazi verimliliğine bağımlı olmayan İzmir'de ticari faaliyet bu olayın etkisi ile de önem kazanmıştı. İzmir gibi tarımsal ürünü yakın mesafeden alan şehirlerde arz, talep ve fiyat mekanizması çok hızlı çalışıyordu. Bu olay kadılarca tesbit edilen "narh"lara bağlı değildi. Feodal yapıda olduğu gibi fiyatlar zaman zaman büyük iniş ve çıkışlar gösteriyordu. Bu durum şehri besleyen alanın genişliği ve şehir ile beraber gösterdiği kozmopolitan yapının bir sonucu idi.

Görülen canlı ve dinamik yapı XIX. yüzyıl sonunda şehirde onbeş devletin konsolosluğunun bulunmasına sebep olmuştu. Hepsî şehrin ticari bölgesindeki bu kuruluşlar, kendi güçleri oranında ticaret faaliyetlerini ve topluluklarını

50

koruyorlardı. Osmanlı Türklerinin belirli kalıplar dışına çıkmakta zorluk çekmeleri kendilerinin sabit kapitalli sayılan tarıma bağımlı olmalarına yol açarken, sosyal açıdan da dışı açılmalarını engelliyordu. Ticaret yolu ile biriken kapital tarıma nazaran daha hızlı olduğu içindir ki azınlık zümreler sosyal refaha daha çabuk ulaşıyorlardı. Dışa açıklığın daha çok görüldüğü bu gruplarda yeni yatırımlara yönelim çabuk ve daha yoğun olabiliyordu. Dini kurumların gücü ile hızlanan bu yatırımcı potansiyel çeşitli Avrupa ülkelerinin kolonial güçlerini denedikleri bir alanda görülmüyordu.

Mücadele sonunda yeni yerler şehir çeperinde imâra açılıyordu. Orta ve alt tabakanın yerleştiği alanlarda dini yapı ile vurgulanan bu alanların dışında üst gelir grupları daha dış kesimlere yayılıyorlardı. Sonuçta Buca, Karşıyaka, Bornova, Güzelyalı gibi yeni alanlar şehri geliştiriyordu. Konut ağırlıklı bu alanların dışında liman ve kıyı ile ilişkili yerler başta olmak üzere şehirde sermaye yatırımları da yer alıyordu. XX. yüzyıl başına gelindiği zaman şehirde görülen ve fiziki olarak hacimli yapıların sadece depo fonksiyonuna sahip hanlar olmayıp çeşitli imalathaneler olduğu da gözlenebilmektedir.

İzmir'deki olgu giderek karmaşık bir hal almıştı. Bu tür ticari ve konsüler örgütlerden etkilenen idare, koordinasyon fonksiyonunu kayıp ediyor, gelişen sanayi, istihdam ötesinde iş gücüne sahip oluyordu. İş yapısı giderek bu şekilde ihtisaslaşıyor ve bu olgu şehirde yığılıyordu. İzmir'de semt veya mahal- le kurma biçiminde görülen sosyal ayrımlar karışıyor, mesleki karakter gösteren etnik gruplar birleşiyordu.

Demir yollarının yapılmasına karar verilmesi XIX.yüzyıl yarısından sonra art bölge ile olan iletişimi hızlandırmıştı. Mal ve insan akımı daha fazla ve hızlı olarak İzmir'e akıyordu. Bu dönemlerde dedi ki, şehirde haberleşme sistemlerinde dönemin yeni teknolojisini kendini gösteriyordu. Çeşitli ülkelerin posta ve telgraf servisleri ticari alanın en rantabl yeri olan liman çevresinde konumlanıyordu. Aynı dönemde yeni ve güncel bir liman yapılması ile İzmir'in dışı açılması hızlanmıştı. Şehir bu dönemlerde kolonial yapının doruğuna çıkmıştı. Perakende ticaret alt planlara inmişti. Banka, borsa ve sigortacılık aktiviteleri en üst düzeyde idi.

Sanayileşme, tam anlamı ile tanımlanamadan, günün modern teknolojis-

204

nin uygulanması şeklinde, İzmir'de görülmüyordu. Ancak, tek farkla ki, bu teknoloji sadece etnik gruplarca uygulanıyordu. İdari ve sosyo-ekonomik sorunlar çözümlenmeden uygulanan bu düzen XVII. yüzyıl sonlarından XX. yüzyılın birinci çeyreğine kadar şehirde gelişti. Bu çeyreğin son yıllarında değişim çok köklü olmuştu. İki açıdan önemli olan kavramın birincisi; fiziki mekandaki yeni yerleşme coğrafyasının talebi doğrultusunda mahalli idari yapısının oluşması ve ikinci olarak bu idari yapının sosyal ve ekonomik açılardan coğrafi alanı tanımlamasıdır. Bu iki unsurun İzmir'de gerçekleşmesindeki sebepler azınlık grupların idari mekanizma üzerindeki güçlerini kayıp etmeleri ve İzmir'i zaman içinde terk etmeleridir.

İzmir'de XX. yüzyılın ilkyarısının sonlarına dek, yaklaşık 25 yıl, belirttiğimiz iki hususun yerleşmesi için bir savaş verilmiştir. Zira ekonomide hakim etnik grupların yerine, ekonomiyi zedeledikten Türk nüfusun yerleşmesi çok güç oluyordu. Ancak, yeni yapısal gelişmeye uygun bir idari yapının oluşması, bütün tenkitlere rağmen sonuçta başarılı olmuştur.

Geçmiş yılların, kendi ölçüsü içinde ticari ve sanayi şehri olan İzmir, şehir dokularının bir kısmını eskiterek dağıtmıştır ve sonuçta kendi çapında şehir kavramına yeni boyutlar getirmiştir. Burada söylenmek istenilen 1922 yangınıdır (6). Şu gerçeği kabul etmemiz tarih içinde kaçınılmazdır ki, yangın İzmir'in kolonial yapısını da beraber götürmüştür. Yine aynı yangın kolonial yapıyı oluşturan nüfus ögesinin büyük bir bölümünü şehirden itmiştir.

Dış ile olan ilişkinin kuvvetli olması durumunda bu tür fiziki olaylarla sistemler ani kesintiye uğramamaktadır. Dolayısı ile kaynak mobilizasyonu kendi sistemi içinde şehirde devam edebilmiştir. Şurayı önemle vurgulamak gerekir ki; metropolitan ölçekteki yerleşmelerde, ortaya çıkma nedeni hem aynı ülkeden hem de yabancı ülkelerden nüfus gücüne ve göçüne dayanağın önemidir. Şu halde XVII. yüzyılın koloni şehri İzmir XIX. yüzyılın sonlarında kolonial yapı dışına taşmıştı. Zira bu dönemde art bölge kontrolü ile sanayileşme olgusu da gelişmişti. Tek eksiği idari yapıdaki noksanı idi. 1923 sonrası idari yapıda görülen hiyerarşi hukuk düzenlemesini oluşturmuştu. Dolayısı ile bu yıldan sonra ülkenin genel idari yapısında görülen bütünlük diğer öğeleri hazır olan İzmir'in metro-

319

polleşme yönündeki en önemli eksiğini tamamlamıştı.

Giderek İzmir artık gerek bölgesi ve gerekse ülke içindeki bütünlüğünü sağlamıştı. Şehirin nüfus sıklığı ülke içi göçlere bağlanmıştı. Artık İzmir'in iki görevi vardı. Birincisi kendi idari sınırları içinde yaşayanlara ekonomik hizmet ve faaliyette bulunmak, diğeri ise çevre şehir ve alanlara, ülkenin diğer bölgeleri ile birlikte ve hatta yabancı ülkelere hizmet sunmak, mal alış-verişinde bulunmak.

İkinci unsur giderek sanayinin yakın çevrede toplanmasına da sebep olmuştur. Diğer bir deyim ile sanayileşmenin hız kazanması İzmir'de yer almaktadır. XX. yüzyılın ikinci yarısından sonra sanayinin gösterdiği ve şehirde daha önceleri de gözlenen geometrik artış net olarak görülmektedir.

İzmir artık ülke düzeni içinde örgütlenmiş bir yapıya kavuşmuştur. Zira ekonomiye bağlı işgücü tercihi ve yan sanayilerin yer alması bunu kuvvetlendirmiştir. Bütün çabalarına rağmen kolonial yapının izleri hafif de olsa zaman zaman hissedilse bile, bunun her metropolitan yapıya sahip şehirde görüldüğünün bilincinde olmamız gerekmektedir. Bu aslında hizmetlerin evrensel ölçüde yürütülme biçimidir.

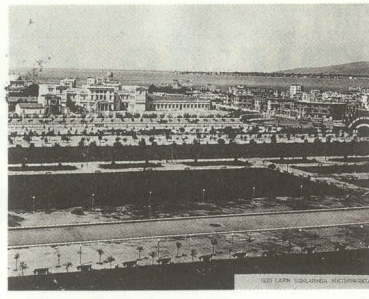
(1) Günümüzde Kadifekale ismi ile anılan kalenin İskender'in İzmir'e girdiği dönemde, komutanlarından birine verdiği emir üzerine yapıldığı rivayet edilmekte olmasına karşın, bu dönemde, tepe üzerinde bir kale bulunmakta idi. İskender sadece onarılmasını belirtmiş olmalıdır. Zira dönemde yörede savaşçı bir kavim yaşıyordu ve buradan çevreyi kontrol ediyordu.

(2) Örneğin günümüzde müze deposu olarak kullanılan Aya Voucla kilisesi bu amaçla yapılmıştı ve etrafında dama planda bir yerleşme düzenlenmiş, bu alana adalardan ve iç kesimden göç eden rumlar yerleşmişti.

(3) 1580 yılında nüfus 5000 civarındadır. Bundan sonraki yıllarda çeşitli seyahatnamelerden öğrenilen nüfuslar çok farklı düzeydedir. Örneğin d'Arvieux ve Tavernier 1653 ve 1657 yıllarında 100.000 sayısını verirken, Spon 1675'de 55.000 değerini vermiştir. XVIII. ve XIX yüzyıl değerleri ise hep 100.000'in üzerindedir.

(4) Bu oran politik görüşlü yayınlar tarafından idaa ediliyordu.

(5) Bu mağazalar azınlık grupların ticari kontrolünün bulunduğu merkez ke-

123

siminde yer alıyordu ve genellikle Fransız ve İngiliz mağazaları idi. Örneğin Bon Marché, Orosdi Back, Au Louvre, Au Paradis des Dames.

(6) İzmir Yangını adı ile belirlenen olay sonucunda şehrin mesken alanlarından yaklaşık yarısı, ticari alanlarının ise 2/3'ü tamamen yanmıştı.

31 veya 50 ulaşım sektöründe gelişme öncesi

123 Metropolleşmenin temellerinin, naifde olsa atılmasına ilk girişimlerden biri olan ve şehrin yangın sonrası imar planına ilk aykırı hareket: İzmir, panayırı.

204 Kadife-kale ve İzmir, sessiz sakin gelişmeye doğru, bekleme içinde. Ancak, gelişme plansız ve karmaşa dolu olacak, kale çevresi istilaya uğrayacaktır.

224 Kolonial yapının iç bölge ürünlerinin beklediği depo binaları. Günümüzde bu depo hanlarının yerinde, diğer bir hizmet fonksiyonu olan işhanları yer al-

180

yor artık.

236 İzmir'in geleneksel yapısından bir örnek. Bu kesimlerde kendini kurtaran, yeni bina yapmış, kurtaramayan ise koruma altına alınarak yaşamını dondurmıştır.

307 İzmir'in XX. yüzyıl ilk yarısı yaşamından bir kesit; Hizmet sektörünün ihtisaslaşmasına ilginç bir örnek olarak, seyyar manav (bahçıvan)

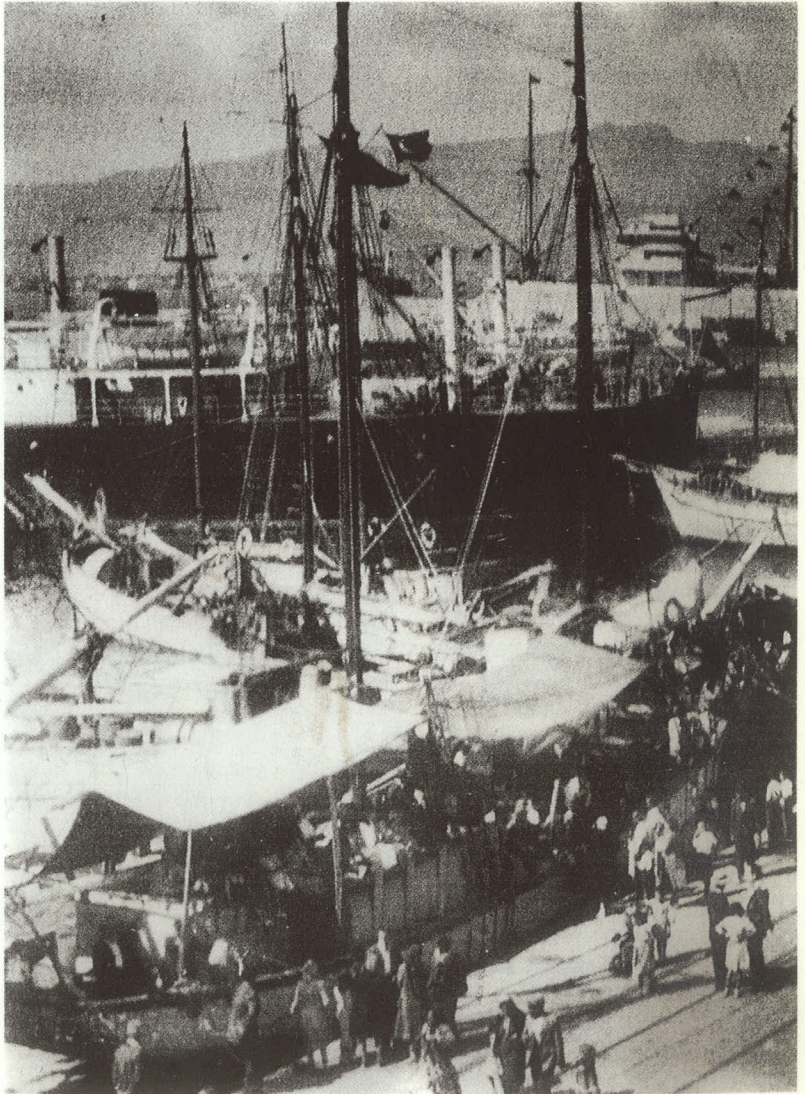
316 İhtisaslaşmaya bir diğer örnek: Kordonda yer alan Tiyatro ve kafeler.

325 Yeni bir yaşama atılan hüzün dolu bir adım veya

319 İzmir yangını sonrası

390 İzmir'in kendini aradığı dönemlerden bir kesit. Günün "meşhur" Frank sokağı (Mesudiye Caddesi ve devamı)

180 İzmir Kordonu, gelişmeye ilginç bir örnek: Kordon'da uzayan palmyeler ile yarış etmeye hazır potansiyel: cum-balı evler.

Tramvay İzmir'de de "Vardı"...

Oysa, hiç sözü edilmiyor ama, İzmir'in de tramvayları vardı. Tıpkı İstanbul gibi, bu güzel kentin de güzel insanları, önce yıllarca atlı tramvaylarla işlerine, güçlerine, ulaştılar. Sonra yine İstanbul gibi elektrikli tramvaylar geçti İzmir'in tarihi caddelerinin içinden. Ve gün geldi, yine İstanbul'daki gibi bir anda sökülüp, depolara, müzelere kaldırıldılar. Yerlerini önce "boynuzlular", yani trolleybüsler, sonra da körüklü otobüsler aldı. Tramvayların ise salt fotoğrafları ve "kent kültürüyle" bütünleşen o unutulmaz anıları kaldı...

Oktay EKİNCİ

Tramvay denince akla İstanbul geliyor. Hele şimdi salt Beyoğlu. İnsanlar akın akın İstiklal caddesine koşup, vaktiyle yüzbinlerce kişiye işine, gücüne yetti ren bu emektar araçlara bu kez eğlenmek amacıyla binebilmek için sıra bekliyorlar. "Göstermelik" de deseler, dudak da bükseler, Tramvay İstanbul'a "hâlâ" çok yakışıyor. Çünkü, bu görkemli kent, bunca yıkıma, yokoluşa ve "yapı saldırsına" karşın, yine de "hâlâ" tarihi çekiciliğini inatla sürdürüyor. Belki de bu yüzden tramvay denince akla hep İstanbul geliyor...

Oysa, hiç sözü edilmiyor ama, İzmir'in de tramvayları vardı. Tıpkı İstanbul gibi, bu güzel kentin de güzel insanları, önce yıllarca atlı travaylarla işlerine, güçlerine ulaştılar. Sonra yine İstanbul gibi elektrikli tramvaylar geçti İzmir'in tarihi caddelerinin içinden. Ve gün geldi, yine İstanbul'daki gibi bir anda sökülüp, depolara, müzelere kaldırıldılar. Yerlerini önce "boynuzlular", yani trolleybüsler, sonra da körüklü otobüsler aldı. Tramvayların ise salt fotoğrafları ve "kent kültürüyle" bütünleşen o unutulmaz anıları kaldı...

Ne varki İzmir için tramvayların "anıları bile unutuldu" dence bilmem abartılmış olur mu? Özellikle dikkat ettim, Ege uygarlıklarının yılmaz bekçisi Prof. Akurgal bile geçenlerde Cumhuriyet'te "Güzel İzmir'i" yazarken söz etmedi bu "uygarca" ulaşım araçlarından. Eski evleri, eski sokakları, geniş caddeleri, "yakışıklı" erkekleri, "endamlı" güzel kızları...bir güzel yazdı da; bu "demokrasiye sevdalı" insan-

35 - İZMİR - Gümrük Caddesi

ların, tıpkı kendisi gibi, tramvay sahanlıklarında nasıl söyleştiklerini, arkalığı dönen koltuklarda karşılıklı nasıl tartışmalarını hiç anımsamadı...

İzmir neden tramvayı unuttu? Ya da tramvay denince neden akla "İzmir'de gelmiyor?"

Bu sorunun yanıtını, İzmir'den tramvayla birlikte "tarihsel kimliği" de sökülüp atanlara bırakalım. Bir zamanlar Venedik'in San Marcosu gibi "denizle içiçe girmiş" bir meydan olan Konak alanını, bugün çevresi beton yapılar ve otayollarla kuşatılmış bir "düzlüğe" çevirenler düşünsün bunun nedenini...Ya da tarihi Alsancak evlerinin orta yerinde gökdelen dikenler ve buna izin verenler sorsunlar birbirlerine "sahi, biz tramvayı niye böyle unuttuk" diye...Biz, yine de bu "saf" ve "temiz" ulaşım aracının, Ege'deki öyküsüne, anılarına dönelim...

Kayıtlara göre İzmir'de ilk toplu taşımacılık, 1884'te körfez'de "Hamidiye Vapurlarıyla", Konak-Göztepe arasında ise "atlı tramvaylarla" başlamıştı. Karşıyaka'dan vapura binip Konakta inenler, bu keyifli yolculuğu tramvaylarla Göztepe'ye dek sürdürebilirlerdi. Vatmanlarının kırbaçlarını nasıl gösterişle şaklattıkları, atların nasıl kırbaç sesine hiç kulak asmadan "bildikleri gibi" belli bir tempoda tramvayı çektikleri, biletçilerin sattıkları "kokulu biletler"...tek kişilik koltuklara sıralanan "Kartina'lı Despina'lar" ve 1908'deki tramvay işçilerinin grevi...o yıllardan akıllarda kalan güzel izler...Uzun yıllar

köşesinde İzmir'lilere "dert babalığı" yapıp, sonra kendi derdine derman bulamıyarak aramızdan ayrılan gazeteci Özdemir Hazar bir yazısında şöyle söz etmişti atlı tramvaylardan: "Önce atlar yaşlandı, çürüğe çıktı, sonra kullananlar, en sonunda da tramvaylar..."

1931'de rayların üzerinde artık elektrikli tramvaylar yürümeye başladı. İlk kez Belçikalılar kurdular ve işlettiler bu araçları. Sonra 1943 yılında "Nafia Vekaleti" (Bayındırlık Bakanlığı) satın aldı ve İzmir Belediyesine devretti. O yıllarda, bugünkü gibi, hükümet yerel yönetimlere zorluk çıkartmaz, yardımcı olurdu. Belediyenin parası yetmeyince, özel bir yasa ile tramvaylar "devletleştirilip" İzmir halkının temsilcilerine teslim edildi. Tarihi caddelerde kırbaç şakırdılarının yerini, bu kez "kampana sesleri" aldı. İzmir'li delikanlılar, duraklardan kampanasını sürekli çalarak, durmadan geçen "dolmuş" tramvaylara atlayarak binmenin şampiyonu kıldılar. İnerken de "atlayanlar" ise eğer deneyimli değilse, çoğu kez yeri öptüler...

Elektrik Mühendisi Ergun Elgin, "o yıllarını" şöyle anlatıyor; "Tramvay'dan gidiş yönünde herkes atlayabilirdi. Önemli olan bu işi ters yönde yapabilmektir. Bir keresinde Mithatpaşa caddesinde denedim. İki taraflı güzelim cum-balı rum evlerinin önünde salına salına geçen yahudi kızlarına hava atayım derken, kitaplar bir yana saçıldı, ben bir ya-

na...düştüğüme değil, kızların gülüşmesine çok içlerim."

İzmir'in tramvayları, 1954 yılına dek kentin "tek" toplu taşıma araçları olarak hizmet gördüler. Konak-Güzelyalı, Konak-Alsancak, Karşıyaka-Bostanlı, İskele Soğukkuyu, İskele-Tersane...gibi güzergahlarda, gündüzleri sevgilileri, akşamları çalışanları, geceleri ise geç kalmış akşamcılarını...taşıdılar, durdular. Kartina'dan Güzelyalıya hep 20 dakika gittiler. Derken, "hızlı bir ulaşım aracı değil" denerek, bir kenara itildiler. Sanki bugün kaç dakikada gidilebiliyor ki?

Evet. Bir zamanlar İzmir'in de tramvayları vardı. İnciraltı'ndaki balıkçı meyhanesinde "bunları yazmalı" dediğim de, İzmir'li dostlar bir ricada bulundular. "Biz de İstanbul'lular gibi, tramvayımıza kavuşmak istiyoruz" dediler. Dahası, bunun "fizibilitesini" de yapmışlar. Beyoğlu'ndaki gibi pek öyle "eğlence aracı" da olmayabilecek. Alsancak Garı ile Konak arasındaki kordonda ve hattı Konak'tan Güzelyalıya kadar uzanan sahil yolunda "bir kenardan" da o eski tramvaylar geçemez mi? Hele bir de, he üç meydanda da şöyle bir tur atsa, çevredeki "modern" yapılara şöyle bir "caka" satsa, kordonda yankılanan arabesk müziği güçlü kampanasıyla şöyle bir sustursa...ne güzel olur?

İzmir'i ve tramvayı seven yerel yöneticiler bir düşünsünler bakalım. Eski İzmir kalmadı. Hiç değilse "anılarını" yazı şatamazlar mı?

1.Genç Sinan Ödülü Fikir Projesi Öğrenci Yarışması İzmir Kenti İçin Bir Simge Yapı

Jüri Değerlendirme Raporu

5.4.1991 tarihinde saat 13.45'de Mimarlık Bölümü toplantı salonunda biraraya gelen jüri üyeleri aşağıda belirtilen ölçütlerin uzantısında değerlendirme çalışmalarına başlamış ve birinci etapta her jüri üyesi tüm projeleri ayrı ayrı incelemiştir. Yarışmaya katılan her proje önerdiği ana fikir bu fikrin nasıl uygulandığı ve sunulduğu bir başka deyişle kendi iç tutarlılığı bakımından ele alınmıştır. Ayrıca tüm projeler şu ölçütler ışığında değerlendirilmiştir.

1. Tasarımın simgeselliği
 - a) Düşünsel niteliği
 - b) Biçimsel anlatımı
2. Kentsel konum ve çevre ile bütünleşme
3. Toplumsal işlevsellik ve kent yaşamına katkı

4. Tarihsel bağlantı ve kültürel süreklilik

5. Projenin takdim düzeyi

İkinci etapta toplu görüşmelere geçilmiş ve sırası ile şu sonuçlara varılmıştır. Birinci elemelerde

1) Tüm projelerde konuyu ele alış sunuş biçimi ve yorumlamada görülen genel düzey başarılı bulunmuştur. Bu açıdan

2) İkinci elemelerde hiçbir projenin alenmesine gerek duyulmamıştır

a) Projelerin düşünsel düzeydeki tarihsel bağlantı arayışları olumlu bulunmuş ancak hiçbir projede bu düşünselliğin somutlaştığı görülmemiştir.

b) Simgenin ancak toplumsal yaşam ile bütünleştiğinde anlam kazanacağı ilkesi ile incelenen projelerden sadece bazıların bu niteliği sağlayabildiği saptanmıştır.

İkinci elemelerde yapılan oylama sonucunda 4, 8, 9, 11 ve 18 sıra nolu projeler elenmişlerdir.

3) Yapılan toplu değerlendirmeler sonucunda 1, 2, 3, 5, 6, 7 ve 10 sıra nolu projeler arasından 1, 2, 3 ve 6 sıra nolu projeler ödül grubunda alınmışlardır.

4) Ödül grubuna alınan projeler arasında yapılan oylama sonucunda 1 sıra nolu proje oybirliği ile 1. ödüle layık bulunmuştur.

Daha sonra ödül kazanan çalışmaları kimlik zarfları açılarak,

1. ödülü kazanan
1 sıra nolu projenin H.Selçuk Yelken'e başarı ödülleri kazanan
- 3 sıra nolu projenin Gülay ANIL - Ali Rıza EREN'e
- 6 sıra nolu projenin Murat ÖZDEN'e
- 2 sıra nolu projenin Ufuk ERSOY'a

ait olduğu saptanmıştır.

Bunun ardından tüm proje sahipleri sergileme ve yayınlama sırasında kimliklerinin açıklanmasına rıza gösterdikleri için bu projelerin de kimlik zarfları açılacak

4 sıra nolu projenin Özlem ŞENOL-Fatih AKSOY-Gül KIRBEYİ-Akın ÖZDİL'e

5 sıra nolu projenin Özlem ŞENOL-Fatih AKSOY-Gül KIRBEYİ-Akın ÖZDİL'e

7 sıra nolu projenin Ömer DALMAN'a

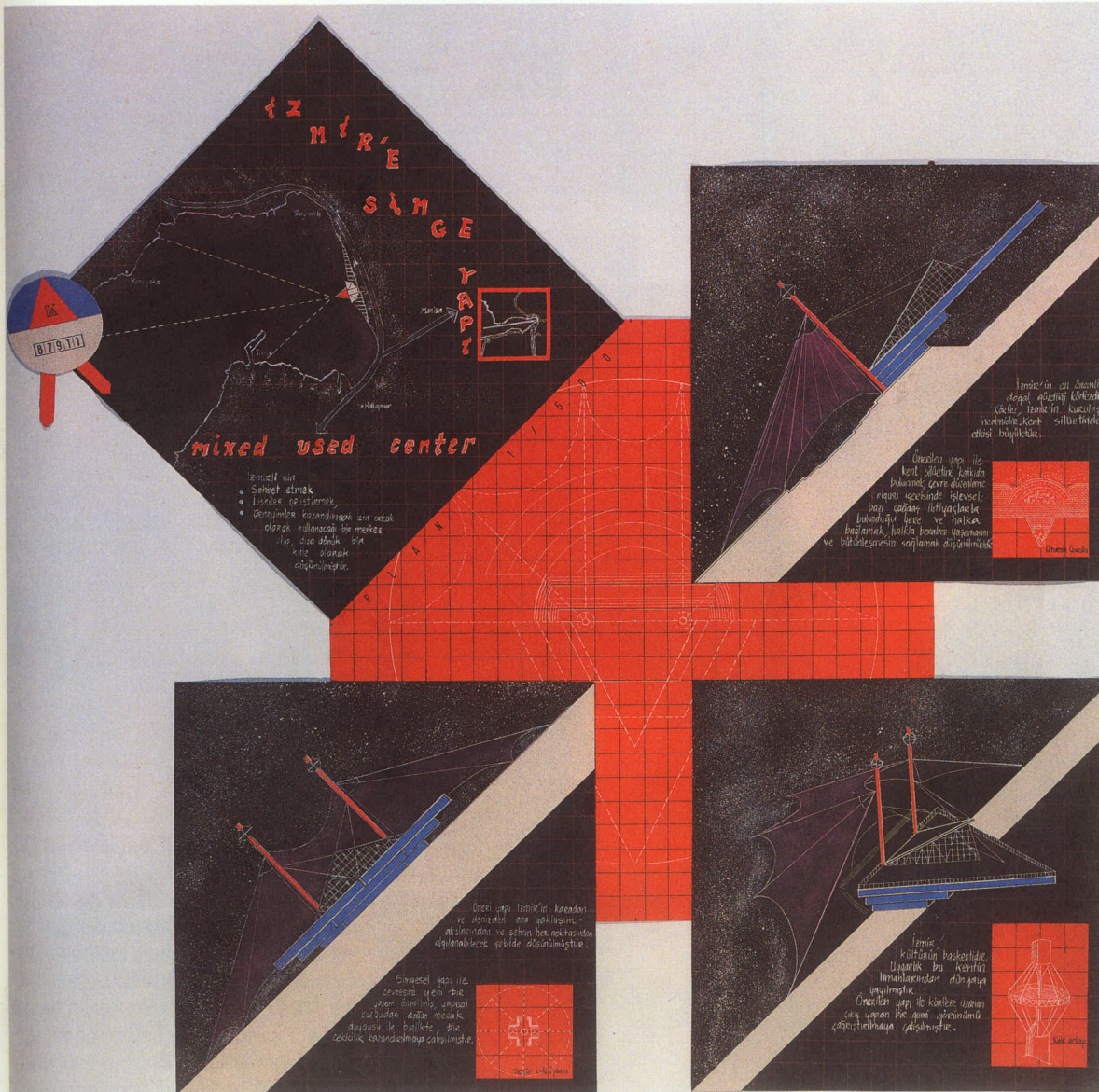
8 sıra nolu projenin Nilgün YÜCE-SOY'a

9 sıra nolu projenin Murat GENÇTÜRK-Günür DİKTAŞ'a

10 sıra nolu Murat GENÇTÜRK-Günür DİKTAŞ'a

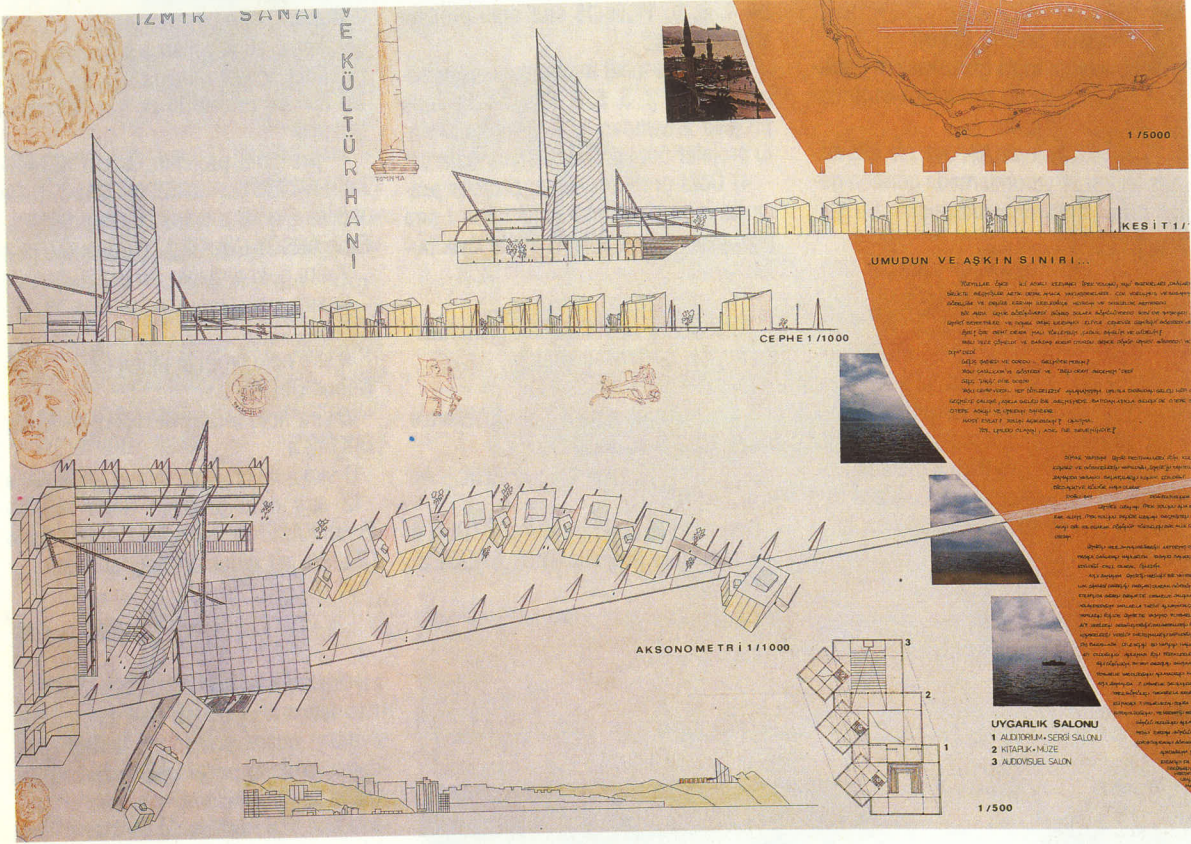
11 sıra nolu projenin Demet SİSALAN'a

12 sıra nolu projenin Banu AYDIN-Evrinm KALENDER-Elif SAĞLAMER-Banu ÇELİK'e ait oldukları belirlenmiştir.

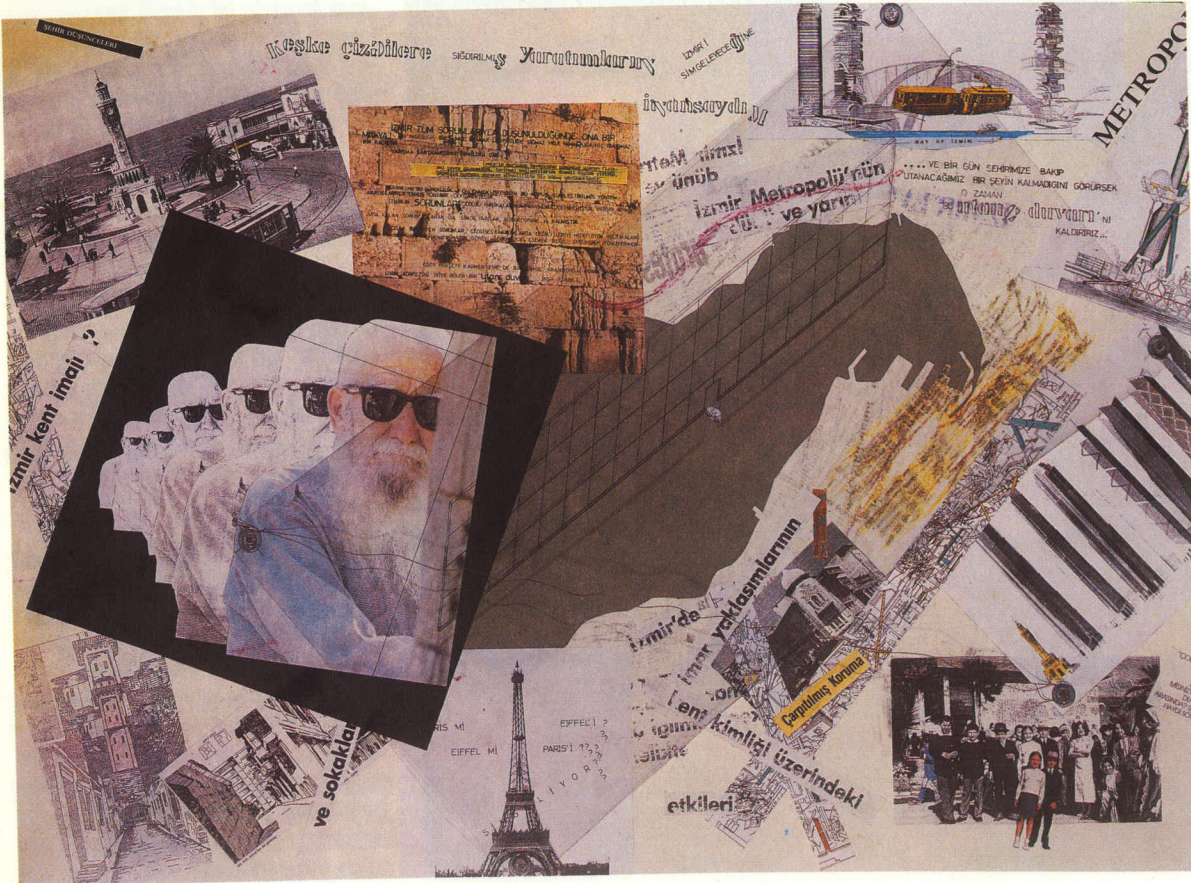
1 SIRA NOLU PROJE rumuz no 87911
H. Selçuk YELKEN

Bu projenin kentin sahil bandında konumlanması ile tüm kent yaşamına canlılık katacağı bu nedenle kullanma frekansının yüksek olması olumlu bulunmuştur. Çadır formu ve denize uzantısı ile bir deniz kentinin simgesi olmaya yaklaştığı düşünülmüştür. Bu fikrin tek bir yapı olarak ifade edilmesi beğenilmiştir. Ancak projedeki çadır strukturun kara tarafından konumu ile ortaya çıkan algılama güçlüğü ve batı günesine açık olan yönelimi olumsuz bulunmuştur.

2 SIRA NOLU PROJE rumuz no 19863
Ufuk ERSOY

Bu proje kültürel süreklilik bağlamında bilinçli bir tarih anlayışına en çok yaklaşan yönü ile beğenilmiştir. Ancak yer seçiminin şehir dışına yönelik olması ve plan kurgusunun parçalı bir doku oluşturmasının simgesel niteliğini geri plana ittiği düşünülmüştür.

6 SIRA NOLU PROJE rumuz no 31100
Murat ÖZDEN

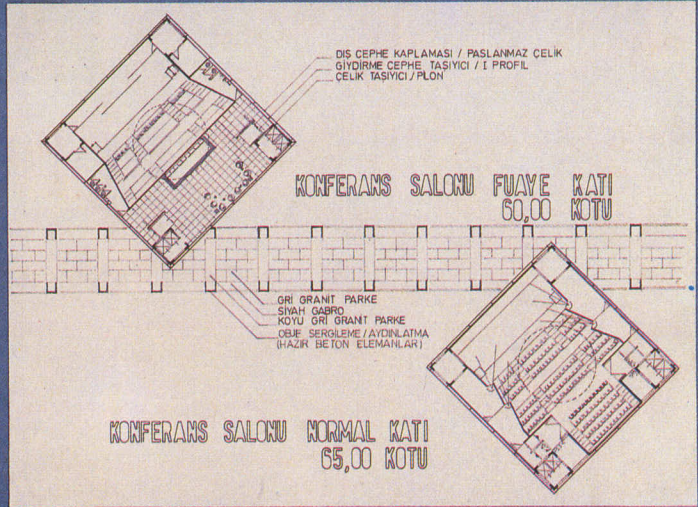
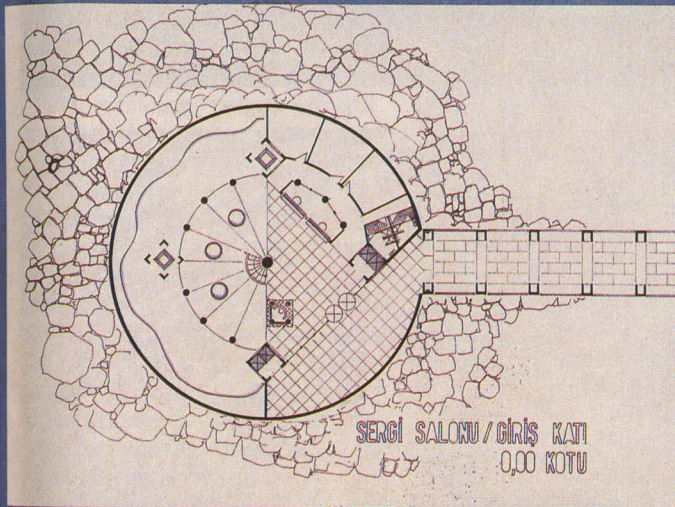
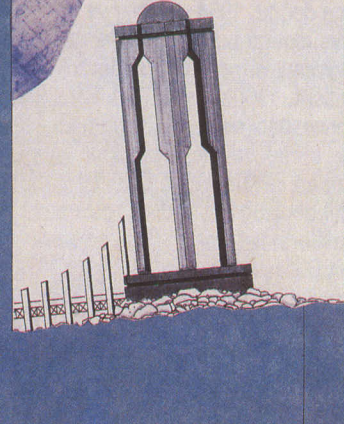
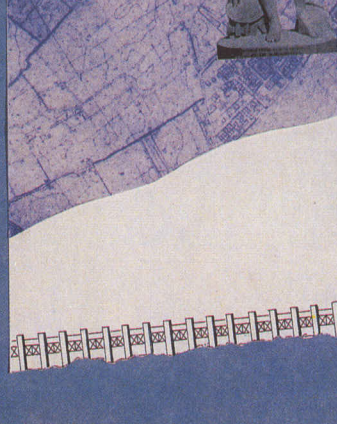
Bu projenin simge olarak plastik olma çabasını aşması protest niteliğini ifade tarzı karşı proje olarak toplumsal katılım ölçütünü barındırması beğenilmiştir. Ancak şeffaf bir utanç duvarı ile getirilen radikal tavrın çözüme dönüşümünde başarılı olmadığı ve İzmir bağlamından yola çıkmadığı düşünülmüştür.

Onlar, on bin
nesil
değiştirdiler,
ben
makyajımı...

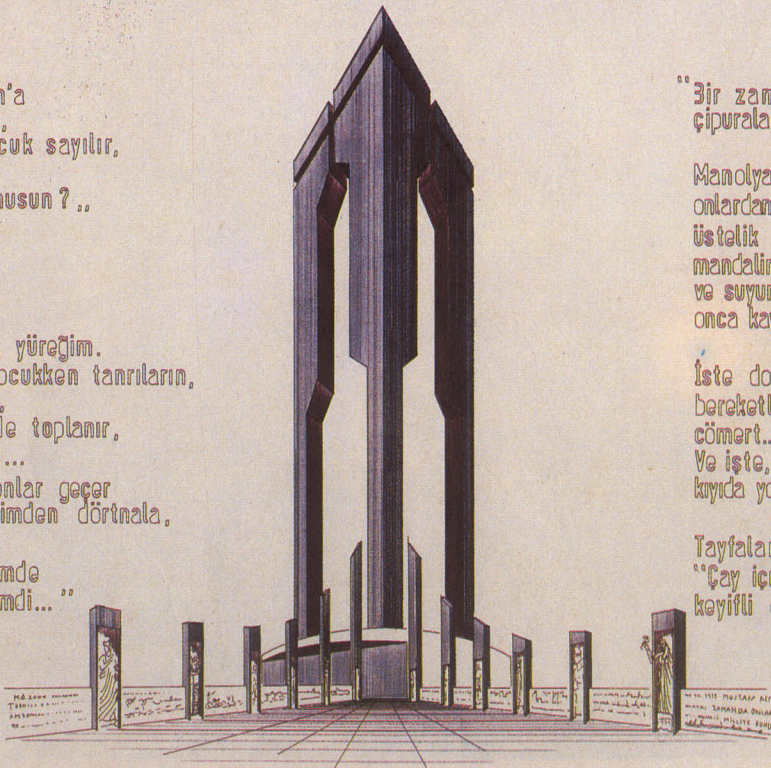
O, çelik bir
devdir.
Direnir,
karanlık,
uzaklık,
ve zamanı!

"Beşikler vermişim nuh'a
salıncaklar, hamaklar,
Havva anan çünkü çocuk sayılır,
Anadoluyum ben
tanıyormusun?..

"Ben İzmir'im,
ben aydınlık kent olup
tanrıça bakışlardan
Ben İzmir'im,
iyot kokusunda arınmış yüreğim.
Ninnilerini dinlemişim çocukken tanrıların,
mitoloji benim mayam,
Üç güzellik buutu bende toplanır,
gök, deniz ve toprak...
Göğüsleri dağlı Amazonlar geçer
gözlerimden dörtnele,
Smyrna daha güzel,
daha büyük caddelerimde
simdi..."

"Bir zamanlar körfezde
çipuralar vardı; şimdilerde ne mümkün
tükendi hepsi
Manolyalar mı? Yazık ki
onlardanda eser yok, ama bazen,
üstelik şehrin ortasında,
mandalimli bir bahçe! Güneş'in, toprağın
ve suyun gayretleriyle! Ve hayrettir,
onca kayanın arasından hâlâ
fışkıran gelincikler.
İşte doğanın Ege'den esirgemediği
berekatli rüzgâr, Homeros'un nefesi,
cömert... İnsandan yana...
Ve işte,
kayda yorgunluk atan
yaşlı bir mavna...
Tayfaları çoktan Pasaport'a varmış.
"Çay içmek bahane, yeterli sohbet
keyifli olsun." Böyle diyorlar,
yedi dilden..."

3 SIRA NOLU PRO.
rumuzu no 12034 Gül
ANIL-Ali Rıza EREN
Kentsel konumun
hem denizden yaklaşı
ve hem de doğu aksı
dan kent girişine karşı
oluşturması olumlu b
lunmuştur. İç boşluğu
mir saat kulesine çağ
şimler yapmasına ra
men tasarım dilinde g
rülen Selçuklu etkisi
sık rastlanabilecek ti
den bir tarihsel atf o
rak değerlendirilmiştir

ORHAN ERDİL

Houston Üniversitesi (B.S) - 1959 Mimarlık Mühendislik,
Houston Üniversitesi (B.A) - 1969 Mimarlık,
Columbia Üniversitesi (M.S) - 1962 Şehir Merkezleri Planlaması,

1933 Yılında Bayındır'da doğdu. 1954 Yılında, atletizmden almış olduğu burs ile, A.B.D.'de, Houston Üniversitesi'nden 1959'da, Mimari Mühendislik, 1960'da, Mimarlık, Columbia Üniversitesi'nden almış olduğu asistanlık bursu ile de 1962 yılında Şehir Merkezleri ve Metropol Planlamasında Master almıştır. Dallas Şehir Merkezi çalışmalarından dolayı, Dallas Sanayi Ticaret Odası ve Üni-

versite kendisine yine 1962 senesinde şeref doktora vermiştir.

A.B.D.'de sırasıyla, Houston Üniversitesi'nde öğretim üyesi, Buckminster Fuller, Paul Rudolf gibi tanınmış mimar ve mühendislerden ders almış, daha sonra Marcel Breuer ile çalışmalarına devam etmiş, 1967 yılında Türkiye'ye dönerek Emlak Bankası'nda ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde bir yıl çalıştıktan sonra İzmir'de babası Cavit Erdil'in kurmuş olduğu firma'da çalışmaya başlamıştır. Mimarlığı yanısıra, heykel, seramik ve resim çalışmaları da yapmıştır.

Türkiye'de Yapmış Olduğu İşler:

Ataköy 5.nci ve 6.ncı kısım planlaması,
İzmir Çiğli 1200 konutluk Emlak Bankası Atakent.

Renault-Mais Servis Binası eski Bornova yolu,
Göçtur Tatil köyü, Kuşadası,

Balçova Termal Havuzları,
Ege Üniversitesi Kimya Fakültesi ve Yüzme Havuzu Projeleri,
İzmir'de işhanları ve Konut projelerini gerçekleştirmiştir.

Ege Üniversitesi Olimpik Kapalı Yüzme Havuzu

Çocukluk yıllarımda beni en çok etkileyen mağaralardır. Bu dağların altında mağaralar nasıl duruyor diye hep düşünürdüm. Esasında, yer altı petrol, tuz, sülfür gibi yüzeye çıkarılan malzemelerin depolandığı binlerce metre yerin altında olan bu boşluklar birer gubbe olup büyük ağırlıkları taşıyabilmektedir. Bu nedenle, gubbe strüktürleri benim ilgi mi çekmeğe küçük yaşlarda başlayıp, meslek hayatımda da devam etmiştir.

1987 Senesinde, Balçova Yüzme Havuzlarının açılışında, Ege Üniversitesi Rektörü Sn.Prof.Dr.Sermet Akgün, bana şöyle bir soru yöneltmişti. "Talebelerimize kapalı Olimpik Yüzme Havuzu yapmak istesem, en ekonomik nasıl yapabiliriz?" demişti. Bende, Mega strüktürlerde en ucuz sistemin kablolu veya (geodezik) gubbe olduğunu ifade etmiştim. Nitekim, Ege Üniversitesi çelik çatısı 4500 metrekare alanın, metrekareye düşen profil miktarı 37 kg'dır.

Fuller'in Dimecion sistemi Türkiye'de, yapım tekniği açısından tatbikati masraflı olacağından, Türk işçisinin deneyimine uygun ve inşaat maliyeti bakımından Üniversite'nin sıkıntısı da dikkate alınarak meridyen ve paralel sistemi tercih edilmiştir.

Üniversite'nin maddi gücünün kısıtlı olması nedeniyle, seramik ve fayans gibi bazı malzemeler yardım olarak alınmıştır. Böylelikle, inşaatın tümü 1 milyar liraya mal olmuş, elektrikli mekanik Score Board dahil toplam maliyet 2 milyar iki yüzellimilyonu bulmuştur.

Tabii ki, Şirketimizin mali katkısı bunun dışındadır.

Gubbenin teknik açıdan 1:3 çapdan az yüksekliği olması, demir profilleri basınca çalıştırmıştır. Gubbede en etkili yükün rüzgar ve zelzele tesisleri dikkate alınarak, kompüter programları mimari yapım tekniğine göre programlandırılmıştır. Binanın dikdörtgen olmasına rağmen, çatının formunun uymayışı: Oturma yerlerinin %5 nispetinde azalmasına neden olurken, çatının böyle bir açıklıkta normal çatı sistemine göre maliyete 1/6 oranında azaltma yapması gubbenin tercih sebebi olmuştur.

Üniversitede bu çatı çelişkili bir takım sorulara yol açmıştır. Çatının büyüklüğü nedeniyle bazı kimseler karşı çıkmıştır. Yapı İşleri Daire Başkanı ve Rektör Yardımcısı Prof.Dr. Erdal Saygın Bey'lerin kararlılığı bu projenin gerçekleşmesinde büyük rol oynamıştır. Böyle bir projenin Türkiye'de ilk defa yapılmasına yardımcı oldukları için kendilerine mecmuamız vasıtasıyla da teşekkür etmek isterim.

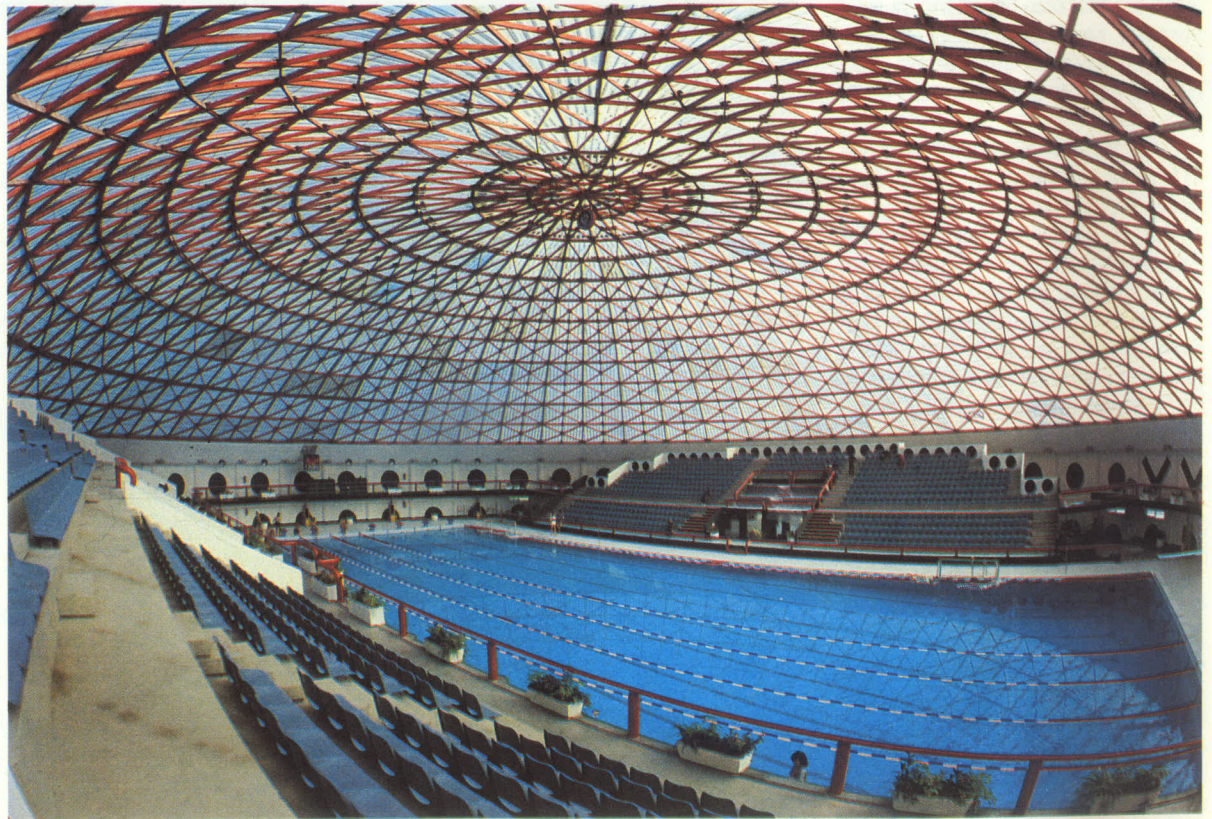
Projede nakit sıkıntısı nedeniyle yapıpım gecikmiştir. Talebelerle yaptığımız

ankette, talebelerin tek beton rengi yerine renkli bir bina olması tercihi bizi süper grafik yapmaya zorlamıştır.

Bu Mega strüktürünün maliyet yönünden, hafif iki buutlu çatı olarak ve Türk-

iyenin en büyük açıklığı bakımından ilk örnektir. Yüzme Havuzu, Olimpik ölçülerde 50 metre ve sekiz kulvarlı olup, olimpik atlama trampeline sahiptir. Çağdaş kominikasyon T.V. çekimleri için su

altı pencereleri ve su topu oynamaya elverişli teçhizatlar ile havuz su sporlarına tam cevap verebilmektedir. Score Boardı da, anılda dereceleri gösterebilen niteliktedir.

Atakent (Venedik Sitesi) Çiğli:

Halk arasında Venedik Sitesinin de isminden başka geriye pek fazla bir şey kalmadı. Proje anlamını yitirdi. Hali hazırda deniz girintilerinin islah edilerek bir kanal şehri çalışması yapmıştık. Bu kanallar Marin Mühendislik Firmaları ile ortak çalışmayla gerçekleştirmiştik ki, bu projenin devamında orta körfezden dış körfeze bir akıntı da sağlanmış olacaktı. Böylece İzmir Körfezinde girişte güzel bir proje elde edilmiş olacaktı. Deniz yosunlarının da yaşamı devam etmiş olacak, böylelikle bu yosunların deniz kendi kendini temizlemesine de yardımcı olacaktı.

Karşılaştığımız güçlükler gelince; Projenin, inşaatı değişik firmalara verince, her firma projelerin görünümünü kendilerine göre değiştirdi. Bilhassa, iki katlı bitişik kanal binaları bir çirkinlik abidesi olarak orada kaldı.

Mal sahibi Bankanın, bu işe bakan Genel Müdür Yardımcısı, o senelerde emekli olan İzmir'deki Mimari Fakültenin Prof.Dr.bir mimar arkadaşına, banka adına danışmanlık yapması için vazifelendirildi. Bundan sonra, problemler ard arda gelmeye başladı. Deniz girintisini, deniz suyu sivrisinek yapar diye doldurttu. Buna mukabil, büyük masraflarla beton havuzlar yaptırıldı. Hangi akla hizmet ise, deniz suyunun sivrisinek yapacağı yerine, tatlı su havuzlarının esas sivrisineğe yol açacağı düşünülemedi. O zamanın parasıyla, 2 yada 3 milyara mal olan havuzların da suları boşaltıldı. Kapatmanın sebebi olarak da, binaların kayması lafları ortaya atıldı. Halbuki esas neden, sivrisinek ve bakımsızlıktı.

Oysa, bu projenin yapımı sırasında, İ.T.Ü., E.Ü. ve Marin Mühendisliği ile işbirliğine gidilmişti.

Tabii ki, binalar bu deniz girintisi ve kanallarına göre tanzim olmuştu, şimdi ise, anlamsız yerleşim halinde kaldı.

Müellifin hakları, kıskançlık ve bilgisizlik yüzünden gerçekleşemedi. Tabii ki, tatbikattan ötürü de müelliflik haklarının ödenmemesi, mesleğimize karşı bir saygısızlıktı.

Türkiye'de sanat eserlerinin telif kanunu tekrar ele alınarak detaylandırılması ve bu tür haksızlıkların giderilmesi gerekir kanısındayım.

Hayret verici bir nokta da; Yeni yapılan yerleşim alanlarında aynı orijinal projedeki gibi, deniz girintilerine yer verildiğini görmek şaşırtıcıdır. Yalnız büyük yanlışlıklar yapıldığı görülmektedir. Bu kanal sistemine karşı gelenlerin şimdi kendilerine mal etmek, için tekrar yeni projelerinde kanallara ve deniz girintisine yer verilmesi de düşündürücüdür. Bu deniz girintisi hatalı projelendirilmeden dolayı koku ve kirlilik yaratacaktır.

Mimarlarımız ve sanat

Mimar - Ressam Nafi Çil, Mimarlık ve resim sanatı üzerine geliştirdiği felsefi düşünceyi her iki alanda da aynı ağırlıkta ve aynı orandaki çalışmalarıyla karşılıklı etkileşim sınırları içinde birbirlerinden yararlanarak gerçekleştirdiği eserleri, sanat yapıtlarına dönüştürmeyi ve özgün olmayı hedef edinmiş bir sanatçidir.

Nafi Çil'in yaşam felsefesinin ilkesi olan yaratma eylemi üç temel kavramdan oluşur. Bunlar "felsefi motivde insan varlığı kavramı", "nesnel etkinlikte tinsel varlık kavramı", "duygusalılık içinde kadının kaynak olduğu erotizm"dir. Ölüme ya da yokluğa karşı direnmektedir. Kadının verdiği erotik etkinliği, süblimasyon aracı ile sanat yapıtına dönüştüren ve reel alanda gerçekleştiremediği bu harmonik bütünlüğü yaratma eylemi ile yapıtlarında gerçekleştiren Nafi Çil, bugüne kadar başta üç büyük şehrimiz olmak üzere birçok yerde 20 kişisel ve grup sergisi gerçekleştirmiştir. Mimarlık, heykel, resim alanında ödüller almıştır.

Yapıtları, Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesinde, Münih, İstanbul, Ankara ve İzmir'deki özel kolleksiyonlarda yer almaktadır. Sanatçı ayrıca "sanat" üstüne TRT İzmir Radyosunda dizi konuşmalar gerçekleştirmiştir.

Değerli sanatçımızla bürosunda yaptığımız söyleşi, eserlerinden bazılarını ve sanat anlayışı ile ilgili yazımızı bu köşede sizlere sunuyoruz.

- Öz geçmişinizi anlatırmısınız.

1939 Nisan'ında Kula'da doğdum. Orta öğrenimimi İzmir'de tamamladım. Orta Okul sıralarında ressam Sadık Renkler'in öğrencisi olarak resim çalışmalarına başladım. 1967 yılında yüksek mimar olarak mezun oldum. O yıllarda yontu sanatına da ilgi duydum. Heykeltıraş Sadık Çalık'ın denetiminde iki buçuk yıl çalıştım. Mezun olduğum yıl Akatünvel Sanat grubuna katıldım.

Bu sanat anlayışı içinde gelişerek çalışmalar yaptım. Avrupa'da çeşitli müzelerde resim, İtalyan şehirlerinde Mimarlık sanatı üzerine incelemelerde bulundum. Hem İzmir'de hem İstanbul'da bürom var. Heykel resim ve mimarlık alanındaki faaliyetlerimi sürdürmeye devam ediyorum.

- Mimarlık dışındaki ilgilendiğiniz sanat dalı, yaşantınızın neresinde ne nedenle başladı?

Gençliğimde kendimle, yaşamla ilgili "Niçin yaşıyorum?" "Yaşamın anlamı nedir?", "Hayata ve varlığa anlam veren nedir?", "Yalnızlık, ölüm, yokolma korkusu niçin duyulur?", "Mutluluk nasıl gerçekleşir?", "Yaşamda bütünleşme olası mıdır?" gibi bazı soruların yanıtını ararken kazandığım bilincin sonucu olarak resme başladım.

- Sanatçı olmanızda şansın ve olumlu rastlantıların rolü var mı?

Birçok kaygıların ve olumsuzlukların cevabını ararken sağlıklı yanıtlar verebilecek arayışlar içinde büyümüş olmam şansımıdır.

- Gelişmesi ve hayatınızdaki yoğunluğu ne oldu?

Yaşamda bütünlüğü gerçekleştiremeyen ölüme yenik düşen insanın, yaratma eylemiyle ölüme, yokluğa karşı verilen savaşı kazanması varoluşudur.

Varolma isteğimin bende mevcut olan güçlerle gerçekleştirebilmesi için varlığımın bütünlüğünde etkin olan resim dilinin bir ressam olarak belirmesi ve yaratıcı etkinlik ortamı içinde yaratma eylemine dönüşmesi yaşamının yoğunluğudur, amacıdır.

- Şu andaki yeri nedir?

Varlığımı yapıtlarımla anlamlı kılmak isteği içindeki çabamda, bütün büyük ustaların acılarını ve kaygılarını paylaşmam, bu dar uzun ve sarp yolda benden çok daha derin ve yoğun kederle bu dramı yaşayan sanatçıların var olduklarını bilmem ve içinde bulunduğum bu sancılı yalnızlığı onlarla paylaşmam tesellimdir.

- Bu uğraşının size verdikleri nelerdir?

Birçok güçlüklerle karşılaşmış olmama rağmen, kendimi başkaları karşısında hep ayrıcalıklı hissetmişimdir. Çünkü ayrıcalıklı insan sanıldığı gibi zengin, güç sahibi ve aktüel geçerlilik içinde şöhrete ulaşmış insanlar değildir. Ayrıcalıklı insan yaratıcı insandır. Yaratıcı insan birçok güçlüklerle karşılaşmış olmasına rağmen kendini bir sanatçı olarak hep farklı hissedir.

- Sanatçı olmanın sizde uyandırdığı duygular nelerdir?

Yaratmanın dışında, yaşamda aranması gereken tek şey aşktır. Daha doğrusu insanın tinsel ihtiyacı olan tek şey. Sanatçı için ise aşk sanatını besleyen, yaratıcılığının esin kaynağı olan güçlü bir etkinliktir.

- Bu sanat dalı ile uğraşmak yaşantınızı ne yönde etkiledi, mimarlıkla yaklaştığı, yardımlaştığı oluyor mu?

Sanatçı olmak diğer meslek sahibi insanlara göre daima özgür olmaktır. Ve bir sanatçı büyük bir başarıya ulaşmasa dakendisi için daima büyüktür. Oysa sanatçı olmayan büyük bir insan için başarı herşeyin temelidir. Bu durumda başarısı için

etkilenmiş kitlelere ihtiyacı vardır. Oysa sanatçı özgürdür, yalnızdır. Ressam kişiliğimin mimariyi daha özgün ve daha cesur ele almada ve gerçek bir sanat eseri kimliği kazandırmada etkin rolü olmuştur.

- Sanatın bu dalı ve dışındaki etkinliklerle ilgileniyor musunuz?

Sanat temelde bir kaynaktan çıkan ve sonra birçok kollara ayrılan ve akan bir su gibidir. Kollara derinlemesine ilgi duyuldukça kaynağına varılır. Ve orada görülür ki bir şiir, bir resim, bir heykel ve mimari aynı estetik ilkedenden ve birlikten yola çıkmıştır. Bu kaynak, bu hedef ve amaç sanatçının yapıtına ses, renk, mekan olarak yansımıştır.

- Yakın zamanda etkilendiğiniz sanat olayı oldu mu? Sizi hangi yönü ile etkiledi?

Yakın zamanda etkisinde kaldığım bir sanat olayıyla ilişki kuramadım.

- Diğer hobileriniz?

Yukarıda açıkladığımız soruların yanıtları, ölüme ya da yokluğa karşı yenik düşen insan varlığının reel alanda gerçekleştiremediği varoluşunu ancak yaratma eylemiyle gerçekleştirebilme çabasının dile gelişidir.

- Sizce en enteresan yönünüz nedir?

Kadına ve onun etkinliğiyle ortaya çıkan aşka saygı duymamdır, ki bu tanrıça dediğimiz kadınların varlığı ile etkilenir, beslenir aşkın içinde anlam kazanan yapıtlar varlığımızın gücü olur. Salvador Dali'nin dediği gibi biz sanatçılar kadınlardan hamile kalırız.

NAFİ ÇİL'İN SANAT ANLAYIŞI

Nafi Çil'in sanat anlayışı, Çağdaş insan varlığı kavramında temellenen sanat anlayışı ile özdeşdir. Estetik çabası, çağımızın olumsuz verilerini onarma isteğine yöneliktir. Nafi Çil çağdaş insanı geçmişinden kopuk, geleceğinden kuşku dolu bir sityasyonda, yalnız ve terk edilmiş olarak algılar. Böylesine bir insanın varoluş güvencesini yaratma eyleminde bulur. Çünkü yaratma eylemiyle bütünlüğe ulaşacağına inanır. Bu düşüncelerde temelini bulan bu düşüncelerle beslenen bir plastik dil oluşturmak ister.

Bu plastik dilin, görünüşe çıkan boyutunun kategorileri "arkaik soyut biçim", "taş dokusu", "nötr renk", "dinginlik ve sadelik" olarak sıralanabilir.

• Zamandan ve uzaydan bağımsızlığı, real ilgilere soyutlanmışlığı ile düşünsel bir biçim olan arkaik biçim, Nafi Çil'in estetik anlayışı içinde bir özenti biçim anlayışını değil, tersine ilkin varlıkla olan sağlam bir ontolojik ilgi kaygısıyla başvurulan bir biçim anlayışını ifade eder.

Teorik yönden, ontolojik bir doğrulamaya dayandırılan böyle bir arkaizm, pratikte varlığın soyutlanması etkinliğine dayandırılmış olur.

Bu estetik anlayış içindeki plastik dilin arkaik ifadesi, çağın önemli sorunlarından biri olan "kültür kırılıkları"ni arıtmada ve kişiye yabancı çağdaş verilerin nötrleşmesinde etkin bir işlev yüklenir. Böylesine bir arkaizm'de, insan figürü, kişisel özelliklerinden arıtılmış, real niteliklerinden soyutlanmış, salt ifade halinde olan bir insan olarak verilir. Bu insan, ölüm endişesini ve korkusunu yaşayan, ama ölüme karşı tinindeki ölümsüzlük düşüncesi ile direnen ve onu dengeleyen, ölümlü ölümsüzlük arasında denkleşmiş bir insandır.

• Taş dokusu maddi-inorganik varlığın simgesel bir ifadesidir. Bu yoldan, maddenin tinselleştirilmesi edim olan yaratma eylemine de atıfta bulunmuş olacaktır.

• Nötr renklerin tercih edilmiş olması rastlantı değildir. Genellikle "fov" renklerden çok nötr renklerin seçilmesi bir plastik yapının "affektif" boyutlarının gözardı edilmesinden değil, biçimsel ve daha çok düşünsel boyutlarının belirlenmesi ve vurgulanması isteğinden ileri gelir.

• Dinginlik ve sadeliğin bir kategori niteliği kazanması, sanatı, psikolojizm alanında olduğu kadar, düşünsel ve tinsel alanda da temellendirmek gereksiniminden doğar.

Nafi Çil bunları gerçekleştirirken, yaşama sevinci içinde günlük hazların etkinliğini, sıcak bir duyarlılıkla vermek kaygusunu da duyar.

Yukarıda resim anlayışı açıklanan Nafi Çil'in mimarlık alanına deyin sanat anlayışı, resim anlayışı ile özdeşdir. Yalnız şu farkla ki, o gerçekleştirmek

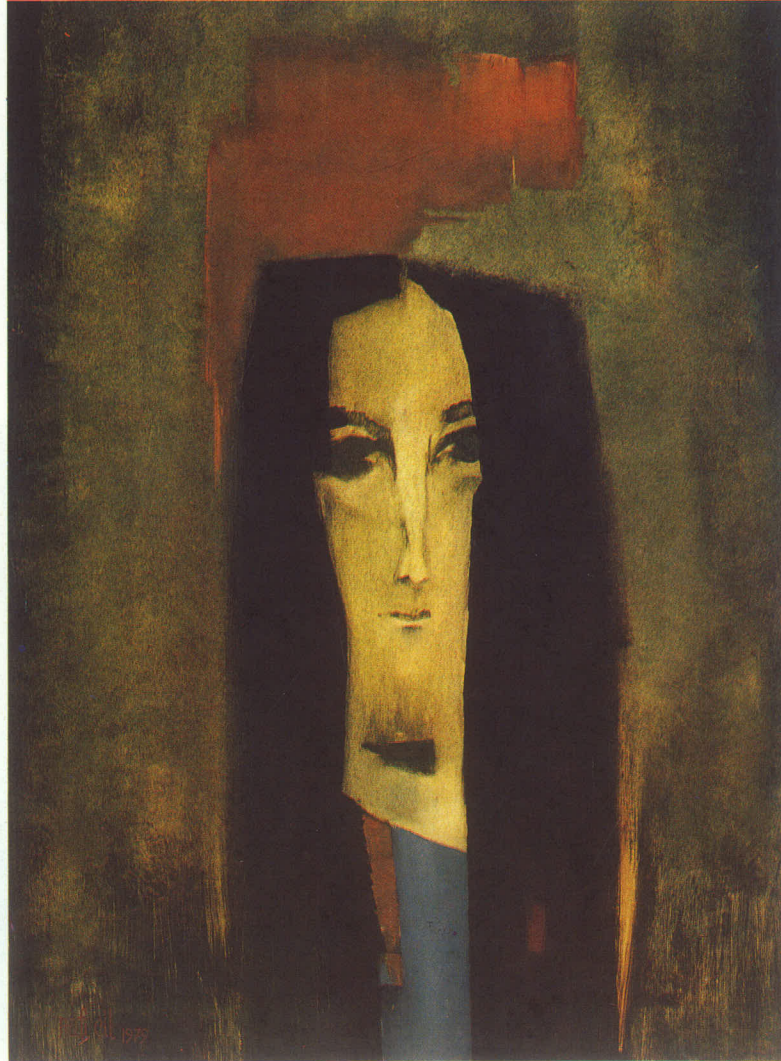
istediği estetik harmoniyi resim sanatında soyut, düşünsel, tinsel varlık alanında; mimarlık sanatında ise daha çok reel dünya ile ilgili empirik-duyusal ilgi

alanında arar. Böylesine bir mimarlık anlayışının niteliğini ve konumunu belirlemek için önce günümüzdeki evrensel mimari akımlar ile yurdumuzdaki

eğilimleri gözden geçirmek uygun olur. Resim sanatında olduğu gibi mimarlık sanatında da her türlü sanat anlayışının geçerliliğini sürdürdüğü günümüzde, uluslararası alanda belirgin olarak görülen akımlar; "modernizm" adı altında toplanan "rasyonalizm", "irrasjonalizm", "organimsizlik", "brütalizm" vb. gibi ekollerle modernizmin karşısında yer alan "postmodernizm" ve benzeri eğilimlerdir.

Çağımız mimarisinin büyük ustalarının iyi niyetli çabaları, kahir ve özveriyle ortaya koydukları yapılar karşısında günümüz insanının tavrı ve durumu nedir? Niçin günümüz "insan"ı bunca hoşnutsuz, mutsuz, yalnız, yabancı ve terk edilmişliğin içindedir? Nedeni, sadece, büyük yaratmaların gerisinde kalmış olmak mıdır? Onları kavramak ve değerlendirmek için gerekli olan kültürel donatımdan yoksun kalmak mıdır? Bu özürlerin payı olduğunu kabul etmekle birlikte, yaratıcılarında bazen "insan"ı unuttukları düşünülemez mi? Belki, henüz baş yapıtlarını vermemiş olduğundan ötürü, biraz küçümseyerek baktığımız o "postmodernizm" adı altında toplanan güncel eğilimler, bu unuttulan "insan"ı arama girişimi değil midir? Postmodernizm, insanla mimari arasında yitirilen ilişkiyi yeniden kurmak ister; mimarinin tinsel değerleri besleyici ve tarihsel sürekliliği sağlayıcı niteliklerle donatılmasını amaçlar. Ancak, bu istek ve amaçların "insan" için yeterli olduğu söylenebilir mi?

Mimarlık sanatının yurdumuzdaki görüntüsüne bakıldığında bir yanda, uluslararası mimari akımların uzantıları olan etkilenme, aktarma, öykünme biçiminin

deki eğilimlerin; öte yanda, bu akımlara karşı tepki olarak ortaya çıkan geleneğe dayalı ulusal mimari oluşturma girişimlerinin yer aldığı görülmektedir. İnsan mutluluğu adına geleneklere dayalı, tarihsel sürekliliği yeniden gerçekleştirmeyi amaçlayan postmodernist eğilimler; yöresellik, çelenek, ulusallık gibi kavramlara değin değerlerin sanat yapıtlarına yansımaları amaçlayan ulusal mimari girişimleri, bütün çabalarını insan varlığındaki "bireysellik-toplumsallık" ikilemini "toplumsallık" boyutunda yoğunlaştırırlar. Modern mimari akımları ise, "bireysellik" boyutunda...

Bu boyutlardan biri adına ötekini gözardı etmedikleri savına karşı. Oysa, sanatlar varlıklarını, ikilem platformunda aradıkça, insan hep unutulmuş olmaktadır.

Mimar olarak Nafi Çil, diğer akımlar karşısında olduğu gibi postmodernist ve ulusal mimari eğilimleri karşısında da sanatın insan varlığının bütünlüğü üstüne kavranılmadığı gerekçesiyle tavrı

alır. Ayrıca Nafi Çil ulusal mimari eğilimlerinin, sanatta evrenselliğe, yöresellik ve ulusallıkla ulaşılabileceği gibi eski bir inançtan beslendiği kanısındadır. Bu tür eğilimleri batı kompleksine karşı bir kompansasyon girişimi ve kolay yandaş bulma alanı olarak yorumlar. Nafi Çil için çağdaş insan kavramı kapsamında, insan varlığı, dinamik düşünme düzlemine ve "geistosomatik" bazda, "bütünleşme süreci-ölüm-yaratma eylemi" gibi üç temel kavram içinde açıklanabilir.

• "Temel isteği" bütünleşmek olan insan varlığı "olumsuzluk etkenleri" nedeniyle real alanda "bütünlüğü yada çoklukta birliği" gerçekleştiremez. "Ölüm"e yenik düşen insan varlığı, bütünselliği, ancak "yaratma eylemi" ile irreal alanda gerçekleştirerek ölümü kompense edebilir.

• Canlı türler içinde, sadece insan varlığında görünüşe çıkan yaratma eylemi, biyolojik, ontolojik ve estetik bir ilke olan "çoklukta birlik-bütünlük" ilkesine dayalı bir edimdir. Bu insanın

ölüme karşı onurlu direnişidir.

• Yaratma sürecinde, inorganik varlıktan tinsel varlığa kadar, mikrokosmik sfer'den makrokosmik sfer'e kadar bütün varlık alanları bir amaç uğruna işbirliği içindedir. İnorganik olanla tinsel olan, real olanla irreal olan, akısal olanla duygusal olan, bilinçli olanla bilinçdışı olan, mikrokosmik olanla makrokosmik olan, arkaikgeleneksel olanla çağdaş olan, yöresel olanla evrensel olan, bireysel olanla toplumsal olan, ancak yaratmada harmonik bütünlüğe ulaşabilir. Ölüme ya da yokluğa karşı direnen sanatçı, reel alanda gerçekleştiremediği bu harmonik bütünlüğü, yaratma eylemiyle yapıtında gerçekleştirecektir.

Sanat anlayışını bu düşüncelerde oluşturan Nafi Çil, mimari bütünlüğü gerçekleştirme çabasında yapı-doğa ilişkilerinin sağlıklı kurguları ve malzeme kullanımının etkinliği ile sağlanacak harmoniyi kurarken mekan, hacim ve düzlem araç olarak kullanır.

SEVGİ MOLVA

Tramvay İstanbul'da

Gürhan TÜMER

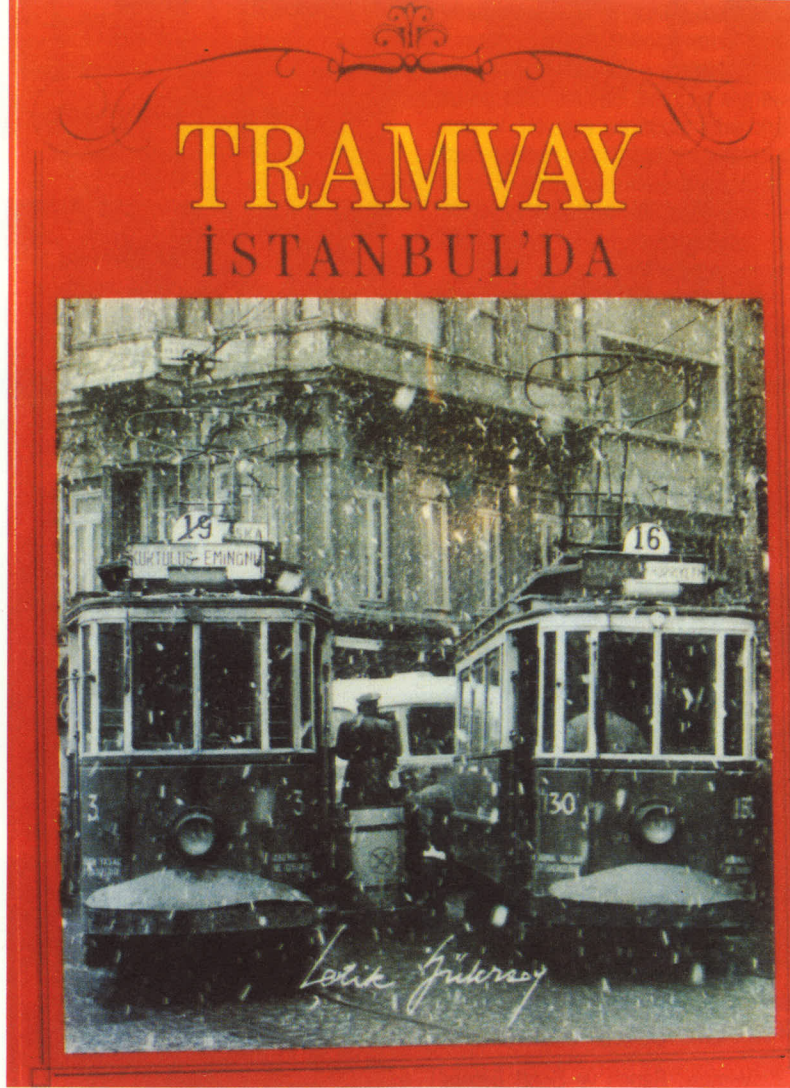
Sayın Çelik Gülersoy'un, belirgin bir takım özellikleri var: Mimarlık tutkunu, mimarlıktan vazgeçemeyen ve Dolmabahçe Sarayı'nın iki adım ötesindeki İnönü Stadyumu'na bakıp, bir sarayın karşısına bir stadyum yapılmasına izin veren şehircilik anlayışını hiç mi hiç anlamadığını söyleyerek, şehircilere veyansın eden bir hukukçu o; bilimsel olmamakla suçlansa da, restore ettiği köşkler, kasırlar ve Soğukçeşme Sokak'ı, biraz uydurma, biraz tiyatro dekoruna benzer bulursa da, yorulmak bilmez bir restoratör ve dekoratör; o eşsiz İstanbul Kitaplığı'nı düşünürsek, başarılı bir belgeci; eli kalem tutan bir yazar, bir "iş bitirici". Sonra, son zamanlarda, Safranbolu'ya çıkmak zorunda kalmış olsa da, büyük bir İstanbul âşığı ve kendine özgü bir romantik ve iflâh olmaz bir nostaljik.

İşte bu Çelik Gülersoy'un, "Tramvay İstanbul'da" (İstanbul Kitaplığı, Kitapçılık ve Tic. Ltd. Şti, İstanbul, 1989) adlı kitabını okudum.

Kitabın kapağı kırmızı. "Tramvay" sözcüğü sarıyla yazılmış. Tramvayın renklerini anımsatmak için olsa gerek. Kapakta, Ara Güler'den bir fotoğraf: İstanbul'a kar yağıyor. İstiklâl Caddesi'ne. İki tramvay: Biri Kurtuluş - Eminönü, öteki Maçka - Hürriyet Meydanı tramvayı. O tada bir polis. Lâpa lâpa kar yağıyor. Kapaktaki o fotoğraf, bir fotoğrafçılık hârikası, bir; tepeden tırnağa romantizm, iki; sırlıslıkam nostalji, üç.

Gülersoy'un dilinden büyük tat aldığımı, onun, tadına doyum olmaz bir yazar, büyük bir biçim, deyiş, anlatım ustası olduğunu, doğrusu ya, söyleyemem. Ara Güler'in o güzelim fotoğrafı için yazdığı şu şiir örneğin, fâtlı hüznlerle dolu olmasına dolu da, inci gibi işlenmiş bir sanat yapıtı pek değil bana sorarsanız:

Hey! Ara Güler, hey.
Ellerin ya da gözlerin, dert görmesin.
Nasıl da yakalamışsın o ânı? Yine bir gözünü kısıp,
deklanşöre basmış, iki karışık resme,
neleri sığdırmışsın.
Beyoğlu işte bu, tam Beyoğlu. Ama, bizim bildiğimiz.
Böyle, tramvayla çıktığımız.
Ya dersten, üniversiteden dönüyoruz, ya Tünelde, işimize gidiyoruz.
Kışın böyle, sulu-sepken yağardı kar.
Köşede, Zara gömlekçisi.
Vitrininde, gömleğin, kravatın, en iyisi.
İlerde, az ötede, ablamın moda atölyesi.
Ünlü Çiçek Pasajının üst katındadır.
Soğukta, ablada, sıcak bir yemek yersin,
Sonra Pasajı seyret dalarsın.

Aşağıda ayrı bir dünya, çiçekler, baston ekmekler, bira fiçileri gelenler-gidenler, badem satıcıları.

Yola indin mi tekrar, solda Saray Sineması, Yanında Gloria Pastahanesi. Uzanır-giderdi ya, İstiklâl Caddesi. Böyleydi, tam böyleydi, bir kış günü İnsanlar mutlu, ya da mutsuz, dalgın, düşünceli. Tramvaylar gelir, tramvaylar giderdi. inan bana, Ara Güler inan ki, Resmindeki karlar, içime yağdı.

Ama "Tramvay İstanbul'da", su gibi okunan bir kitap. Üzerleri Osmanlıca ve Fransızca yazılı, 20 paralık, 40 paralık tramvay biletlerinin; tramvayı işleten şirketin, yine iki dilde çıkardığı, ta 1925'ten kalma hisse senetlerinin; Dolmabahçe'deki saat kulesinin önünden geçen atlı tramvayların; Yeni Cami'nin karşısında, çoktan tarih olmuş kapalı duraklar-

da tramvay bekleyen, çoktan ölmüş gitmiş İstanbul insanlarının fotoğrafları gibi, kolay kolay ele geçmeyecek görsel belgelerin yanısıra, tramvayın İstanbul'daki macerası, İstanbul insanlarının tramvay maceraları ile ilgili pek çok bilgi var sayfalarında.

İşte bunlardan birkaçı: Tramvayın İstanbul'a getirilmesi, ta 1860'larda düşünülmüş; oysa Avrupa'da, örneğin Viyana'da bile, ilk düzenli tramvay seferleri, ancak 1868'de başlamış. İlk başlarda, atlıymış tramvaylar elbette ki. Düz yolda, bunları çekmek için bir at yeti-yormuş ama, yedi tepe üzerindeki İstanbul'da, rayların geçtiği yokuş başlarına ahırlar kurulmuş ve o ahırlarda tutulan yedek atlar, tramvaya bağlanmış, yokuş bitince de, yedekçi hayvanları alır, yokuş aşağı geri getirmiş. Elektrikli tramvaya ise, ancak Abdülhamit'ten sonra geçilebilmiş, çünkü bu müthiş pi-

mpirikli padişah, dinamiti anımsattığı için, dinamonun, bırakın kendisinden, adından bile ödü koptuğu için, bütün çabalara direnmiş ve İstanbul'da, tramvayların elektrikle çalıştırılmasına, ölünceye kadar izin vermemiş.

Kitabın büyükçe bir bölümü, aşağı yukarı 80-90 sayfası da, gazetelerde, dergilerde tramvayla ilgili olarak yazılanlara çizilenlere ayrılmış ki, bunlar arasında, Peyâmi Safâ, Ramiz gibi ünlülerin yazıları, karikatürleri de var.

İstanbul'a, ilk kez 1860'lardan sonra gelen tramvay, 1960'lardan sonra kovuldu.

Tramvayın İstanbul'a ikinci gelişi ise, önce, Çelik Gülersoy'un "Tramvay İstanbul'da" adlı kitabı ile gerçekleşti. Bir zamanlar İzmir'de de, atlısıyla, elektrikliyle, tramvay vardı.

Ama ondan şimdilik hiçbir haber yok.

Şubemizin kitaplığında bulunan yayınlardan örnekler

AQUASCAPE

Water in Japanese Landscape Architecture

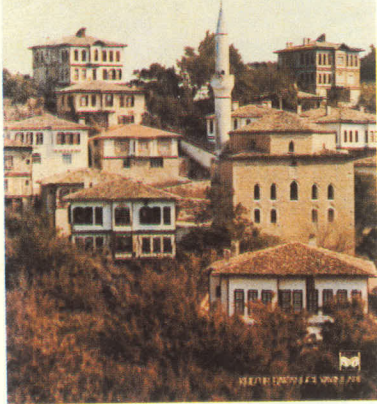
Process Architecture

*Su, Japon peyzaj mimarisinin hep vazgeçilmez bir parçasını oluşturmuştur. Bazen göz zevkini okşayısı bir unsur olarak, bazen de tamamlayıcı bir unsur olarak, insanların peyzaja ilgileri arttıkça, su daha önemli bir işlev kazanmaya başladı.

Su ögesi kullanılarak oluşturulan peyzaj tasarımı "Aquascape" olarak adlandırılıyor. Bu kitapta yakın zamanda gerçekleştirilmiş, Japon "Aquascape" tasarımları üzerinde durulmakta, örnekler sergilenmektedir. Kitabın ilk bölümünde; mimari yapılar çevresinde oluşturulan örnekler, ikinci bölümde; peyzaj tasarımcılarının "Aquascape" uygulamaları, son bölümde ise Su'nun sanatsal yönüyle çeşitli mekanlarda kullanımı sergilenmiştir.

GELENEKSEL SAFRANBOLU EVLERİ ve OLUŞUMU

REHA GÜNEY

Kültür Bakanlığı Yayınları Tanıtma Eserleri Dizisi

* Safranbolu, bütünlüğünü ve özelliklerini günümüze dek koruyabilmiş pek az kentimizden biridir. Kentin evleri de geleneksel Türk Evi niteliklerini zamana dek sürdürmüştür.

Bu evlere bakarken aklımıza gelen soruları ve evlerin nasıl oluştuğunu açıklamak, bu araştırmanın amacı olmuştur.

tur. Bu çalışmada 19.yy.sonu 20.yy. başındaki Safranbolu ele alınmıştır. Evlerin yorumundaki etken eski devrin yaşamıdır.

Safranbolu evlerinin, Türk ev mimarlığı genel akımı içindeki yerini arıştırmak, ayrı bir konudur. Bu yüzden diğer yöre evleriyle biçimsel karşılaşmalar yerine, Türk evini doğuran etkenler konusu, Safranbolu evleri içinde incelenmiştir. Çalışmada biçimlere ve yöntemlere örnek olacak ev ögeleri toplanmıştır. Genel tasarım yöntemleri için ise örnek planlar seçilmiştir.

Evlerin oluşumunu anlayabilmek için önce etkenler incelenmiş, sonra biçimler ele alınmış, biçimlerin hangi yöntemlerle oluştuğunu araştırılmış ve son olarak da yaşam biçiminin değişmesi konusu işlenmiştir.

VENTURI, RAUCH & SCOTT BROWN

Buildings and Projects

Stanislaus von Moos
RIZZOLI! Newyork

*"Venturi, Rauch ve Scott Brown" olarak tanınan Filadelfiya'lı grubun elemanlarından olan Robert Venturi, ününü daha çok mimari üzerine yazdıkları ile kazanmıştır. Venturi ve Scott Brown'un modern mimariye karşı eğilimlerin artmakta olduğu bir dönemde yazdıkları; tarih, dil, şekil, sembolizm ve diyalekt gibi yüksek ve popüler sanatın unsurlarını, vurgulamak suretiyle, mimari tasarımı yeniden tanımlamaya yardımcı olmuştur. Sade ve konvansiyonel inşaat teknikleri yoluyla, açık bir tasarım dili oluşturmuşlardır. Bunun ilk örneğini

"Guild House" da görürüz. Daha sonra Gordon Wu Hall, Princeton Üniversitesi'ndeki mikrobiyoloji binası ve Londra'daki "National Gallery"ye yapılan ilavelerde de sanatsal yönüyle belirginleşerek karşımıza çıkmaktadır.

Bu grubun çalışmalarını en iyi anlatan literatür Zürih Üniversitesi'nde sanat tarihi profesörü olan Stanislaus von Moos tarafından hazırlanmıştır.

PROCESS Architecture

Turkey: Pilgrimage to cities

トルコ都市巡礼

Process Architecture No:93

*Son yıllarda Türkiye'yi ziyaret eden genç turistlerin sayısında bir artış gözlenmektedir. Artık sadece Avrupa kültürüne dönük ilginin, Asya ve İslam ülkelerine yönelmesi normal karşılanmalıdır. Özellikle mimarlık eğitimi görenler için, Türkiye sade ev ve köylerden, anıtsal mimariye uzanan stillerden oluşan bir hazine niteliğindedir. Japonlar yeni yeni Türk mimarisini ve kentlerini arıştırmaya başladı. Kitabın yayın yönetmeni; bu şehirlere ait japonca veya başka yabancı dilde yazılmış, rehber kitaplar bulamadıklarını, bu nedenle, kişilerin Türk kentleri arasında dolaşarak yöreleri kendi gözlemleriyle görürken, faydalanabilecekleri bir rehber kitap yayınlamayı kararlaştırdıklarını belirtiyor. Kendisi, dünyadaki en uzun geçmişe sahip bu Ortadoğu kentlerinde bulunmaktan büyük heyecan duyan değişik branşlardan öğrencilerle yapılmış sohbet ve tartışmalardan edindiği bilgileri, bu kitaba zevkle aktardığını söylüyor. Kitabın içeriği, Toyo Üniversitesi Doğu kültürleri Enstitüsü'nden Prof.Tadashi Suzuki'nin rehberliği altında; Bay Tanimizu ve Bayan Hayashi'nin Türkiye'de buldukları süre içinde yaptıkları çalışmalardan ve yayın yönetmeni, Hidenobu Jinnai'nin 1988 ve 1989'da Bay Yuji Arai'nin de katılımıyla Türk kentleri üzerine yaptığı araştırmalardan oluşmuştur.

AYIN ETKİNLİKLERİ

*İzmir Kültür Sanat ve Eğitim Vakfı'nın düzenlediği 5.Uluslararası İzmir Festivali 10 Haziran'da, Efes Antik Tiyatro'da "Yunus Emre Oratoryosu" ile açılacak. İzmir Devlet Senfoni Orkestrası'nı Hikmet Şimşek yönetecek. Biletler: 15.000.-TL.

*14-15 Haziran tarihlerinde Devlet Ti-

yatrosu Sanatçıları, Fuar Açık hava Tiyatrosu'nda "Kafesten bir kuş uçtu" adlı eseri sergileyecekler. Tam bilet: 25.000.-TL. Öğrenci: 15.000.-TL.

*16 Haziran'da Fuar Açık hava Tiyatrosu'nda "Singapur Senfoni Orkestrası" bir konser verecek. Solist: Sergei Stadler. "Keman" Tam bilet: 30.000.-TL. Öğrenci: 20.000.-TL.

*30 Haziran-1 Temmuz'da Fuar Açık hava Tiyatrosu'nda Bolşoy Balesi'nin gösterisi var. Tam bilet: 50.000.-TL. Öğrenci: 40.000.-TL.

*3 Temmuz'da "Brabant Oda Orkestrası" Celsus Kütüphanesinde bir konser verecek. Tam bilet: 25.000.-TL. Öğrenci: 15.000.-TL.

*9 Temmuz'da Ufuk-Bahar Dördüncü Piano Resitali Türk Amerikan Derneği Salonunda. Biletler: 20.000.-TL.

*15 Temmuz'da Efes Antik Tiyatro'da "Jethro Tull" konseri gerçekleştirilecek. Biletler: 50.000.-TL.

Biletler, Mahmut Esat Bozkurt Caddesi No.4/6 Alsancak-İZMİR adresinden temin edilebilir.

Tel: (51) 63 03 00

*Fransız Kültür Merkezi'nin düzenlediği sanat etkinlikleri arasında 7 Haziran'da tiyatro gösterisi var. Fransa'dan "Nade" grubu "Übü" yü Güzel Sanatlar Fakültesi'nde sergileyecek.

*19 Haziran'da sirk gösterisi Saint Joseph'in bahçesinde yapılacak.

*Alman Kültür Merkezinde 27 Mayıs-7 Haziran arası Prof.Ulf Jonak'ın (Siegen Üniversitesinden) Utopik mimari konulu sergisi var.

*Amerikan Kültür Derneğinde 29 Mayıs-2 Haziran bilgisayar fuarı görülebilir.

4 Haziran'dan 11 Haziran'a kadar "Phyllis Rehmar" fotoğraf sergisi var.

*Temizocak Sanat Galerisi Temmuz ayının 10-17'sinde İstanbul Tepebaşı'nda gerçekleştirilecek 1.Sanat Fuarına Adem Genç ve Cengiz Çekil'le katılıyor.

*İş Sanat Galerisi'nde 31 Mayıs'a kadar Melih Olcay'ın sergisi sürecek. 3-21 Haziran'da Yıldız Kuru-Brahilde Gruber resim sergisi var.

*Resim Heykel Galerisinde 30 Mayıs'a kadar Seramik yarışması, 1-14 Haziran arası turgut Pura resim-heykel yarışması, 16-30 Haziran arası resim heykelin yıl sonu sergisi var.

*Ayrıca Kültür Dernekleri ve Belediye'nin iş birliği ile kentin çeşitli yerlerinde kutlanacak olan 14 Haziran müzik bayramını müzisyenlere ve sanatseverlere duyurmak istiyoruz.

Amacı; kültür ve tabiat varlıklarının korunması, onarılması, değerlendirilmesi, topluma kazandırılması ve Ege'nin tarihsel, kültürel, geçmişini korumak, yaşatmak, çağdaş ve geleneksel sanat ve sanatçıları desteklemek olan Ege Kültür Vakfı'nın amblem yarışması süresi 7 Haziran'da doluyor. 10 Haziran'da sonuçlanacak.

EGEMİMARLIK